

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN KOSOVA'NIN
BAĞIMSIZLIK SÜRECİNE ETKİSİ (1981-2008)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seçkin ARPALIER

BURSA - 2018

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN KOSOVA'NIN
BAĞIMSIZLIK SÜRECİNE ETKİSİ (1981-2008)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seçkin ARPALIER

Danışman:

Prof. Dr. Barış ÖZDAL

BURSA - 2018

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 701516036 numaralı Seçkin ARPALIER'in hazırladığı "BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNE ETKİSİ (1981-2008)" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 05.03./2018 günü 12.00 - 14.15 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/~~çalışmasının~~ B.A.S.A.R.I.L.I (başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna ..O.Y.B.i.r.l.i.g.i..... (oybirliği / ~~oy~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve

Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Çoçak

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı,
Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Kader ÖZLEM

L. ÖZ.

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı,

Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı,

Üniversitesi,

Doç. Dr. Bilgin Çeltik

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

05.03./2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI’NIN KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNE ETKİSİ (1981-2008)**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

05/03/2018

Arpalier

Adı Soyadı: Seçkin ARPALIER

Öğrenci No: 701516036

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

Statüsü: Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:06/02/2018

Tez Başlığı / Konusu: Büyük Arnavutluk İdeası'nın Kosova'nın Bağımsızlık Sürecine Etkisi (1981-2008)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 155 sayfalık kısmına ilişkin, 06/02/2018 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: Seçkin ARPALIER
Öğrenci No: 701516036
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Barış ÖZDAL

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Seçkin ARPALIER
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı :
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XI + 155
Mezuniyet Tarihi : .../.../201...
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Barış ÖZDAL

BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNE ETKİSİ (1981-2008)

Çalışmada, 19. yüzyıldan itibaren Arnavutlarda hâkim olan Büyük Arnavutluk İdeası'nın (Shqipëria Etnike) kökeni, doğuşu, tarihsel arka planı ve esin kaynağı ele alınmaktadır. Tarihsel süreç çerçevesinde yaşanan gelişmeler ile Kosova'nın bağımsızlık sürecine Büyük Arnavutluk İdeası'nın etkisi neden-sonuç ilişkisi içerisinde incelenmektedir. Kosova'nın Arnavutlar ve Sırpalar için tarihsel önemi sebepleriyle birlikte ortaya koyulmaktadır. Bu bağlamda yaşanan süreç milliyetçilik teorileriyle mercek altına alınmaktadır. Ayrıca Arnavut milliyetçiliğini tarih boyunca etkileyen unsurlar irdelenmektedir. Çalışmanın metodunu ise nitel veri analizi oluşturmaktadır. Tez çalışmasında materyal olarak harita, sayısal veriler, tablolar, eserler ve görüşler kullanılmaktadır. Araştırmada, Büyük Arnavutluk İdeası her ne kadar 19. yüzyıldan itibaren Arnavutlar tarafından dile getirilse de kökeninin antik çağlara dayandığı; himayesi altına girdiği Roma ve Osmanlı imparatorluklarının yönetim sistemlerinden de etkilenerek şekillendiği gözlemlenmektedir. Hipotezimize göre her ne kadar Büyük Arnavutluk İdeası bölgedeki halk tarafından benimsenip desteklense de olası Arnavutluk-Kosova birleşmesinin gerek bu aktörlerin kapasite yetersizliği gerek uluslararası konjonktürün böylesi bir birleşmeye elverişsiz olmasından dolayı gerçekleşmesi kısa ve orta vadede olası görülmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Büyük Arnavutluk, Kosova, Prizren Birliği, Arnavutlar.

ABSTRACT

Name and Surname : Seçkin ARPALIER
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch :
Degree Awarded : Master
Page Number : XI + 155
Degree Date : .../.../201...
Supervisor : Prof. Dr. Barış ÖZDAL

THE IMPACT OF GREATER ALBANIA IDEAS ON KOSOVO'S INDEPENDENCE PROCESS (1981-2008)

The study addresses the origins, birth inspiration and historical background of the Greater Albania Idea (Shqipëria Etnike), which has been a dominant belief among Albanians since the 19th century. The impact of this idea on Kosovo's independence process will be examined by inspecting the historical events under cause-effect framework. Kosovo's historical prominence for Albanians and Serbs is presented alongside its reasons. The process experienced in this context is put under the scope of Nationalism theories. Furthermore, the factors affecting the Albanian nationalism throughout history are being scrutinised. This method of study creates qualitative data analysis. Consequently maps, numerical data, tables, works and opinions are used in this thesis as a study material. Although the Greater Albania Idea was expressed by Albanians since the 19th century, its roots date from antiquity and as a matter of fact it is observed that this idea was shaped by the administrative systems of the Roman and Ottoman Empire. According to our hypothesis, the Greater Albania Idea regardless of its adoption and support by Albanians, because of the insufficient capacity of the main actors and the unfavourable international conjuncture, Albania-Kosovo unification is unlikely to happen in the short and the medium term.

Keywords: Nationalism, Greater Albania, Kosovo, League of Prizren, Albanians.

ÖNSÖZ

Kosova küçük bir devlet olmasına rağmen Balkan Yarımadası'nda jeopolitik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Geo-stratejik konumu gereği kilit bir role sahip olan Kosova; bölgesel anlamda Kosova'da yaşayan Arnavutlar ile Sırp'lar arasında, küresel anlamda tarihsel süreçte ise imparatorluklar ve küresel güçler arasında, çatışma alanı olmuştur.

Arnavut milliyetçiliğinin olduğu gibi Sırp milliyetçiliğinin de temel yapıtaşı olan Kosova için sahada mücadele gösterdikleri gibi akademik yayınlarda da aynı şekilde tartışmalı eserler ortaya koymaktadırlar. Tarafların kendi milliyetçi duygularıyla yazdıkları subjektif eserlerin bilgilendirme amacından çıkarak milliyetçiliği körükleyen manifestolara dönüştüğü görülmektedir. Kosova ve bağımsızlık süreciyle ilgili binlerce akademik çalışma ve tez olmasına rağmen geneli itibarıyla kapsamdan, nitelikten ve objektiflikten noksan ve tek taraflı çalışmalar olduğu görülmektedir.

Tarafımdan yazılan “Büyük Arnavutluk İdeası'nın Kosova'nın Bağımsızlık Sürecine Etkisi (1981-2008)” adlı tezde diğer çalışmalardan farklı olarak ikincil ve üçüncül kaynaklar haricinde birincil kaynaklar kendi orijinal dilleri ve güvenilir Türkçe çevirileriyle kullanılmıştır. Bu bağlamda kendi çabamla birlikte bilirdiğim dostlarımla ve yol göstermesiyle Türkçe, İngilizce, Arnavutça, Sırpça, Fransızca, İtalyanca, Latince, Arapça ve Yunanca dillerinde çok çeşitli ve kapsamlı literatür taramaları yaparak tezimi zenginleştirme gayretinde bulundum. Sadece okumaktan ziyade “Büyük Arnavutluk İdeası'nda” belirtilen bölgelerin çoğunda bulunmakla birlikte gerçekleşen olayların bir kısmını Arnavut, Sırp, Boşnak ve Türk gibi bölge halklarıyla birlikte yaşayarak tecrübe edinmemin sağladığı avantaj kapsam bakımından tezime pozitif yansımıştır. Ayrıca objektif çizgiden çıkmayarak Büyük Arnavutluk İdeası gibi Büyük Sırbistan İdeası ve ilgili Sırp tezler de akademik boyutta çalışmamda yer almaktadır.

Tez çalışmamda bana yol gösterici ve yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Barış Özdal hocama ve bu süreçte yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Kader Özlem'e teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca bu süre zarfında bana maddi ve manevi destek olan anneme, babama, kardeşime ve değerli arkadaşım İrieda Hamzaj'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Seçkin ARPALIER

05.02.2018 - BURSA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

1. Millet ve Milliyetçilik Kavramları	5
2. Balkan Coğrafyası	12
3. Arnavutların Etnik Kökeni ve Tarihçesi.....	16
4. Osmanlı İmparatorluğu'nda Arnavut Milliyetçiliği	19
5. Arnavutlarda Milli Uyanış ve Büyük Arnavutluk İdeası'nın Şekillenmesi	32
6. Bağımsızlık Sonrası Arnavutluk.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KOSOVA'DAKİ SİYASİ

GELİŞMELER

1. Kosova'nın Coğrafi, Etnik ve Dini Yapısı	53
2.Tarihsel Perspektifte Kosova.....	57
2.1.Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Dönem	58
2.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	61
2.3. Sırp-Hırvat-Sloven ve Yugoslavya Krallığı Dönemi.....	68
2.4. Josip Broz Tito (1945-1980) Dönemi	73
3. Kosova Üzerinden Büyük Sırbistan İdeası.....	79
4. Kosova Üzerinden Büyük Arnavutluk İdeası.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN KOSOVA'NIN

BAĞIMSIZLIĞINA ETKİSİ (1981-2008)

1. Josip Broz Tito'nun Ölümü Sonrası Yükselen Sırp Milliyetçiliği ve Ekonomik İstikrarsızlık	92
2. Slobodan Milošević Dönemi ve Yugoslavya'nın Dağılması	96
3. Şiddet İçermeyen Siyasi Direniş: İbrahim Rugova Hareketi.....	100
4. Silahlı Direniş: UÇK'nın Kurulması ve Bağımsızlık Savaşı.....	102
5. Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK).....	110
6. Mitroviça (Trepça) Sorunu ve 17-19 Mart 2004 Olayı	116
7. Bağımsızlık Müzakereleri.....	119
8. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı	123
9. Bağımsızlık Sonrası Büyük Arnavutluk İdeası	127
SONUÇ	131
KAYNAKLAR	137
EKLER	154

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Kosova’da Etnik Gruplar ve Nüfus Dağılımı (1981,1991,2011).....	56
Tablo 2: Kosova’nın Nihai Statüsü Hakkında Arnavut ve Sırp Tezlerinin Karşılaştırılması	122
Tablo 3: Kosova’nın Bağımsızlığını Tanıyan Devletler	126
Tablo 4: Arnavutça – Türkçe Sözlük	154
Tablo 5: Sırpça – Türkçe Sözlük.....	155

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.2.1. : Balkan Coğrafyası	14
Harita 1.3.1. : Roma İşgali Öncesi İliyria Toprakları	17
Harita 1.4.1. : Vilayet Sınırlarından Oluşan Büyük Arnavutluk (Shqipëria Etnike).....	31
Harita 1.5.1. : Arnavutçadaki Lehçeler.....	34
Harita 1.6.1. : 2. Dünya Savaşı Dönemi’ndeki Arnavutluk Toprakları	49
Harita 2.1.1. : Kosova Cumhuriyeti’niin İdari Haritası	54
Harita 2.2.1.1. : Dardania Haritası	58
Harita 2.2.2.1. : Kosova Vilayeti	65
Harita 2.2.4.1. : Yugoslavya'nın Federal İdari Yapısı	73
Harita 2.3.1. : Büyük Sırbistan	81
Harita 2.3.2. : Kosova ve Metohiya (Dukakin) Özerk Bölgesi	83
Harita 2.4.1. : Etnik Arnavutluk (Shqipëria Etnike).....	87
Harita 3.4.1. : NATO Kuvvetleri’nin Kosova’daki Bölgesel Dağılımı.....	112

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AAK	Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës (Kosova'nın Geleceği İttifakı)
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT - OSCE	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı – Organization for Security and Co-operation in Europe
Ar.	Arnavutça
b.	Baskı
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
c.	Cilt
CRS	Congressional Research Service (Kongre Araştırma Hizmeti)
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
Dr.	Doktor
e.t.	Erişim Tarihi
ed.	Editör
EULEX Kosovo	European Union Rule of Law Mission in Kosovo (Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu Kosova)
Ibid.	Ibidem (aynı yerde)
ICO	International Civillian Office (Uluslararası Sivil Ofisi)
ICR	International Civilian Representative (Uluslararası Sivil Temsilcisi)
ISG	International Steering Group (Uluslararası Yönetim Grubu)
İA	İslam Ansiklopedisi
İ.İ.B.F	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İng.	İngilizce
İSAM	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
JNA	Jugoslavenska Narodna Armija (Yugoslav Halk Ordusu)
KFOR	The Kosovo Force (Kosova Barış Gücü)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
km.	Kilometre
KMDLNJ	Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut (Kosova İnsan Haklarını ve Özgürlüklerini Koruma Konseyi)
LANÇ	Lëvizja Antifashiste Nacional Çlirimtare (Antifaşist Ulusal Kurtuluş Hareketi)
LDK	Lidhja Demokratike e Kosovës (Kosova Demokratik Birliği)
loc.cit	Loco Citato (bahsedilmiş eserde)
LPK	Lëvizja Popullore e Kosovës (Kosova Halk Hareketi)
LVV - VV	Lëvizja Vetëvendosje – Vetëvendosje (Kendin Karar Ver Hareketi – Kendin Karar Ver)
m.	Metre

M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
PDK	Partia Demokratike e Kosovës (Kosova Demokratik Partisi)
PKSH	Partia Komuniste Shqiptare (Arnavutluk Komünist Partisi)
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
San. ve Tic. Ltd. Şti	Sanayi ve Ticari Limited (Sınırlı) Şirketi
SANU	Srpska Akademija Nauka i Umetnosti (Sırp Bilim ve Sanat Akademisi)
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Sr.	Sırpça
SRSG - GSÖT	Special Representative of the Secretary-General (Genel Sekreter Özel Temsilcisi)
ss.	Sayfadan sayfaya
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
No.	Numara
op.cit.	Opus Citatum (adı geçen eserde)
TASAM	Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TMK	Trupat e Mbrojtjes së Kosovës (Kosova Koruma Güçleri)
Tr.	Türkçe
UÇK – KKO	Ushtria Çlirimtare e Kosovës – Kosova Kurtuluş Ordusu
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu)
UNSC - BMGK	United Nations Security Council (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)
Ünv.	Üniversitesi
Vol.	Volume (Cilt)
Yay.	Yayınları - Yayıncılık
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Balkanlar, tarihin ilk çağlarından itibaren dünyanın en sık kavimler göçünün gerçekleştiği ve birçok millete ev sahipliği yapan merkezi bir konuma sahiptir. Bu sebeple siyasi ve sosyolojik değişime en çok maruz kalan coğrafi bölgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bölgedeki halklar varlıklarını ifade etmek adına çeşitli yollara başvurmuştur. Arnavutlar ise bu coğrafyada haklarının meşruiyetini sağlamak için çeşitli milliyetçilik teorileriyle kökenlerini antik çağda İlirya’da yaşayan İlirlere ve öncülü olan Pelasglara (Pëllasget) dayandırmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren Arnavutlarda hâkim olan Büyük Arnavutluk İdeası (Shqipëria Etnike) şekillenerek Arnavut milliyetçi hareketini başlatmıştır. Prizren Birliği ile siyasi boyuta ulaşan bu hareket, Balkanlar’da en geç gerçekleşen milliyetçi hareketlerden biri olduğu gibi diğer Balkan milliyetçilikleriyle karşılaştırıldığında oldukça farklı bir gelişim sürecine sahiptir. Tarihsel süreçte birçok imparatorluğun himayesi altında kalan Kosova gerek Arnavut milliyetçiliği gerek Sırp milliyetçiliği tarafından temel yapıtaşlarından biri olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede Josip Broz Tito’nun ölümü sonrası Kosovalı Arnavutların başlattığı bağımsızlık hareketi bu etkenler dikkate alınarak “Büyük Arnavutluk İdeası’nın Kosova’nın Bağımsızlık Sürecine Etkisi (1981-2008)” adlı bu çalışmada analiz edilmiştir.

Çalışmada “Büyük Arnavutluk İdeası” milliyetçilik teorisiyle açıklanmıştır. Çalışmanın metodunu ise nitel veri analizi oluşturmuştur. Materyal olarak harita, sayısal veriler, eserler ve görüşler kullanılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmeler ile Kosova’nın bağımsızlığı sürecine “Büyük Arnavutluk İdeası”nın etkisi neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınmıştır. Kaynaklar bakımından ikincil ve üçüncül kaynaklar haricinde birincil kaynaklar kendi orijinal dilleri ve güvenilir Türkçe çevirileriyle çalışmada kullanılmıştır. Bölgesel ve küresel dillerde çok çeşitli ve kapsamlı literatür taramaları yaparak farklı dillerde birçok kaynaktan istifade edilmiştir.

Akademik literatürde Kosova'nın bağımsızlığına yönelik birçok tez bulunmasına karşın Arnavut milliyetçiliğinin mihenk taşı olan Büyük Arnavutluk İdeası'nın Kosova'nın bağımsızlığına etkisi günümüze kadar ciddi anlamda çalışılmamıştır. Bu bakımdan Arnavut milliyetçiliğinde önemli yer edinen bu konunun irdelenmesi akademideki önemli bir açığı kapatmayı amaçlamıştır.

Bu bağlamda çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- “Balkan ulusları arasında milli uyanış neden en geç Arnavut ulusunda meydana gelmiştir?”
- “Millet Sistemi'nin Balkan uluslarına etkisi nelerdir?”
- “Arnavutlar ve Sırpalar için Kosova'nın tarihsel önemi nedir?”
- “Büyük Arnavutluk İdeası'nın Kosova'nın bağımsızlığına etkisi nelerdir?”
- “Kosova'da halkın istediği bağımsızlık mı yoksa Arnavutluk ile birleşmek midir?”

Çalışmada kullandığımız hipotezler ise şöyledir:

- “Arnavutların Büyük Arnavutluk kurma idealleri bulunmaktadır.”
- “Arnavutlar (İlirler) Balkanlar'ın yerli uluslarından biridir.”
- “Arnavutların dil ve din bakımından bölünmüş olmaları milli uyanışlarının diğer Balkan uluslarına göre farklı şekilde gelişmesine sebep olmuştur.”
- “Kosova, Ortodoks Sırpalar açısından “Metohija (Kutsal Bölge)” niteliği taşımaktadır.”
- “Arnavut Milliyetçiliği Kosova'nın bağımsızlık sürecinde hayati bir rol üstlenmiştir.”
- “Olası Arnavutluk-Kosova birleşmesinin uluslararası sistemdeki aktörler tarafından tanınması mümkün değildir.” gibi hipotezler oluşturulmuştur.

Aktardığımız sorular ve hipotezler çerçevesinde tez çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm başlığı “Büyük Arnavutluk İdeası’nın Tarihsel Gelişim Süreci” olarak belirlenmiştir. Tezin teorik altyapısını oluşturmak kaydıyla millet ve milliyetçilik kavramlarına ilişkin tanımlar ile temsilcilerin teorilerine yer verilmiştir. Balkanları oluşturan unsurlar sayısal, nitel veri analizler ve haritalar vasıtasıyla incelenmiş ve Arnavutların etnik kökeni ve tarihçesi ele alınmıştır. Bu kapsamda 19. yüzyıldan itibaren Arnavutlarda hâkim olan Büyük Arnavutluk İdeası’nın (Shqipëria Etnike) kökeni, doğuşu, tarihsel arka planı ve esin kaynağı sosyal bilimlerde öne çıkan milliyetçilik teorileriyle birlikte irdelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ise bölgeyi siyasi, askeri, dini, ekonomik, kültürel, toplumsal, demografik, sanatsal, mimari, devlet geleneği ve devlet kurumları gibi birçok yönden Arnavut milliyetçiliğini etkilemesi bağlamında ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Arnavut milliyetçiliğinin önderlerinin faaliyetleri tetkik edilmiştir. Bağımsızlık sonrası Arnavutların yaşadığı siyasal ve sosyal değişimin Büyük Arnavutluk İdeası’na etkisi de ilk bölümde ortaya konmuştur.

İkinci bölüm başlığı “Tarihsel Süreç İçerisinde Kosova’daki Siyasi Gelişmeler” olarak belirlenmiş ve ilk olarak Büyük Arnavutluk İdeası’nın temel yapıtaşlarından biri olan Kosova’nın coğrafi, etnik ve dini yapısı irdelenmiştir. Tarihsel süreçte birçok imparatorluğun himayesi altına giren Kosova’da yaşanan demografik, ekonomik, siyasal, yönetsel ve dinsel değişimler tarihsel bir perspektif içinde verilerle birlikte ortaya konmuştur. Büyük Arnavutluk İdeası kadar Büyük Sırbistan İdeası için de çok değerli olan Kosova’nın ekonomik ve dini boyutu Sırp tezleriyle birlikte sorgulanmıştır. Bu bölümde gerek Büyük Arnavutluk İdeası gerek Büyük Sırbistan İdeası’nın gerekçeleri, sınırları ve amaçları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmamızın son bölümün ise başlığı “Büyük Arnavutluk İdeası’nın Kosova’nın Bağımsızlığına Etkisi (1981-2008)” şeklinde belirlenmiş olup bölümde ilk olarak Josip Broz

Tito'nun ölümü sonrası yükselen Sırp milliyetçiliği ile ekonomik kırımlar sonucu Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ele alınmıştır. Yaşanan gelişmeler ışığında Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık için Dr. İbrahim Rugova liderliğinde başlattığı siyasi direnişin yanı sıra “Kosova Kurtuluş Ordusu / KKO” (Ushtria Çlirimtare e Kosovës / UÇK) tarafından başlatılan siyasi direnişe de değinilmiştir. Bu süreçte komünizm tahakkümünden kurtularak demokratikleşme sürecine giren Arnavutluk'un Kosova'nın bağımsızlığına olan etkisinin tahlili yapılmıştır. Bilindiği üzere 1999 yılında NATO müdahalesiyle sonlanan Kosova'daki çatışmaların ardından Birleşmiş Milletler (BM) denetimine giren Kosova'da “Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu” (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo / UNMIK) ve “Kosova Barış Gücü” (Kosova Force / KFOR) gibi uluslararası birimler görevlendirilmiştir. Benzer bir biçimde Kosova'nın kuzeyinde bulunan Mitroviça (Trepça) Sorunu tarihsel süreci içinde ekonomik ve siyasi boyutuyla sorgulanmıştır. Bölümün ilerleyen kısmında ise BM denetiminde Kosova ve Sırbistan arasında gerçekleşen müzakerelerle birlikte BM tarafından görevlendirilen özel temsilcinin adını taşıyan Ahtisaari Planı tüm yönleriyle incelenmiştir. Üçüncü bölümün dolayısıyla tezin sonunda ise 17 Şubat 2008 tarihinde Hashim Taçi liderliğinde Kosova Meclisi'nde tek taraflı ilan edilen bağımsızlığın bölgede ve uluslararası toplumda nasıl karşılandığı irdelenmiş ve bağımsızlık sonrası “Büyük Arnavutluk İdeası'nın” politik söylemde kullanımını ve halk tarafından benimsenip benimsenmediği analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

1. Millet ve Milliyetçilik Kavramları

İnsanoğlu yaşamını kolaylaştırma ve anlamlandırma amacıyla nesnelere, olayları ve düşünceleri betimlemede kavramsallaştırma yöntembilimini uygulamıştır. İnsanoğlunun hayatını kapsayan veya etkileyen her şey belli parametreler sonucu isimlendirilerek “kavram” boyutuna ulaşmıştır. Gerek farklı dil yapıları gerek farklı kültür ve öğretiler filtresinden geçen bazı kavramlar uluslararası seviyelere ulaşmıştır. Fakat bazı kavramlar ise tam anlamıyla birbiri yerine ikame edilemeyecek şekilde farklı anlamlarda form bulmuştur. Bu sebeple sosyal bilimler içerisinde gerek uluslararası seviyede bir nevi “lingua franca” olarak kullanılan İngilizcenin diğer dillere çevrilmesinde oluşan anlam kayması gerekse olayları ifade ederken kullanılan yanlış kavramlar ile oluşan kavram yanılgısı gibi problemlerin önüne geçmek açısından sosyal bilimlerde anlatılan konulara kavram ve kavramın epistemolojik kökeninden başlamak zaruridir.

Guido Zernatto'nun çalışmasında “Millet” (nation) kavramının kelime kökeni etimolojik bir araştırmayla “doğum” (birth) anlamındaki Latince kelime olan “natio” ve “doğan bir şey” (to be born) anlamındaki Latince fiil olan “nasci” ifadelerinden türediği saptanmıştır. Bu kelimeyi ilk olarak Romalılar kendinden olmayan toplulukları ifade etmek için “yabancılar cemiyeti” (a group of foreigners) anlamıyla kullanmıştır. Zernatto'nun “*kelimeler madeni*”

para gibidir”¹ betimlemesi, kelimelerin aynı madenî bir para gibi tarihin akışı içinde zamanla anlamının değişebileceğini ifade etmektedir.²

Tıpkı Romalıların kendinden olmayan topluluklar için kullandığı “millet” kavramının tarihsel süreçte anlam olarak değişime uğraması gibi anlam dönüşümünün de gerçekleştiği görülmektedir. Ortaçağ Üniversiteleri’nde millet kavramı “düşünce topluluğu” (a community of opinion) ile özdeşleşerek bir önceki anlamı olan “yabancılardan ziyade” üniversitedeki belirli görüş ve düşünceye sahip insanları betimlemek için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür. Kavram aynı dönem başka bir bağlamda, Ortaçağ’a hâkim olan kilise konseyleri tarafından tekrar görüş topluluğuna atıfta bulunup ek olarak konseylerde kültürel veya siyasi açıdan yetki sahibi temsilciler ve imtiyaz sahibi grupları işaret etmek için “seçkin zümre” (an elite) olarak anlam kazanmıştır. Böylelikle tıpkı madenî para gibi millet kavramının zaman içerisinde değer kazandığı görülmektedir.

Söz konusu kavramın ilk defa modern anlamda kullanılmaya başlanması ise 16. yy. Britanya’ında demokratikleşme hareketlerinin getirdiği yeniliklere dayanmaktadır. Bu hareketle halkın politikada egemenlik haklarına sahip olması, millet kavramının “egemen millet” (a sovereign people) manasına kavuşmasını sağlamıştır. Böylelikle millet kavramı ilk kez halkla eş anlamda kullanılmıştır. Kullanımı hızla diğer ülkelere yayılmış olan kavram, diğer ülkeler ve toplumlar tarafından kendilerine özgü parametrelerle belirlenmektedir. Bu sebeple millet kavramı “özgün millet” (a unique people) anlamına kavuşmuştur.³

Sosyal bilimlerde “millet” ve “milliyetçilik” kavramlarını toplumların buldukları konjonktüre, çıkarlara, siyasi yapıya, “öteki” unsurlara göre belirlenmesi sebebiyle standart bir tanımı ve izahı olmadığı gibi tek bir parametre filtresinden geçirip değerlendirmek de

¹ Guido Zernatto ve Alfonso G. Mistretta, “Nation: The History of a Word”, **“The Review of Politics”**, 6. Baskı, 1944 s. 351.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Ibid., ss. 351-366.

³ Liah Greenfeld, **“Nationalism: Five Roads To Modernity”**, 1. Baskı, Londra, Harvard University Press, 1994, s. 9.

mümkün değildir. Örneğin inanç parametresinden hareketle Balkanlar'daki milliyetçiliklerden örnek vermek gerekirse; ortak dile, ırka ve tarihe sahip olan Slavlar din ve mezhep üzerinden Boşnak (Müslüman), Sırp (Ortodoks), Hırvat (Katolik) gibi üç ayrı millete ayrılmakla kalmayıp aralarındaki bu inanç farklılığı bu uluslar arasında soykırım gibi insanlık suçlarının yaşanmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan Müslüman, Bektaşî, Katolik ve Ortodoks gibi farklı dinlere ve mezheplere inanan insanlardan oluşan Arnavut milleti için inanç farklılıkları ayırıcı bir unsur olarak görülmemiştir. Hatta Arnavutların meşhur mottosu olarak kullanılan “*Ne Jemi Një Komb*”⁴ (biz tek milletiz) deyişinde, Arnavutçada millet anlamına gelen “Komb” kelimesinin harfleri Arnavutların benimsediği inançlar olan Katolik, Ortodoks, Müslüman ve Bektaşî⁵ kelimelerinin baş harflerine atıfta bulunmaktadır. Kısacası aynı bölgede iki komşu millete bakıldığında inanç parametresi birinde ayrıştırıcı unsurken, diğerinde ise birleştirici bir misyon kazandığı görülmektedir.

Millet kavramına tanımsal olarak bakmak gerekirse Anthony D. Smith tarafından “*bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı*”⁶ olarak ifade edilmiştir. Tanımda da belirtildiği gibi insanların sahip olduğu ortak paydalarda buluşup, grupsal aidiyete haiz olması gerekmektedir. Bunları gerçekleştirmedeki en büyük ihtiyaç topluluğun sağlam temellere dayanmış bir milli bilince sahip olmasıdır. Millet olmanın veya millet oluşturma bilincini yegâne sağlayan unsur “Milliyetçilik” (nationalism) kavramıdır.

Milliyetçilik kavramını terim olarak 1774 yılında ilk kullanan kişinin Alman filozof Johann G. Herder olduğu iddia edilmektedir.⁷ Milliyetçilik her ne kadar teorik açıdan zayıf ve tartışmalarla dolu olsa da siyasal bir uygulama olarak kitleleri harekete geçiren en güçlü

⁴ Faik Konica, “**Vepra 3**”, 1. Baskı, Tirana, Dudaj, 2001, s. 100.

⁵ Arnavutlarda “Sünni” mezhebi Müslümanlık ile bağdaştırılırken, “Bektaşilik” ise ayrı konumlandırılmaktadır.

⁶ Anthony D. Smith, “**Milli Kimlik**”, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 32.

⁷ Peter Alter, “**Nationalism**”, 1. Baskı, Londra, Edward Arnold, 1989, s. 4.

enstrümanlardan biri olduğu noktasında mutabakat vardır. Her milliyetçiliğin yorumlanması toplumun yapısına ve çıkarlarına göre şekil alması sebebiyle tek bir milliyetçilik anlayışı mevcut değildir. Bu sebeple kullanımı popüler olan bu kavramın teorik açıklamasında ve kavramın ortaya çıkışındaki anlatımda çeşitlilikler mevcuttur. Milliyetçilik teorileri 3 gruba ayrılmaktadır. Bunlar; İlkçi Yaklaşım (Primordialism), Modernist Yaklaşım (Modernism) ve Etno-Sembolcü Yaklaşım (Etno-Symbolism) olarak ifade edilmektedir.⁸

Primordialism (İlkçi Yaklaşım) kavramı ilk olarak İngiliz tarihçi Edward Shils tarafından kullanılmıştır. Shils 1957 yılında aile içi ilişkilerde kan bağımlı ilk bağ, birincil bağ ve daimi bağ anlamlarında kullanmıştır.⁹ Oxford İngilizce sözlüğüne göre ise Primordial “*başından beri var olan zaman, kadim, ilkel, antik, bir şeylerin başlangıç noktası, temel*”¹⁰ anlamlarına gelmektedir. İlkçi Yaklaşımı temsilcileri olarak milliyetçilik tezi ile Ernest Gellner, Sosyo-biyolojik tezi ile Pierre van den Berghe, kültürel tezi ile Edward Shils ve Clifford Geertz, son olarak Daimicilik (Perennialist) tezi ile Adrian Hasting ön plana çıkmaktadır. İlkçi Yaklaşımı’na göre milliyetçilik; insanların tıpkı doğal konuşma, görme, koklama gibi insanoğlunun doğal bir parçası ve ihtiyacı olarak görülmektedir.¹¹ Bu sebeple milletlerin varlığının hatırlanmayacak kadar eski, gizemli, zamandışı (atemporal) ve doğüstü (transcendental) olduğu iddia edilmektedir. Pierre van den Berghe göre her bir milletin kendine özgü kökeni ve içevliliği (endogomy) bulunmaktadır. Bu sebeple etnik kökeni basit anlamda akrabalık olarak görmektedir. Sosyo-biyolojik açıdan insanlar da hayvanlar gibi karşılıklı (reciprocity) fayda sağlamak amacıyla veyahut güçlü tarafın kendi çıkarı için uyguladığı baskıyla (coercion) kendi türleriyle hareket ederler ve sosyalleşmeyi

⁸ Umut Özkırımlı, “Milliyetçilikten önce Milletler: İlkçi Yaklaşım”, “**Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**”, 1. Baskı, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999, s. 75.

⁹ Edward Shils, “Primordial, Personal, Sacred, and Civil Ties”, “**British Journal of Sociology**”, 8. Sayı, 2. Baskı, 1957, s. 142.

¹⁰ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/primordial> (e.t. 27.08.2017).

¹¹ Ernest Gellner’in belirttiği gibi “*insanların bir burna ve iki kulağa sahip olması gerektiği gibi bir milliyete de sahip olması gerekmektedir.*” Bkz. Ernest Gellner, “**Nations and Nationalism**”, 1. Baskı, Ithaca, New York, Cornell Univ. Press, 1983, s. 6.

sağlamlaştırarak kendilerini koruma altına alırlar. Bu içgüdüsel hareketle akrabalık (kinship), milliyetçilik, kabilecilik, ırkçılık ve kavimcilik (ethnocentrism) kavramları ortaya çıkmıştır. Kültürel tezin savunucularına göre etnik ve milliyet bağlılıklarını anlamak için algı ve inançların rolüne odaklanmak gerekir. İnsanlara verilen sosyal varlık hissi ve kutsallık (sacredness) bağlamında insanlar toplumda inandıkları ve kutsal gördükleri unsurlara bağlıdır ve onlarla hareket ederler. Daimîcilik (Perennialism) Yaklaşımı'nda ise milliyetçiliğin doğuşu hakkında spesifik bir tarih yoktur. Bununla birlikte millet daimî ve insanlar için asli bir unsur olarak tarih boyunca var olduğunu savunmaktadırlar. Adrian Hastings'in ana tezine göre modern milletler belli etniklerden ortaya çıkmaktadır ve bu gelişme anadille ve devletin baskısı ile oluşmaktadır. Tüm etnik gruplar millet olmamıştır fakat çoğu bunu başarabilmiştir. Hastings'e göre etnik yapı doğal olarak millet kavramına dönüşebilir. Bunu sağlayacak unsurlardan biri ise anadili kullanarak yapılan konuşmaların düzenli bir şekilde yazıya çevrilip edebiyatın oluşmasıdır. Bu konuda dönüm noktası İncil'in başka dillere çevrilmesi olmuştur.¹²

Modernist Yaklaşım milliyetçiliği doğal ve insan topluluklarının evrensel özelliği olarak gören İlkçi Yaklaşım görüşüne bir karşı reaksiyon olarak oluşmuştur. Millet ve milliyetçilik kavramları son iki yüzyılda modern gelişmeler kapitalizm, sanayileşme, şehirleşme, dünyevileşme ve modern bürokratik devletlerin oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Modernistler tarafından millet ve milliyetçilik sosyolojik bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Modern öncesi dönemde ise millet veya milliyetçilik için ortam ve şartların uygun olmadığı, bunun ekonomik, politik, sosyo-kültürel dönüşüm ile gerçekleştiği savunulmaktadır.¹³

Ekonomik dönüşüm bahsinde Toktamış Ateş, milliyetçilik ve kapitalizm ilişkisini şöyle ifade etmektedir; *“kapitalizmin ürünü ve düşmanı olmasının nedeni, kapitalizmin Pazar*

¹² Bkz. Umut Özkırımlı, “Chapter 3: Primordialism/Perennialism”, **“Theories of Nationalism: A Critical Introduction”**, 3. Baskı, Londra, Palgrave, 2017, ss. 51-69.

¹³ Ibid., ss. 70-71.

*Sorunu'nun, milliyetçiliğin gelişmesiyle birlikte artmasıdır. Bir ülkedeki ucuz ve kaliteli üretimin, yani endüstri üretiminin; henüz el sanatları düzeyindeki manifaktür düzenini ve üretimini yıkacağı açıktır. İşte kendi iç üretimini korumak amacıyla konulan gümrük duvarları kendi iç piyasasıyla yetinemeyen kapitalizm için en büyük tehlikeyi oluşturacaktır.”*¹⁴ Tom Nairn'e göre ise milliyetçilik “uneven development” yani adil olmayan gelişme ile 18. yüzyıldan itibaren tarihsel bir sonuç olarak görülmektedir. Materyal medeniyetleşmede bölgeler adil olmayan bir şekilde gelişmiştir. Batı dünyası kapitalist gelişmeyle sömüren “merkez” (core) duruma gelmiş, diğer bölgeler ise sömürülen “çevre” (periphery) durumuna gelmiştir. Merkez-çevre ülkeleri arasındaki ekonomik fark artarak devasa boyutlara gelmiştir. Daha güçlü olan grup bu durumu devam ettirebilmek için uğraşır ve toplumsal statüde, eğitim, dini veya askeri kurumlarda etkinlikleri fazladır. Merkez tarafından sömürülen ve çevre durumda bulunan grup için ise adil olmayan gelişme koşullarından dolayı yaşadıkları olumsuz etkilerden kaçınmak amacıyla milliyetçiliği kullanarak bağımsızlık yoluna başvurdukları görülmektedir. Bu sebeple Batı'dan gelen baskılara karşı çevre ülkelerinin en büyük gücü milliyetçilik olmuştur. Tom Nairn'e göre Ortodoks Marksizm'in en büyük hatası sınıf çatışmasını her zaman millet farklılığından daha önemli görmesi olmuştur. Oysaki kapitalizm ve emperyalizm sınıf çatışmasından değil milliyetçilikten ortaya çıkmıştır.¹⁵

İkinci olarak 19. yüzyılda politik dönüşüm, modern bürokratik devlet, oy hakkının genişlemesi, elitlerin politik role ve güce kavuşması, teknolojik yenilikler ile savaşın doğasının değişmesi milliyetçiliğin rolünü etkileyen unsurlar olmuştur. John Breuilly'e göre politik hareketler veya devlet gücü, uygulama ve yapılan işlemleri meşrulaştırmak için milliyetçi argümanlar kullanılmıştır. Zira milliyetçilik her şeyden önce siyasetle ilgilidir ve siyasette güçle alakalıdır. Milliyetçi hareketin amacı çok büyük önem arz etmektedir. Bu

¹⁴ Toktamış Ateş, “Siyasal Tarih”, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 199.

¹⁵ Bkz. Özkırmı, “Theories of Nationalism...”, op. cit., ss. 71-81.

hareketin ayrılıkçı (seperation) bir hareket mi yoksa sadece reform gerektiren bir hareket mi olduğuna ya da bir diğer ülkeyle birleşmeyi (unification) mi amaçladığına dikkat etmek gerekir. Eric J. Hobsbawm'a göre millet ve milliyetçilik kavramları “sosyal mühendisliğin” (social engineering) ürünüdür. Toplumun daha önce hariç tutulan bölümlerinin vatandaşlık yoluyla politikaya dahil edilmesiyle birlikte yöneticilerin itaatini, sadakatini ve işbirliğini korumak giderek zorlaşmış ve sorunlar yaratmıştır. Bu sebeple yönetenler tarafından kabul edilmiş kurallar ve bir takım ritüel veya sembolik tabiatla yönetilen, tekrarlama ile bazı değerler ve davranış normlarını teşvik etmeyi amaçlayan bir dizi uygulama gelişmiştir. Hobsbawm bunları “icat edilmiş gelenekler” (invention of tradition) olarak tanımlamıştır. Kitle siyasetinin ortaya çıkışı 1870-1914 dönemiyle çakışmaktadır, yani milliyetçiliğin geliştiği dönemde icat edilen geleneklerin zirvesi aynı dönemdir.¹⁶

Üçüncü olarak “sosyo-kültürel dönüşüm”, Ernest Gellner'in ifadesiyle milliyetçilik endüstriyel sosyal örgütün ürünüdür. Milliyetçiliğin yalnızca modern dünyada sosyolojik bir zorunluluk hâline geldiğini savunmaktadır. İki insanın birbirlerini aynı millettten olduğunu tanımlaması onları aynı millettten yapar. Bu sebeple millet bilincinin kaynağında, bireylerin toplu bir şekilde “iradesine” (will) haiz olması yatmaktadır. Milleti “hayali cemaatler” (imagined communities) olarak tanımlayan Benedict Anderson'a göre 17. yüzyılda başlayan dinsel topluluğun ve hanedan krallığının kademeli olarak gerilemesi, milletlerin yükselişi için gerekli olan tarihi ve coğrafi alan sağlamıştır. İnsanlar yaşadığı acıları, ölümü ve sonraki hayatı geleneksel dinler ile kader bağlamında açıklarken, kademeli olarak seküler dönüşüme giren dünyada bu kavramları anlamlaştıran olgu olarak milliyetçilik benimsenmiştir.¹⁷ Sekülerleşen dünyada milliyetçilik adeta geleneksel bir din gibi tüm toplumlara yayılmıştır.

¹⁶ Bkz. Ibid., ss. 81-95.

¹⁷ Bkz. Ibid., ss. 95-108.

“Etno-Sembolcü Yaklaşım” Modernist Yaklaşım’ın teorik eleştirisinden ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım, etnik köken ve milliyetçiliğin oluşumu, sürekliliği ve değişmesinde mitlerin, sembollerin, anıların, değerlerin ve geleneklerin rolünü vurgulayan bir görüşü ifade etmektedir. Anthony D. Smith ve John A. Armstrong’un öncülüğündeki Etno-sembolcüler, İlkçi Yaklaşım ve Modernist Yaklaşımlar’dan daha homojen bir kategori oluşturmaktadır. Etno-sembolcülere göre günümüz milletlerin ortaya çıkışını, etnik atalarını hesaba katmadan düzgün bir şekilde anlamak mümkün değildir. Armstrong için “etnik bilinç” uzun bir geçmişe sahiptir. Bunun izlerine eski medeniyetlerde örneğin Mısır ve Mezopotamya’da rastlamak mümkündür. Bilinci sağlayan en önemli unsur onun sürekli olmasıdır. Milletlerde sürekliliği sağlayan faktörler ise yaşam tarzları, din ve yaşadıkları coğrafyaya göre şekillenmektedir. Smith’e göre modern milletlerin inşasında etnik miras önemlidir.¹⁸

Birçok millette etnik miras yeterli değildir bu sebeple modern milletlerin inşasında anılar ve kültür unsurları etnik temele dayandırılmaya çalışılmıştır. Tarihteki olayları etnik mirasa dayandırmada ortaya atılan tezlerin gerçek olup olmaması önemli değildir. Toplumların buna inanması ve harekete geçirici olması yeterlidir. Bu bağlamda Balkanlar’da benzer süreçlere tanık olmuştur ve bölgede sınırlar ve politikalar milliyetçilik ile şekillenmektedir.

2. Balkan Coğrafyası

Sarp ve ormanlık sıradağlar anlamına gelen “Balkan” kelimesi Türkçedir.¹⁹ “Balkan” kelimesini 1557 yılında ilk olarak Alman diplomat Salomon Schweigger bölgede seyahat ederken kullanmıştır.²⁰ Osmanlı İmparatorluğu dönemi öncesi Antik ve Ortaçağ kaynaklarında bölgenin adı “Haemus” olarak bilinmektedir. Türklerin aksine Hırvatlar tarafından ise “Comonitza” olarak ifade edilmiştir. Bölge adı tarih boyunca sadece bu

¹⁸ Bkz. Ibid., ss. 143-155.

¹⁹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a2d6846005478.60251008 (e.t. 05.09.2017).

²⁰ Bkz. Maria Todorova, “**Imagining Balkans**”, New York, Oxford University Press, 2009, ss. 21-27.

isimlendirmelerle kalmamış, aynı zamanda uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde olmasına binaen Batı tarafından “Avrupa Türkiyesi”, “Avrupa'daki Türkiye”, “Avrupa Osmanlı İmparatorluğu”, “Avrupa'daki Türk-i İmparatorluk”, “Avrupa Levant'ı”, “Doğulu Yarımada” gibi kullanımların yanı sıra “Yunan Yarımadası”, “Güney Slav Yarımadası” gibi etnik ifadeler de kullanılmıştır. Bölgede 500 yıldan fazla hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu'nun yöneticileri ise “Rumeli”, “Rumeli-i Şahane” ve “Avrupa-i Osmani” gibi ifadeler kullanmıştır.²¹

Günümüzde ise Türkçe kökenli Balkan kelimesinden ziyade Avrupa Birliği (AB) yetkililerin alternatif tanım olarak “Güneydoğu Avrupa” terimini kullanma girişimleri olmuştur. Bu tanım ilk olarak 1863 yılında Avusturya Konsolosu I.G. von Hahn tarafından “Güneydoğu Avrupa Yarımadası / Südoesteuropäische Halbinsel” şeklinde ifade edilmiştir.²² Her ne kadar Güneydoğu Avrupa ifadesi Balkanlar'dan daha geniş bir coğrafi tanımla ifade etse de Batı'nın Türkçe kökenli ifadeden duyduğu rahatsızlığın yanı sıra bölgede yaşayan insanların “Balkanlı” ifadesinden yaşadığı hoşnutsuzlukla birlikte bu ifadenin kullanımında artış olduğu gözlenmektedir.²³

Balkan kavramı bölgede bazı halklar tarafından küçümseme anlamında da kullanılmaktadır. Özellikle Slovenya ve Hırvatistan tarafından kendilerini Balkan ülkesi yerine Avrupa ülkesi olarak tanımlamasının yanı sıra “Balkanlı gibi olma” manasında hakaret ve küçümseme tanımları bulunmaktadır. Bölgedeki halklar kendilerini üstün görme adına diğer “öteki” tarafı Doğulu veya Balkanlı olarak görmektedir. Bu küçümsemelere en çok maruz kalan İslam dinini benimseyen Boşnak ve Arnavut halkları olmasının yanında Yunan halkı da bölgede bu tanımlamalara maruz kalmamıştır. Türkler ise genelde bölgede dışlanarak

²¹ Bkz. Ibid., ss. 21-27.

²² Ahmet Davutoğlu, “**Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**”, 51. Baskı, İstanbul, Küre Yay., 2010, s. 121.

²³ Kader Özlem, “**Avrupa'nın Ali Cengiz Oyunu: “Balkanlar” Yerine “Güneydoğu Avrupa”**”, Batı Trakya Online, Aralık 2008, makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <https://www.batitrakya.org/yazar/kader-ozlem/avrupanin-ali-cengiz-oyunu-balkanlar-yerine-guneydogu-avrupa.html> (e.t. 06.09.2017).

yok sayılmıştır. Samuel Hungtinton ise Balkan²⁴ Bölgesi'ni fay hattı olarak görüp Batı'nın “geri kalan” kısmı olarak ifade etmektedir.²⁵ Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın AB'ye girmesinin ardından Birliğin dışında kalan bölge “Batı Balkanlar / Western Balkans”²⁶ olarak ifade edilmiştir.

Harita 1.2.1. Balkan Coğrafyası

²⁴ Harita 1.2.1. için bkz., <https://www.turkcebilgi.com/balkanlar> (e.t. 09.09.2017)

²⁵ Samuel Huntington, “Clash of the civilizations?”, “**Foreign Affairs**”, Vol. 72, No. 3,1993, s. 30.

²⁶ Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans/> (e.t. 07.09.2017).

Balkanlar batıda Adriyatik Denizi, güneybatıda İyon Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda Ege (Adalar) ve Marmara Denizi ve doğuda Karadeniz ile çevrili bir yarımadadır. Tuna, Sava ve Kupa Nehirleri ise bölgenin kuzey sınırını oluşturmaktadır.²⁷ Avrupa'yı Asya'ya bağlayan Balkanlar 504.884 km² yüzölçümüne sahip yaklaşık 50 milyon insanın yaşadığı bir yarımadadır. Balkanlar denilince hangi ülkeleri kapsadığı hakkında iki bakış açısı bulunmaktadır. Bunlardan birinci bakış açısı doğal coğrafi sınırlara göre belirlenmiştir. Doğal coğrafi sınırlara göre Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Yunanistan gibi ülkelerin tamamı, Hırvatistan (güney kısmı), Slovenya (güney kısmı), Sırbistan (Voyvodina bölgesi hariç, geri kalanı), Romanya (Tuna Nehri'nin güneyindeki kısım), Türkiye (Trakya-Avrupa kısmı) ve az bilinen olarak İtalya'nın çok küçük bir kısmı (Trieste ve Moncalfone Kasabaları) Balkan Yarımadası'nı oluşturmaktadır.²⁸

İkinci bakış açısı ise kapsam olarak Balkanlar'ı siyasi ve tarihsel ilişkiler bakımından incelemektedir. Buna göre Balkanlar'da ufak bir toprak parçasına sahip olan İtalya bu bakış açısının dışında kalması sebebiyle Balkan ülkesi olarak görülmemektedir. Ayrıca coğrafi olarak Balkanlar'da toprağı olmamasına rağmen Macaristan (Avusturya-Macaristan tarihi) ve Moldova (Erdel ve Eflak tarihsel yönetimleri) Balkan tarihine müdahil olan aktörler olarak sayılabilir. Kanaatimizce bölgesel alt sistemin oluşmasında doğal coğrafi sınırlar esas olsa da analiz birimi olarak ele alınmasında siyasi ve tarihsel hususlar daha belirleyici olduğundan ikinci bakış açısı ön plana çıkmaktadır.

Balkanlar tarih boyunca birçok göçe tanıklık etmesi sebebiyle bölgede, Arnavutlar, Bulgarlar, Boşnaklar, Hırvatlar, Yunanlar, Makedonlar, Karadağlılar, Sırlar, Slovenler, Rumenler ve Türkler gibi yoğun olarak yaşayan birçok millet bulunmaktadır. Ayrıca İtalyanlar, Arumenler (Ulahlar), Aşkaliler, Pomak-Torbeş-Goraniler, Macarlar, Ermeniler,

²⁷ Barbara Jelavich, "History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries", Melbourne, Cambridge University Press, 1983, s. 1.

²⁸ <https://www.turkcebilgi.com/balkanlar> (e.t. 09.09.2017).

Yahudiler, Almanlar, Ukraynalılar, Ruslar, Çingenerler gibi Balkan mozağini oluşturan birçok azınlık da yaşamaktadır. Birçok inanç sistemini içinde barındıran Balkanlar'da inanç bakımından en kalabalık grubu Ortodokslar oluşturmaktadır. Ardından sırasıyla Müslümanlar, Katolikler ve az sayıda da Yahudiler gelmektedir.²⁹

3. Arnavutların Etnik Kökeni ve Tarihçesi

Birçok millete ev sahipliği yapan Balkanlar'da en eski toplumlardan³⁰ biri soyu İliro'ya da yaşayan İliro'ya dayanan Arnavutlardır.³¹ Arnavutların antik çağdaki ismi olan İliro'ya, kuzey sınırı Avusturya'daki Alplere dayanan, güneyde ise Arnavutluk ve Epir (Kuzey Yunanistan) bölgesine kadar uzanan kelime anlamı "özgürler ülkesi"³² olan İliro'ya'da³³ yaşamıştır. M.Ö 4. yüzyıldan itibaren bölgede var olduğu iddia edilen İliro'ya M.Ö. 2. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun eyaleti³⁴ olmuştur.³⁵ Balkan Yarımadası'na Kafkasya'dan veya Anadolu-Ege yolu ile ilk gelenlerin "Pellasget" (Pelasglar) olduğunu ileri sürülmektedir. Bölgedeki milletler bu konuya kendi milliyetçi perspektiflerinden baktıklarından farklı savlar bulunmaktadır. Geldikleri bölge sebebiyle Yunan tarihçilerine göre Helen Uygarlığı'nın kökeni olduğunu iddia etmelerinin yanı sıra Arnavutlar ise Pelasglar'ın Limni Adası'nda bulunan yazıttaki dilin Arnavutçaya yakınlığını vurgulayarak İliro Uygarlığı'nın kökeni olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Pelasgların tarihte Epirote-İliro veya Pelasg olarak adlandırıldığı için İliro'ya'nın kökeninin Pelasglara dayandığı konusunda birçok Albanolog

²⁹ Mustafa Rahmi Balaban. "Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi", 5.cilt, Ankara, TDV, 1992, s. 27.

³⁰ Birçok araştırmaya göre Balkan Yarımadası'ndaki en eski üç halk olarak Grekler, Ulahlar (kökenleri Trakyalılara dayanan) ve İliroyalılardan geldikleri iddia edilen Arnavutlar gösterilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hugh Poulton, "Balkan Halkları; Osmanlıların ve Hapsburgların Mirası; ve Yerel Ulusçuluğun Yükselişi", "Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler", çev. Yavuz, Alagon,1. Baskı, İstanbul, Sarmal Yay., 1993. s. 9.

³¹ Georges Castellan, "Balkanlar'ın Tarihi", çev. Aysegül, Yaraman-Basbuğu, İstanbul: Milliyet Yay., 1995, s. 15.

³² İliro'ya'nın özgürler ülkesi olarak atfedilmesi İliro milletinin kelime kökeni olan Arnavutça "i lirë" (özgür kişi) anlamına gelmesinden kaynaklanmaktadır.

³³ İliro'ya'nın sınırları günümüzde, Arnavutluk, Kosova, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan (Dalmaçya), Yunanistan (Makedonya Bölgesi) gibi ülkelerin topraklarını kapsamaktadır.

³⁴ Roma İmparatorluğu tarafından eyalet Latince "Illyricum" olarak adlandırılmıştır.

³⁵ <http://www.arnavut.com/ilirya-ve-ilirler/> (e.t. 11.09.2017).

hemfikirdir.³⁶ Birçok Balkan milletleri gibi Arnavutların da başından beri var olma ve kadimciliği savunan İlkçi Yaklaşımı (Primordialism) benimsediği görülmektedir. Adrian Hastings'ın ana tezinde savunduğu Daimicilik (Perennialism) görüşü kendi içinde “Continuous Perennialism” (Sürekli Daimicilik) ve “Recurrent Perennialism” (Tekerrür Eden Daimicilik) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İlirya³⁷ ve Pelasglar konusunda Arnavut milliyetçiliği, modern milletlerin köklerini görür ve yüzyıllarca geçmişe bağlayarak Sürekli Daimicilik Yaklaşımı'nı benimsemiştir. Bu görüş devamlılığı işaret eder ve kültürel devamlılık ile kimliklerin zaman sürecine kesintisiz bir şekilde dağıldığını takdir etmektedir.³⁸ Bilindiği üzere Balkanlar'da birçok millet aynı topraklar üzerinde hak iddia etmektedir. Bu sebeple tartışılan topraklara ilk hangi topluluğun geldiği konusu kendi milliyetçiliklerini güçlendirme konusunda önem arz ettiği gibi birbirlerinin arasında da psikolojik üstünlüğü sağlamak açısından oldukça önemli görülmektedir.

Harita 1.3.1. Roma İşgali öncesi İlirya toprakları

³⁶ Blerim Çela, “Shqiptarët Ndër Shekuj”, Tiranë, Koha Yay., 2001, s. 31.

³⁷ Harita 1.3.1. için bkz., <https://www.turkcebilgi.com/illirya> (e.t. 21.09.2017)

³⁸ Bkz. Özkırmı, “Theories of Nationalism...”, op. cit., ss. 51-69.

Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında ikiye bölünmesinden sonra İliya (Illyricum Eyaleti) da kendi içinde bölünüp Dardania, Epirus ve Moesia gibi Arnavutların yoğun yaşadığı iller olarak Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu egemenliğinde kalmıştır. Avrupa ile Asya arasında köprü görevi gören bölge 6. ve 7. yüzyıllarda Slav istilasına, ardından 851 yılında Bulgarların istilasına uğramıştır. Bizans İmparatorluğu 1018 yılında bölgeden Bulgarları çıkartarak yönetimini tekrardan restore etmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla birlikte bölgede Katolikler ve Ortodokslar arasında güç mücadelesi yaşanmış ve topraklar sürekli el değiştirmiştir. Sava Muharebesi 18 Eylül 1385 tarihinde Osmanlı ordusu ile sayıca az olan Sırp ordusu arasında bugünkü Arnavutluk topraklarının güneyinde gerçekleşmiş ve Osmanlı ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır. Oğuz Türklerinin Arnavut topraklarındaki ilk varlığının bu savaşla ortaya çıktığı görülmektedir. Ardından Kosova Ovası'nda (Fushë Kosovës) gerçekleşen 28 Haziran 1389 tarihli 1. Kosova Savaşı'nı Osmanlı ordusunun kazanması başta Balkan tarihi olmak üzere gerek Türk tarihinin gerek Arnavut tarihinin gerekse Sırp tarihinin en büyük kırılma anlarından biri olarak kabul edilmektedir. 1. Kosova Savaşı sonrası Balkanlar'a hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu'nun 1393 yılında İşkodra (Shkodër) Şehri'ni fethetmesinden itibaren Arnavutluk'un 28 Kasım 1912'deki bağımsızlık ilanına kadar olan dönem Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Arnavutluk olarak kabul edilmektedir.³⁹

Uluslararası literatürde Arnavutluk ülkesi "Albania", Arnavut halkı ise "Albanian" olarak ifade edilmektedir. "Albania" kelimesi ilk olarak İskenderiyeli coğrafyacı ve aynı zamanda astronomi bilimiyle ilgilenen Klaud Ptolemeu tarafından kullanılmıştır. Ptolemeu ilk defa "Alban" milleti olarak bahsedip ülkenin başkentini ise Durrës Şehri'nin sınırlarını göstererek,

³⁹ Robert Elsie, "Historical Dictionary of Albania", "Historical Dictionary of Europe", 2. Baskı, No. 75, Scarecrow Press, Plymouth, 2010, ss. XXVII.-XXXIII.

“Albanopolis” olarak ifade etmiştir.⁴⁰ Arnavutlar ise kendilerini Alban, Arban, Arbëresh (Arbireş), Shqipëtar (Şiptar) diye adlandırmaktadır. Diğer milletler ise Arbanas (Slav), Arvanit, Alvanos (Helen), Arnebut (Arap), Arbanenses ve Albanenses (Latin) olarak ifade etmektedir.⁴¹ Arnavutlarla ilk defa 1337 yılında Bizans İmparatorluğu ile yapılan ittifak neticesinde tanışan Türkler ise Yunancadan aldıkları “Arvanit” kelimesini Türkçe fonoloji yapısına uygun olarak değiştirip “Arnavud” ve “Arnavut” kelimelerini kullanmıştır.⁴² Arnavutların kendilerine özgün bir ifade olarak kullandığı Shqipëtar (Arnavut) “kartalın oğlu” Shqipëria (Arnavutluk) ise “kartalların yuvası” anlamına gelmektedir.⁴³ Bu sebeple Arnavutların ulusal bayrakları kırmızı zemin üzerinde siyah “Shiponja”⁴⁴ bulunmaktadır.

4. Osmanlı İmparatorluğu’nda Arnavut Milliyetçiliği

Balkanlar’ı 14. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar hâkimiyeti⁴⁵ altında tutan Osmanlı İmparatorluğu, bölgeyi siyasi, askeri, dini, ekonomik, kültürel, toplumsal, demografik, sanatsal, mimari, devlet geleneği ve devlet kurumları gibi birçok yönden doğrudan etkilemiştir. Ayrıca Balkan dilleri Türkçeden alınmış bölgesine göre 2000-5000 arası değişen sözcüğün olduğu gibi giyim-kuşamda, yeme-içmede, halk müziğinde ve davranışlarda da Osmanlı mirası göze çarpmaktadır.⁴⁶ Osmanlı yönetimi tüm Balkanlar’ı etkilediği gibi

⁴⁰ Pjetër Pepa, “*Tragjedia Dhe Lavdia E Kishës Katolike Në Shqipëri Vëll I*”, Botimet 55, 1. Baskı, Tiranë, 2007, s. 43.

⁴¹ Necip P. Alpan, “*Tarih Işığında Bugünkü Arnavutluk*”, Ankara, Kardeş Yay., 1975, s. 19.

⁴² Mustafa L. Bilge, “Arnavutluk”, “*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*”, 3.C., Ankara, TDV, 1991, s. 384.

⁴³ William M. Sloane, “*Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*”, Çev.: Sibel Özbudun, Süreç Yay. İstanbul, 2008, ss. 66-67.

⁴⁴ Günümüzde Arnavutlar, bayraklarında bulunan “Shiponja” (Çift Başlı Kartal) sembolündeki kartalın başlarını, birbirinden ayrılmaz olan Arnavutluk ve Kosova’daki Arnavutlar olarak tanımlamaktadır.

⁴⁵ Pax Ottomana: Latince “Osmanlı Barışı” anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki (Balkanlar, Anadolu, Ortadoğu, Kafkasya, Kuzey Afrika), dünyanın diğer bölgelerine nazaran var olan hâkimiyeti, istikrarı ve düzeni tanımlamak için kullanılan terimi ifade etmektedir. Daha fazla ayrıntılı bilgi için Bkz. Nejat Göyünç, “*Pax Ottomana / Studies In Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*”, Ed. Kemal Çiçek, 1. Baskı, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2001.

⁴⁶ Halil İnalçık, “Osmanlı Fütuhatının Sonuçları”, “*Türkler ve Balkanlar*”, s. 18. Makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. Bkz. <http://www.inalcik.com/images/pdfs/15810373TURKLERVEBALKANLAR.pdf> (e.t. 25.09.2017).

Arnavut milliyetçiliğini de doğrudan etkilemiştir. Hatta Maria Todorova'nın ifadesi ile ifadesiyle günümüz Balkanlar'ı Osmanlı mirasıdır.⁴⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da fethettiği topraklarda uyguladığı “istimâlet” (hoşgörü ve koruma) politikası imparatorluğun bölgede tutunmasındaki en önemli unsurların başında gelmektedir. Gayrimüslimleri tebaa bakımından Müslüman kesimden ayırmayı belli imtiyazlarla birlikte, onların yaşama haklarını, mallarını ve ibadet hürriyetlerini korumayı esas alan Osmanlı İmparatorluğu bölgede hızla yayılmış ve sağlam bir toplumsal yapı mevcut olmuştur.⁴⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nda iki farklı toplumsal yapı bulunmuştur. Bunlardan birinci grup padişahı, ailesini, yöneticileri ve yakınlarını kapsayan yöneten sınıf olarak “askerî” gruptur. Grupta bulunan askerler, dini memurlar, saray yetkilileri ve bürokratlar vergi yükümlülüğünün dışındadır. Osmanlı'nın kuruluş gayesi fetihlerle birlikte İslam'ı yaymak olduğu için yöneticilerin askeri görevlerle daha fazla ilgilenmesi yönetici sınıfının isminin askeriler olmasında belirleyici etken olmuştur. Yönetici grubun haricinde toplumun geri kalanını oluşturan ve hükümdarın idaresi altında bulunan halk olarak “reâyâ”⁴⁹ sınıfı bulunmaktadır.⁵⁰

Müslüman ve gayrimüslim halklar fark gözetilmeksizin yönetici grubun dışında kalan tüm tebaayı oluşturmaktadır. Reâyâ sınıfı yalnızca tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylülerden

⁴⁷ Maria Todorova, “**Balkanları Tahayyül Etmek**”, Çev. Dilek Şendil, Ed. Tansel Güney, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2010, s. 36.

⁴⁸ Ibid., s. 16.

⁴⁹ Sözlükte “sürü” anlamına gelen terim uluslararası literatürde “the flock” olarak ifade edilmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Sina Akşin. “The Classical Ottoman Era: The Classical Ottoman Social Structure”, “**Turkey From the Empire to Revolutionary Republic: The Emergence of the Turkish Nation from 1789 to the Present**”, New York, New York Üniv. Press, 2007, ss. 8-9. İlgili kitaba aşağıdaki linkten erişilebilir. <https://books.google.com.tr/books?id=rt4TCgAAQBAJ&pg=PA11&lpg=PA11&dq=reaya+the+flock&source=b1&ots=N6DiIPLFVK&sig=ntciDNSgf3Ind9ON9T6uGaB9VKQ&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiTiomb78fWAhWla5oKHXJEBAs8Q6AEIOzAD#v=onepage&q=reaya&f=false> (e.t. 28.09.2017).

⁵⁰ Ümit Eser, “Milletlerin Varlığı ve Özerkliği Hakkındaki Tartışmalar”, “**Millet Sisteminin Tarihi Arka Planı: Gayrimüslim Cemaatler İçin Özerk Bir Alan**”, Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ed. Mehmet Aça, Tamer Bolat, 13. Cilt, 24. Sayı, Aralık 2010, s. 208. Makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c13s24/makale/c13s24mk.pdf> (e.t. 28.09.2017).

değil, şehir ve kasabadaki tüccarlar, zanaatkârlar ve göçebe toplulukları da bu sınıfa dâhildir. Reâyâ sınıfının askerî sınıfından farklı olarak vergi yükümlülükleri bulunmaktadır. Sanılanın aksine sınıflar arası geçişin mevcut olduğu bir sistem vardır. Hem reâyâ sınıfında bulunan kişi yönetici sınıfa dâhil olabilir hem de seferlere katılmayan sipahiler reâyâ sınıfına geçebilmektedir.⁵¹

Arnavutlarda da birçok kişinin bürokratik hizmetlere, saray görevlerine ve vezirlik makamına kadar yükseldiği görülmektedir. Donmuş bir toplumsal tabakalaşma yaşamayan Osmanlı yönetici kısmındaki Arnavut varlığı, Arnavut milliyetçiliğini de doğrudan etkilemiştir. Arnavut milliyetçiliğine önderlik edenlerin birçoğunun⁵² Osmanlı bürokrasisine hizmet etmesi Arnavut milliyetçiliğini diğer Balkan milliyetçiliklerinden ayırmaktadır. Zira diğer Balkan milliyetçiliklerinde yegâne hedef bağımsızlık olmuştur. Fakat Arnavutların birçoğu kendi özerk varlıklarının son ana kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun koruması altında olmasını istemişlerdir. Ayrıca II. Abdülhamid Dönemi'nde Yıldız ve Çırağan Sarayları'nın korumasının Arnavutlar tarafından gerçekleştirilmesi de II. Abdülhamid'in Arnavutlara güven duymasını ve onlara karşı hoşgörü politikası sergilemesine neden olmuştur. II. Abdülhamid'in bazı konuşmalarında Arnavutça kelimeler kullanması da yönetim ile Arnavutlar arasındaki olumlu ilişkilerin göstergesidir.⁵³

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren Müslüman ve gayrimüslim halklar beraber iç içe yaşadıkları görülmektedir. Gayrimüslim reâyânın devlet ile olan ilişkisinin hukuki bir zemine oturması ancak Fatih Sultan Mehmed döneminde yayınlanan kanunnâmeler

⁵¹ <http://www.tarihhaber.net/reaya-sinifina-genel-bir-bakis/> (e.t. 28.09.2017).

⁵² Arnavut milliyetçiliğinin önderlerinden olan Vassa Efendi (Vaso Pashë Shkodrani), Şemseddin Sami (Sami Frashëri), Fraşirili Abdül Bey (Abdyl Frashëri), Naim Fraşiri (Naim Frashëri), İsmail Kemal Bey (İsmail Qemali), İsa Boletini, Priştineli Hasan (Hasan Prishtina - Hasan Berisha) gibi isimler Osmanlı bürokrasisinde önemli görevler icra etmişlerdir.

⁵³ Bernd Fischer, “**Albanian Nationalism and Albanian Independence**”, De Gruyter Open, Seeu Review, DOI: 10.2478/seeur-2014-0005, 2014. ss. 30-31. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/seeur.2014.10.issue-1/seeur-2014-0005/seeur-2014-0005.pdf> (e.t. 28.09.2017).

ile gerçekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmed önce Rum reâyâsına daha sonra Galata zimmîlerine⁵⁴ bazı idari, adli ve hukuki hakları tanınmasıyla “Millet Sistemi”nin temellerini atmıştır. Millet kavramı Şemseddin Sami’nin⁵⁵ Kamus-i Türk-i sözlüğünde “*din, mezhep, bir din ve mezhepte bulunan cemaate verilen ad*”⁵⁶ şeklinde belirtilmiştir. Temelleri Fatih Sultan Mehmed Dönemi’nde atılan “Millet Sistemi” resmi olarak Osmanlı belgelerinde ilk kez 1517 yılında Yavuz Sultan Selim Dönemi’nde fermanda rastlanmıştır. Kavramın kullanımı 1856 Islahat Fermanı’na kadar devam etmiştir. Ardından “millet” tabiri yerine “cemaat” tabiri kullanılmıştır. Balkanlar’daki milliyetçiliği doğrudan etkileyen Millet Sistemi; İslam hukukunda devletin kitap ehlinde olan gayrimüslimlerin zimmî statüsü altında hukuki bir güvence ile birlikte din ve ibadet özgürlüğü tanımakta, can ve mal emniyetlerini garanti altına almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda dini aidiyeti gösteren millet kavramı, modern dünyadaki azınlık statüsünden tamamen farklı bir kavramdır. Kişi ait olduğu milletin içinde gerek o cemaatin ruhani gerekse mali ve idari otoritesi altında yaşamaktadır. Hiçbir dini topluluğa inanç meselelerinde baskı yapılmadığı gibi aynı zamanda ibadethanelerini inşa ve restore etmelerine, vakıflar kurmalarına ve bu vakıfların mülkiyetini ellerinde bulundurmalarına izin verilmiştir.

Evlilik, boşanma ve miras gibi ailevi ve sosyal meseleler millet tarafından kendi içinde çözülmektedir. Sultan nezdinde milletle ilgili konularda muhatap sayılan kişi “milletbaşı” olarak adlandırılmıştır. Milletbaşı söz konusu görevini ifa edebilmesi için imparatorluk tarafından da desteklenmiştir. Modern dünyadaki azınlıkların birbirleriyle çatışmalarının ve asimilasyon girişimlerinin aksine Millet Sistemi kendi toplumsal grubu içinde güvenli bir

⁵⁴ Zimmî: İslam devleti tebaasında olan Ehl-i Kitapta bulunan ve haraç veren gayrimüslim cemaatler için Tanzimat dönemi öncesine kadar kullanılan isimdir. Arapçadaki “ dhimmî ” kelimesinin sadeleştirilmiş halidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=440428> (e.t. 28.09.2017)

⁵⁵ Dil bilimci, yazar, şair ve tarihçi olan Şemseddin Sami (Sami Frashëri) Türkçeye ve Arnavutçaya yaptığı katkılar bakımından iki toplumda da çok önemli bir aydın olarak görülmektedir. Arnavut milliyetçiliğinin önderlerinden biri olarak görüldüğü gibi diğer eserleriyle de yaptığı katkılardan ötürü Türk milliyetçiliğinin ve Osmanlıcılığın temsilcisi olarak görülen biridir.

⁵⁶ <http://www.yucedevlet.com/millet-nedir.html> (e.t. 28.09.2017).

şekilde hayatlarını idame etmelerini sağlamaktadır. Millet Sistemi'ne dâhil olan milletlerin durumu ne kolonyalist imparatorluklarda yaşayan azınlık milletlerinin durumuyla ne de federatif yapılardaki milletlerin durumuyla karşılaştırılabilir. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı millet nizamı tarihte “sui generis” (kendine özgü) bir olaydır.⁵⁷

Millet Sistemi'nin Arnavut milliyetçiliğine de etkisi doğrudan olmuştur. Millet Sistemi'nde toplumların etnik yapı yerine din ve mezhep gruplarına göre ayrılması bazı milletleri olumlu etkilerken bazı milletleri olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sistemde Rum çatısı altında örgütlenen Ortodoksların kendi varlıklarını bir bütünlük içerisinde devam ettirdiği görülmektedir. Yunanların bütün hâlinde Ortodoks oluşları, gerçekleştirilen dini törenlerinde Yunanca ve Slav dillerinin kullanılması sayesinde bu milletler kültürlerinin temel parçalarını en önemli araç olan dille korumayı başarmışlardır.

Diğer taraftan kendi içinde Müslümanlar, Ortodokslar ve Katolikler olarak ayrılan Arnavutlar sistem itibarıyla bölünmüşlük yaşamışlardır. Millet Sistemi Arnavut milliyetçiliğini gelişim ve izlediği yol bakımından diğer Balkan milliyetçiliklerinden tamamen ayırmaktadır. Zira toplumsal olarak bölünme yaşayan Arnavutların farklılaşmasına sebep olmuştur. Bu sebeple Ortodoks olan Arnavutların Helen etkisi altına girdiği⁵⁸ ve Osmanlı tarafından “Arvanid” olarak adlandırıldığı görülmektedir. Diğer taraftan Katolik Arnavutların İtalya'daki Rönesans etkisinde olduğu ve kendi klanları olan “Arbëresh” olarak adlandırıldığı görülmektedir. Müslüman olan Arnavutların ise Batılılar tarafından Türk olarak tanımlandığı ayrıca Yunanlarca Müslüman Arnavutları tanımlama için “Turco-Albanian”⁵⁹

⁵⁷ İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi”, ilgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=381989> (e.t. 28.09.2017).

⁵⁸ Eduart Caka, “Millet Sisteminde Arnavutların Durumu”, “Osmanlı Millet Sisteminde Arnavutların Konumu (XVII-XIX. Asırlar)”, Balkan Araştırmaları Dergisi, ed. Muhammed Ahmetaj, C.6, 1. Sayı, 2015. ss. 17-21.

⁵⁹ 1715 tarihinden itibaren bu şekilde çağrıldıkları tespit edilmiştir. “Τουρκαλβανοί” (Tourk-alvanoı). Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Iraklis Millas, “Tourkokratia: History and the Image of Turks in Greek Literature”, South European Society and Politics, ed. Dimitrios Theodosopoulos, vol.11, 2009. ss. 47-60.

ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.⁶⁰ Hatta Müslümanlar arasında Sünni ve Bektaşî mezheplerini benimseyen Arnavutlar arasında da birçok görüş ayrılıkları çıkmıştır. Tanzimat sonrası bölgede etnik yapı eksenli oluşan şartlarda dil, alfabe, eğitim ve milli bilinç konusunda komşularına göre geride kalan Arnavutlar ulus devletlerini kurmada geç kalmışlardır. Bölgede başta Rusya olmak üzere dış güçlerin desteğiyle bağımsızlığını kazanan Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya gibi devletler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Arnavut halkı, diğer Balkan halkları kadar büyük güçlerin desteğini görmemişlerdir. İtalya ile Avusturya-Macaristan'ın arasındaki Batı Balkanlar'da yaşanan güç rekabeti sebebiyle⁶¹ Arnavutlar birçok haksızlığa uğramışlardır. 1913 yılındaki Londra Konferansında sınır belirleme aşamalarında Arnavutların yaşadığı bölgelerin üçte ikisi, Arnavut nüfusunun ise yarısından fazlası kurulan Arnavutluk devletinin sınırlarının dışında kalmıştır.⁶²

Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu yeni topraklar fethederek sınırlarını genişletirken gerek idari gerek askeri açıdan personel ihtiyacını karşılamak amacıyla “Devşirme Sistemi’ni” kullanmıştır. Özellikle Rumeli’deki Hristiyan topluluklardan genç ve yetenekli çocuklar alınarak sıkı bir eğitime tabii tutularak üst seviyede askeri ve yönetici oluşturmak için böyle bir sisteme başvurulmuştur. Devşirme Sistemi tarihte, Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi daha öncesinde Roma, Bizans ve birçok İslam devletinde de yabancı gençlerin (8-18 yaş arası) yetiştirilmesi örnekleri mevcuttur. Fethedilen topraklarda Hristiyan çocukların 5’te 1’i alınarak sünnet ettirilip Enderun Mektebi’nde Türk-İslam terbiyesi ve askeri eğitimler ile yetiştirilmiştir. Devşirme Sistemi’ne göre alınan çocuklar birçok nitelik göze alınarak toplanmıştır. Buna göre Hristiyan çocukların asilleri, papaz oğulları, birden fazla çocuğu olan aileden en sağlıklı olanı seçilirken, tek erkek çocuğu olan ailelerden alınmamıştır. Annesi

⁶⁰ Nikolopoulou Kalliopi, “**Tragically Speaking: On the Use and Abuse of Theory for Life**”, Nebraska, Nebraska Üniv. Press, 2013. s. 299.

⁶¹ Fischer, “Albanian Nationalism...”, op. cit., s. 37.

⁶² Caka, “Millet Sisteminde...”, op. cit. s. 20.

babası olmayan çocuklar aile terbiyesi almadığı sebebiyle seçilmemiştir. Şehirli ve aç gözlü oldukları bilinen çocuklar ile kel, fodul, köse, sarışın, çok uzun ve çok kısa boylu çocuklar ve küçük yaşta sünnet olmuş çocuklar da tercih edilmemiştir. Ayrıca devşirme her milletten yapılmamıştır. Genellikle Arnavut, Boşnak, Bulgar, Rum, Sırp ve Hırvat çocukları seçilirken Türk, Kürt, Acem, Rus, Gürcü, Yahudi ve Çingene çocukları devşirilmemiştir. Ermeniler ise nadiren saray işleri için devşirilmiştir.⁶³

Devşirmeler başlangıçta genelde Rumeli’de Arnavutların çoğunlukta yaşadığı; Üsküp, İştip, Prizren, Ergirikasrı, Yanya, İşkodra, Ohri, İpek, Dukakin, Manastır gibi yerlerden alınmıştır.⁶⁴ Devşirme Sistemi’yle Veli Mahmud Paşa, Rum Mehmed Paşa, Yunus Paşa, Rüstem Paşa, Kuyucu Murad Paşa ve Pargalı İbrahim Paşa gibi sadrazamlığa kadar yükselenler olmuştur. Fakat İskender Bey (Gjergj Kastrioti Skënderbeu) gibi olumsuz örnekler de mevcuttur.

II. Murad Dönemi’nde devşirme olan İskender Bey başlangıçta başarılı askeri hizmetlerde bulunsa da Arnavutluk ile olan bağlarını koparmayarak kendisinin hazırladığı sahte fermanla Akçahisar (Krujë) Kalesi’ni ele geçirmiş ve ardından Osmanlı İmparatorluğu’na karşı direnmiştir.⁶⁵ İslam’ı reddettiğini ve ailesinin intikamını almak için Osmanlı İmparatorluğu’na başkaldırdığını ilan eden İskender Bey, Napoli Krallığı’ndan ve Vatikan’dan her türlü maddi ve askeri yardımı almıştır. Sarayda Fatih Sultan Mehmed ile aynı dönemde iyi bir askeri eğitim alan İskender Bey’in gerek sahip olduğu bilgi gerek Akçahisar Kalesi’nin kuşatılmasının coğrafi şartlara göre pek mümkün olmaması Osmanlı İmparatorluğu’na karşı gerçekleştirdiği savaşlarda başarılı olmasını sağlamıştır.⁶⁶ Her ne kadar günümüz anlamında

⁶³ Mücteba İlgürel, “Yeniçeriler”, İA, C. 13, İstanbul, 1986, s. 385.

⁶⁴ Abdülkadir Özcan, “Devşirme”, İSAM, C.9, İstanbul, 1994, s. 254.

⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Tarihi”, TTK Yay. 10. B, C.1, Ankara, 2011, s. 209.

⁶⁶ Jonilda Rrapaj ve Klevis Kolasi, “Theoretical Framework: Modernist Theories of Nationalism and Structural Transformation”, “The Curious Case of Albanian Nationalism: the Crooked Line from a Scattered Array of Clans to a Nation-State”, Ankara Üniv., The Turkish Year Book of International Relations, Vol. 44, 2013, s. 223.

gerçekleşen bu başkaldırma Arnavutluk milliyetçiliği ile bağdaşmasa da Hans Kohn'nun belirttiği gibi milletlerin varlığını sağlamlaştırması için tarihsel mitlere ihtiyacı olduğu gerçeği bu bağlamda önem kazanmaktadır.⁶⁷ Bu sebeple gerek 19. yüzyılda Arnavut milliyetçiliğini uyandırmak için gerek 20. yüzyılda Enver Hoxha ulusal bilinci sağlamlaştırmak için bu tarihsel miti kullanmıştır. Bu mitlerin doğruluğu ve tarihsel objektifliğinden daha çok kitleleri harekete geçirecek özellikte ve inandırıcılıkta olmasına dikkat edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyo-ekonomik yapısının kırsal ekonomi merkezinde, çeşitli sistemler ve vergiler üzerine kurulduğu görülmektedir. Sosyal toplumda reâyâ sınıfının vergi yükümlülüğünün bulunduğu gibi İslam hukukuna⁶⁸ dayanarak gayrimüslimlerden “cizye” adı altında baş vergisi (haracı) alınmaktadır. Cizye mükellefiyeti “baştina” olarak adlandırılan toprak sahipleri tarafından tahsil edilmektedir.⁶⁹ Aynı şekilde bu vergi uygulaması Roma, Bizans, Sasani İmparatorlukları'nda da farklı inanç sahiplerinden capitatıo, kephaletikon, gezit adı altında alınmıştır. Cizye, İslam hukukunun esasları içinde gayrimüslimlerden askerlik mükellefiyetine karşılık alınmaktadır. Bu tabir 1839 Tanzimat Fermanı sonrası kalkmışsa da vergi gayrimüslimlerden bedel-i askeri⁷⁰ adı altında alınmaya devam etmiştir.⁷¹ Osmanlı dönemi öncesi Sarı Saltuk hizmetlerinin bölgedeki pozitif etkisi, Osmanlı döneminde ise Balkanlar'da izlenen “istimâlet” siyasetinin yanı sıra “iskan”⁷² politikaları gibi “cizye” de

⁶⁷ Taras Kuzio, “Historic Myths in Civic States”, **“The Myth of The Civic State: A Critical Survey of Hans Kohn's Framework for Understanding Nationalism”**, Toronto, York Üniv. Ethnic and Racial Studies, Taylor & Francis Ltd Vol.25, No.1, Ocak, 2002, ss. 32-33. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.549.108&rep=rep1&type=pdf> (e.t. 30.09.2017).

⁶⁸ Osmanlı İmparatorluğu Cizye Vergisi'ni Kur'an-ı Kerim'deki Tevbe Suresi'nin 29. ayetine istinaden gayrimüslimlerden toplamıştır. Tevbe Suresi 29. *“Ehl-i Kitap'tan Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah resulünün yasakladığını yasak saymayan ve hak dinine uymayan kimselerle, yenilmiş olarak ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.”* Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1264/29-ayet-tefsiri> (e.t. 30.09.2017).

⁶⁹ Halil İnalçık, “Eyalet İdaresi: Cizye ve Gayrimüslimler”, **“Osmanlı İdare ve Ekonomik Tarihi”**, İstanbul, İSAM Yay., 2011. s. 57.

⁷⁰ Ayrıca bu bedeli ödemeyip ordu ve donanma içinde Osmanlı İmparatorluğuna hizmet etmiş gayrimüslim askerler olduğu gibi bazı Müslüman gençlerin de bu askeri bedeli ödeyerek ordudan muaf olduğu örnekler de tarihte mevcuttur.

⁷¹ Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu'nda...”, op.cit., s. 1.

⁷² Osmanlı İmparatorluğu fethettiği toprakları Türkleştirmek ve İslamlaştırmak adına yeni fethettiği bölgelere Türkmen aşiretlerini yerleştirilmesinde uyguladığı politikaya “iskan” siyaseti olarak adlandırılmaktadır.

bölgedeki Arnavutların, Boşnakların, Torbeşlerin ve Pomakların İslam dinini seçmesinde etkili olmuştur. Arnavutların büyük çoğunluğunun İslam dinini seçmesiyle birlikte Osmanlının yönetsel kadrolarında etkilerinin artmasında olumlu bir etki yaratmasına karşın Arnavutların inanç bakımından diğer Balkan topluluklarına göre bölünmüş olması, Arnavut milliyetçiliğini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Cizyenin Arnavut milliyetçiliğine etkisi yapısal düzeyde değişiklik meydana getirdiği gibi Arnavut milliyetçiliğinin yöntem biçimine de doğrudan nüfuz etmiştir.

Geleneksel bir tarımsal ekonomiye haiz olan Osmanlı İmparatorluğu'nun “Çift-Hane Sistemi”, İmparatorluğ'un 1300-1600 yılları arasındaki klasik döneminde Anadolu ve Rumeli'deki kırsal ekonomik yapıyı açıklayan yegâne unsur olarak ön plana çıkmaktadır. İmparatorluğun refah kaynağı tarımsal arazi mülkiyeti ve zirai üretim üzerine kurulmuştur. Arazinin tarıma açılması, ekilmesi, sulanması, hasatın toplanması insan ve hayvansal güce bağımlıdır. Üretimi sağlayan araçların temini ve tekniğinin benimsenmesinin yanında oluşan ürünün pazarlara nakliye süreci, masraf ve idare gerektiren iş bölümleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tip organizasyonun iktisadi yanı olduğu gibi sosyal yanlarının yönetimi ve bunların icrası için gereken hukuki bağlamın sağlanması ile oluşan bu büyük tarımsal organizasyon “Çift-Hane Sistemi” ile sağlanmıştır.⁷³ Küçük köylü, aile çiftliği kavramları Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki “Jugum Caput”, Bizans İmparatorluğu'ndaki “Zeugarion” Osmanlı İmparatorluğu'ndaki “Çift-Hane Sistemi'nden” farklı bir sistem olmamıştır.⁷⁴

“Çift-Hane Sistemi”, imparatorluğun diğer bazı sistemleri ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi içindedir. Osmanlı Tımarlı-Sipahi Sistemi Çift-Hane Sistemi'nin işleyişine bağlıdır. Bu

⁷³ Kayhan Orbay, “Osmanlı Çift-hane Sistemi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011. s. 1. İlgili teze aşağıdaki linkten erişilebilir. https://www.academia.edu/27999598/Osmanli%20Cift-hane_sistemi (e.t.30.09.2017).

⁷⁴ İnalçık, “Türkler ve Balkanlar”, op.cit., s. 16.

nedenle, Çift-Hane Sistemi, Tımar (Dirlik) Sistemi ve Çift-Hane birimi olarak miri-tapulu arazi sistemi iç içedir.⁷⁵ Tımar Sistemi'nin belge anlamında Orhan Bey dönemine kadar gittiği görülmektedir. Bakım ve ilgi manasına gelen bu sistem Osmanlı merkez vilayetlerinde askeri-idari hiyerarşiyi sağlayan unsurdur. Ayrıca Tımar Sistemi, imparatorluğun sadece askeri-idari teşkilatlanmanın temelini oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda miri arazi sisteminin işleyişinde, köylü-çiftçilerin statüleri ve ödeyecekleri verginin belirlenmesinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik çağında tarımsal ekonominin yönetiminde belirleyici faktör olmuştur⁷⁶

Bunların yanında aynı bölgede yaşayan esnaf ve zanaatkârların örgütlenecek kurduğu lonca teşkilatı sistemi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda burjuvazi sınıfın doğmasına engel olan bir diğer faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple burjuvazi sınıfının yokluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı vergiye dayalı klasik kırsal ekonomik sistem, Balkanlar'ın da 1492⁷⁷ tarihinden itibaren kurulan dünya ekonomisinin dışında kalmıştır.⁷⁸ Bu sebeple tüm Balkan tarihçileri ve milliyetçileri gibi Arnavut tarihçileri ve milliyetçileri de Balkanlar'ın geri kalmışlığını (backwardness) Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı ekonomik sistemle çıkan sonuca dayandırmaktadır. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun kullandığı birçok sistem bölgedeki öncül imparatorlukların uyguladığı sistemlerin benzerleri veya yumuşak geçiş formülleri ile oluşturulan sistemler olsa da Arnavut tarihçilerin benimseyerek oluşturduğu birçok tez Osmanlı öncesi bölgedeki Arnavut topluluklarının üretim sisteminin, sosyal yapılarının ve ekonomik güçlerinin daha ileri seviyede olduğunu iddia etmektedir.⁷⁹

⁷⁵ Halil İnalçık, "State, Land and Peasant: The Çift-Hane System: the Organization of Ottoman Rural Society", **"An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914"**, ed. Halil İnalçık ve Donald Quataert, New York, Press Syndicate of the University of Cambridge The Pitt Building, 1. Baskı, 1994. ss. 145-146.

⁷⁶ İnalçık, "Osmanlı idare...", op.cit., s. 117.

⁷⁷ Kristof Kolomb'un 1492 yılındaki Atlantik Okyanusu'nu aşarak keşifle ulaştığı Kuzey Amerika Seferi'nin tarihi dünya ekonomisinin kurulduğunu gösteren sembolik bir tarih olarak kabul edilmektedir.

⁷⁸ Immanuel Wallerstein, **"The Ottoman Empire and the Capitalist World-Economy: Some Questions for Research"**, Review (Fernand Braudel Center), Vol. 2, No. 3, 1979. s. 390.

⁷⁹ Rrapaj, "The Curious case...", op.cit., ss. 193-194.

Ernest Gellner'e göre milliyetçilik endüstriyel sosyal örgütün ürünüdür.⁸⁰ Modernist milliyetçi yaklaşıma göre milliyetçilik yalnızca modern dünyada sosyolojik bir zorunluluk hâline gelmiştir. Gellner insan hayatını avcılık-toplayıcılık (the hunter-gather), tarımsal ve okur-yazar (the agro-literate) ve endüstriyel (the industrial) şeklinde üç aşama şeklinde kategorize etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında bulunan Arnavutlar ikinci aşama olan tarımsal ve okur-yazar kısmında bulunmaktadır. Yönetici sınıf, doğrudan tarımsal üreticilerin büyük çoğunluğundan kendisini ayırmak için kültürünü kullanmaktadır. Bu sebeple tarımsal toplumlarda kültürel homojenleşme olmadığından ulus devleti kurabilecek ortam oluşmamaktadır. Üçüncü aşama da gerçekleşen ve son iki yüzyılda modern gelişmelerle oluşturan kapitalizm, sanayileşme, şehirleşme, sekülerleşme ve modern bürokrasi gibi unsurlar millet ve milliyetçilik kavramlarının oluşmasını sağlamıştır.⁸¹ Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı yönetim sistemi Arnavut milliyetçiliğinin üçüncü aşamaya ulaşmasını Avrupa'da yaşanan milliyetçi hareketiyle kıyaslandığında çok daha geç bir dönemde gerçekleşmesine sebep olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim sistemi ise köy ve sancakların birleşerek oluşturduğu beylerbeyi ile yönetilen büyük taşra teşkilatlı idare birimlerine yani eyaletlere (vilayet) ayrılmıştır. 1591 yılı sonrası Arapça anlam olarak "idare etme, icra" olan eyalet kelimesi daha çok benimsenmiştir.⁸² Eyaletler, siyasal, ekonomik ve fiziki uzaklık şartları sebebiyle kendi içinde Salyaneli⁸³ (Yıllıklı), Salyanesiz (Yıllıksız), İmtiyazlı⁸⁴ (Ayrıcalıklı) olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır.

⁸⁰ Gellner, "Nations and Nationalism", op.cit., s. 25.

⁸¹ Özkırımlı, "Theories of Nationalism...", op.cit., ss. 70-71.

⁸² İnalçık, "Osmanlı idare...", op.cit., s. 73.

⁸³ Salyaneli (Yıllıklı) Eyaletler: Mısır, Tunus, Trablusgarp, Habeşistan, Yemen gibi merkeze uzak olan eyaletlerin yönetimine verilen addır. Tımar Sistemi uygulanmamaktadır. Vergileri toplayan görevlinin maaşı öndendikten sonra geri kalanı yıllık olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun kasasına aktarılmaktadır.

⁸⁴ İmtiyazlı (Ayrıcalıklı) Eyaletler: Merkeze uzak ve iç işlerinde serbest olan bu eyaletlerden Eflak, Boğdan, Erdel Eyaletlerin askeri ve vergi yükümlülükleri bulunmaktadır. Kırım Eyaleti ise vergiden muaftır. Kutsal toprakları içinde barındıran Hicaz Eyaleti ise vergi ve vergi yükümlüklerinden muaf tutulmuştur.

Balkanlar'ın da bulunduğu Rumeli dahil olmak üzere Anadolu, Diyarbakır, Erzurum, Şam ve Van gibi bölgeler Salyanesiz (Yıllıksız) eyaletler olarak belirlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezini oluşturan Salyanesiz eyaletler doğal olarak idari, iktisadi, dini ve sosyal alanlar bakımından imparatorluk yönetiminden en çok etkilenen bölgelerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Dönemi sonrası 1864 yılında çıkardığı Vilayet Nizamnamesi ile eyaletlerde sınır ve idari birimlerinde yapılan değişikliklerle Vilayet Sistemi'ne geçilmiştir.⁸⁵

Vilayet Sistemi'ne geçilmesiyle birlikte Arnavut halkının çoğunlukta yaşadığı bölgeler Kosova, İşkodra, Manastır ve Yanya vilayetleri olmak üzere dört farklı vilayete ayrılmıştır. Din ve mezhep bakımından bölünmüş hâlde bulunan Arnavutların idari ve coğrafi konumu itibarıyla da bölünmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu bölünmüşlük Arnavut milliyetçiliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Fiziksel imkânsızlıklardan dolayı Arnavut halkı kendi içinde iletişim kopuklukları yaşamış ve milliyetçilik akımının ihtiyaç duyduğu etkileşim hareketin sağlanmasında olumsuz bir etki bırakmıştır. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu tarafından çizilen bu vilayet sınırları, Arnavutların yegâne amacı olan Büyük Arnavutluk İdeası'nın⁸⁶ sınırlarını oluşturmuştur. “Büyük Arnavutluk İdeası” günümüzdeki güncel sınırlara göre Arnavutluk ve Kosova'nın tamamını, Sırbistan'ın güneybatısını, Karadağ'ın güneyini, Makedonya'nın batısını ve kuzeybatısını, Yunanistan'ın ise kuzeybatısını kapsayan alanı ifade etmektedir.

⁸⁵ Nazım Kartal, “**İl Sistemine Geçiş Sorunsalı: Türkiye’de 1864 Vilayet Nizamnamesi ile İl Sistemine Geçilmiş midir?**”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 10. Cilt, 23. Sayı, 2014. s. 1. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. http://ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/17/pdf_1 (e.t. 02.10.2017).

⁸⁶ Bu idea için; “Büyük Arnavutluk” (Ar.: Shqipëria e Madhe, İng.: Greater Albania), “Etnik Arnavutluk” (Ar.: Shqipëria Etnike, İng.: Ethnic Albania) ve “Doğal Arnavutluk” (Ar.: Shqipëria Natyrale, İng.: Natural Albania) terimleri kullanılmaktadır. Ayrıca Arnavutlar tarafından söylem olarak “Arnavut Milletinin Tekrardan Birleşmesi” (Ar.: Ribashkimi Kombëtar Shqiptar, İng.: Albanian National Reunification) kullanılmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Tim Judah, “Kosovo and the Region”, “**Kosovo: Whats Everyone Needs to Know?**”, New York, Oxford University Press, 2008. s. 120. İlgili kitaba aşağıdaki linkten erişilebilir. https://books.google.com/books?id=WjTRCwAAQBAJ&pg=PA120&dq=Albanian+nationalists&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Albanian%20nationalists&f=false (e.t. 02.10.2017).

Harita 1.4.1. Vilayet Sınırlarından Oluşan Büyük Arnavutluk (Shqipëria Etnike)

Balkanlar Osmanlı tarafından sadece bir imparatorluk toprağı değil vatan toprağı olarak da görülmüştür. Bu nedenle siyasi, iktisadi, kültürel, dini açılardan toplumsal yaşamın pek çok veçhesinde hayatın birçok farklı yönünden karşılıklı etkileşim yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi tüm Balkan milliyetçiliklerinde olduğu gibi Arnavut milliyetçiliğini de şekillendiren⁸⁷ unsur olmuştur. Arnavut milliyetçiliği de Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede belirlediği şartlar üzerinde ilerleyerek gelişebilmiştir. Arnavut milliyetçiliğinde geliştirilen birçok argüman Osmanlı İmparatorluğu üzerine olmuştur.

⁸⁷ Harita 1.4.1. için bkz., <https://www.panoramio.com/photo/4673989> (e.t. 02.10.2017)

Balkanlar'daki diğer milliyetçiliklerde de olduğu gibi eski yönetimle ilişkilerini ifade eden Osmanlı ile bağları koparıp kendi öz milliyetçiliklerini sağlamlaştırmak için ortak düşman ve öteki algısı oluşturulmuştur. Bu argümanların gerçekliğinden ziyade gerekli görülmesi sebebiyle birçok tarihçi ve milliyetçi tarafından kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan argümanların doğru olmasından ziyade kitlelere inandırıcı gelen ve harekete geçiren nitelikte iddialar olmasının önemi daha büyüktür. Balkan tarihçiliğinin büyük bölümünde Osmanlı algısı olumsuzdur. Diğer taraftan inanç bakımından ortaklığa haiz olan Boşnak tarihçilerin algısı pozitif yöndedir. Azınlık olarak da olsa Rumen ve Arnavut tarihçilerinin de Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi milletlerinin varlıklarını ve kültürlerini Slav istilasından ve asimilasyonundan dolayı yok olmasını önleyen, koruyucu "protector" olarak görmesi sebebiyle Osmanlı algısı pozitifdir.

5. Arnavutlarda Milli Uyanış ve Büyük Arnavutluk İdeası'nın Şekillenmesi

Arnavut milliyetçi hareketi, Balkanlar'da gerçekleşen en geç milliyetçi hareket olduğu gibi diğer Balkan milliyetçilikleriyle karşılaştırıldığında en farklı şekilde gelişen milliyetçi harekettir. Bu durum 19. yüzyıl Balkan tarihinde en dikkat çekici olaylardan biri olmuştur. Arnavut milliyetçiliğinin Avrupa'da harekete geçen en geç milliyetçi hareketi olmasının nedeni daha önceki bölümde de belirtildiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti sırasında sergilediği sistem ve politikaya bağlıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı iktisadi politikalarla birlikte Arnavut milliyetçiliğini ve Arnavut toplumunu temsil edecek ve imparatorluk yönetimine karşı çıkacak burjuvazi ve seküler toplumun⁸⁸ bulunmaması Arnavut milliyetçiliğini tanımlayan yapısal şartları gösteren en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır. İmparatorluğun uyguladığı idari politikalar sebebiyle Balkanlar'daki toplumları yöneten kesimin Türk-İslam eğitimi almış ve merkezin atamasıyla görevini icra eden

⁸⁸ Miroslav Hroch, "From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe", "Mapping the Nation", ed. Gopal Balakrishnan, Londra, Verso, 1999, s. 81.

kişilerden oluşması gerekçesiyle yerel yönetimlerde tehlike oluşturabilecek Arnavut ayanlar⁸⁹ idari yönetimler tarafından bastırılmıştır.⁹⁰

Milliyetçilik konusunda bilinçli olarak sosyal ve ekonomik açıdan liderlik edecek sınıfın bulunmamasının yanı sıra Arnavutlar inanç olarak da Müslüman, Bektaşî, Ortodoks ve Katolik olarak kendi arasında ayrışma yaşamışlardır. Ayrıca Millet Sistemi'nin kültürlerini koruma ve ibadetlerini gerçekleştirme avantajından yararlanan Slavların ve Yunanların aksine Arnavutlar inanç bakımından bölünmüş olmaları sebebiyle sistemden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Din ve mezhep bakımından bölünmüş hâlde bulunan Arnavutların vilayet sistemiyle de Kosova, İşkodra, Yanya ve Manastır olmak üzere idari ve coğrafi konumu itibarıyla da bölünmekten kaçınmamıştır. Bu bölünme sadece idari ve coğrafi açıdan yaşanmamış dilsel anlamda da kuzeyde yaşayanlar “Geg” (Gegët) lehçesi konuşanlar, güneyde yaşayanlar ise “Tosk” (Toskë/Toskërisht) lehçesi konuşanlar olarak ayrılmıştır. Arnavutluk'un ortasında bulunan Shkumbin Nehri bu iki lehçe arasında doğal sınır oluşturmuştur.⁹¹ Nehrin kuzeyinde yaşayan Geglerin dağlık alanlarda klanlaşmasını, nehrin güneyinde yaşayanların ise daha eğitilmiş feodal aristokratlardan ve şehirli kabilelerden oluşmasını sağlamış ve sosyal anlamda da lehçeler vasıtasıyla Arnavutlar arasında ayrışma yaşanmıştır. Ayrıca İstanbul'da eğitim gören bürokrat Arnavut sınıfı da bulunmaktadır.

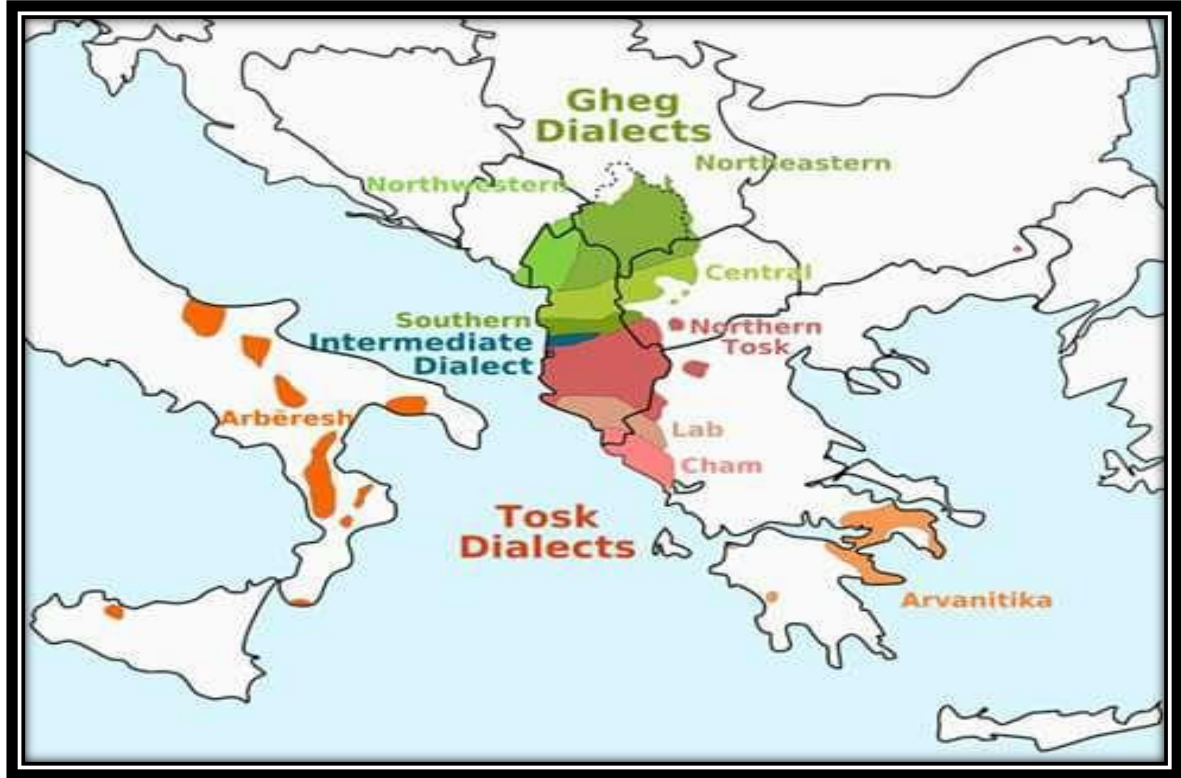
Millet Sistemi itibarıyla Ortodoksların Helen kültürüyle yetişip eğitim sebebiyle Yunancaya olan eğilimleri, Katoliklerin İtalya'daki Rönesans Kültürü'nden etkilenerek yetişip Latin alfabesini benimsemesi, Müslümanların ise Türk-İslam kültürüyle yetişip Arap

⁸⁹ Günümüzde her ne kadar Arnavutlar “milliyetçi” anlam yükleseler de Tepedelenli Ali Paşa Ayaklanması Arnavut milliyetçiliği vasfı taşımamaktadır. Kendi hâkimiyetini sağlamak amacıyla gerçekleşen tipik bir “feodal lord” ya da Türkçe manasıyla “ayan” ayaklanmaları olarak görülmektedir. 1822 yılında öldürülerek ayaklanma bastırılmıştır.

⁹⁰ Dritan Egro, “Arnavut Milliyetçi Doktrininde Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avrupa'nın Algılanışı”, OTAM, Ankara, 2013, s. 33. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1859/19544.pdf> (e.t. 05.10.2017).

⁹¹ Aydın Babuna, “Albanian National Identity and Islam in The Post-Communist Era”, Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2003, ss. 1-2. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/AydinBabuna.pdf> (e.t. 05.10.2017).

alfabesini kullanması sebebiyle Arnavutçada standart bir alfabenin olmadığı gibi Arnavutça yazılı eser de icra edilememiştir. Dolayısıyla Arnavutların dil⁹² ve din bakımından bölünmüş durumları Arnavut milliyetçiliğinin gecikmesine neden olmuştur. Eric Hobsbawm'ın ileri sürdüğü Arnavut milliyetçiliğinde bütünleştirici unsur olması gereken dil⁹³ haricindeki her şey ayırıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁴

Harita 1.5.1. Arnavutçadaki Lehçeler

Miroslav Hroch ise milliyetçiliğin kitle hareketine ulaşabilmesi için ekonomik, siyasi, dilsel, kültürel, dini, coğrafi ve tarihi gibi belli alanlarda kolektif bir hafızanın var olması

⁹² Her iki lehçe de kendi arasında da dört küçük lehçeye ayrıldığı gibi İtalya'nın güneyinde yaşayan az da olsa Arberësh (Geg-Tosk karışımı) lehçesi konuşanlar da bulunmaktadır. Günümüzde Arnavutluk'un kuzeyi, Kosova, Karadağ ve Makedonya'daki çoğunluk kısmını oluşturan Arnavutlar Geg lehçesini kullanırken, Arnavutluk'un güneyi ve Yunanistan'ın kuzeyinde Tosk lehçesi kullanılmaktadır. Her ne kadar 36 harflik Latin alfabesiyle Arnavut çoğunluğun kullandığı Geg lehçesi göz önünde alınarak oluşturulsa da Tosk kökenli olan komünist lider Enver Hoxha'nın müdahaleleriyle Arnavutluk'ta Tosk lehçesi standartlaşmıştır. Harita 1.5.1. için Bkz. <https://orientalreview.org/2015/11/04/greater-albania-is-a-myth-to-preserve-the-countrys-unity-i/> (e.t. 05.10.2017)

⁹³ Dil konusunda da farklı lehçeler birbirini anlamakta zorluk çekmiştir.

⁹⁴ Eric Hobsbawm, "Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality", New York, Cambridge Ün. Press, Canto, 2000, s. 53.

gerekliliğinden bahsetmektedir.⁹⁵ Ekonomik açıdan yetersiz olan Arnavutların siyasi, dilsel, kültürel, dini ve coğrafi olarak bölünmüş durumda olması ise eğitim seviyelerinin düşük olmasına neden olmuştur. Bu yüzden tarih yazımı açısından diğer Balkan devletlerine göre yoksun olan Arnavutlar milli duyguları canlandırmak adına tarihsel bir kahraman olarak Osmanlı İmparatorluğu'na direnen isim olan İskender Bey'i ön plana çıkarmışlardır. İskender Bey'in tarihsel mit olarak kullanılması tıpkı Sırbistan'ın Dušan'ı ve Bulgaristan'ın Boris'i gibi birleştirici bir misyon üstlenmiştir.⁹⁶

Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu reformlarla birlikte Balkanlar'da açılan seküler okullar, İstanbul'da açılan seküler yüksek eğitim kurumlarının yanında Tımar Sistemi'nin kaldırılmasıyla yeni ticaret imkânlarının ortaya çıkması yeni orta sınıfın oluşmasını ve milliyetçiliğin önünün açmasına sebep olmuştur.⁹⁷ Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı Arnavut milliyetçiliği “tepeden inme” (top-down) şeklinde Arnavutluk'un dışında yaşayan entelektüel sınıftan topluma doğru gelişmiştir. Arnavut milliyetçiliğinin uyanışı ilk olarak 15. yüzyılda İtalya'nın güneyine yerleşen Katolik Arnavutlar (Arbëresh) tarafından 19. yüzyılda Arnavutların kökeninin Pelasglar olduğu iddiasıyla yazılan eserde Arnavutların bölgede kadim (autochthonous) ve Arnavutçanın antik (ancient) bir dil olduğu vurgusu yapılarak gerçekleştirilmiştir. Arnavut milliyetçiliğinin diğer iki merkezi ise meşhur Yunan Okulu Zosimaia'nın bulunduğu Yanya vilayeti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul olmuştur.⁹⁸ Arnavut milli uyanışının merkezi olarak gösterilen bu üç bölgenin ortak özelliği de günümüz Arnavutluk sınırlarının dışında bulunmasıdır. Arnavut milliyetçiliğinin gelişim şartlarına bakıldığında sadece Balkanlar'da değil dünyada da özgün bir yerde konumlanmaktadır.

⁹⁵ Miroslav Hroch, “From Ethnic Group Toward The Modern Nation: The Czech Case”, “**Nations and Nationalism**”, Vol.10, No:1/2, 2004, s. 98.

⁹⁶ Fischer, “Albanian Nationalism...”, op. cit., s. 27.

⁹⁷ Rrapaj, “The Curious case...”, op.cit., ss. 203-204.

⁹⁸ Pirro Misha, “Invention of Nationalism: Myth and Amnesia”, “**Albanian Identities: Myth and History**”, ed. Stephanie Schwandner-Sievers, Bernd Jürgen Fischer, Londra, C. Hurst&Co, 2002, s. 33.

Arnavut dili ve tarihi açısından çalışmalar devam etmiş 1845 yılında Naum Veqilharxhi tarafından ilkokul öğrencileri için ilk defa Arnavutça eğitim kitapları yayınlanmıştır. İlk Arnavutça gazete 1848 yılında “l’Albanese d’Italia” adında Napoli’de çıkarılmıştır. Arnavutların kökeniyle ilgili ilk yabancı çalışmalar ünlü Albanolog Johann Georg von Hahn tarafından 1854 yılında başlanmıştır. Bir yıl sonra Arnavutça eğitim veren Fransız okulları İşkodra’da kurulmuştur. Birçok yabancı eserin çevrimi Arnavutçanın Geg lehçesinde yapılmaya başlanmıştır.⁹⁹

1870’li yıllardan itibaren Rusya’nın Balkanlar’da “Panslavizm”¹⁰⁰ politikasını izlemeye başlamasıyla bölgedeki Slav unsurları Osmanlı yönetimine karşı kışkırtılmıştır. Bu kışkırtmalara karşı Osmanlı yönetimi Balkanlar’ı kontrol etmekte zorlanmıştır.¹⁰¹ Ardından 1877-1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı’nda (93 Harbi) yenilgiye uğrayan Osmanlı İmparatorluğu 3 Mart 1878 tarihinde çok ağır koşulları içeren Ayastefanos (Yeşiköy) Antlaşmasını imzalamıştır. Antlaşmaya göre bölgede çoğunlukla Arnavutların yaşadığı Kosova, İşkodra, Yanya ve Manastır vilayetlerinin topraklarının bir kısmının Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan arasında paylaşılmasının öngörülmesi, bölgede yaşayan Arnavutları harekete geçirmiştir. Bu gelişmelere karşılık resmi olarak 10 Haziran 1878 tarihinde Kosova Vilayeti’nin Prizren Sancağı’nda Prizren Birliği’nin (Lidhja e Prizrenit) kurulmasına karar verilmiştir. Arnavut milliyetçiliğin dönüm noktalarından biri olan bu birlik Abdyl Frashëri liderliğinde Arnavut topraklarını korumak için kurulmuştur. Arnavut milliyetçiliği sadece kültürel seviyede bir hareketken kurulan birlikle beraber bu hareket siyasi bir seviyeye ulaşmıştır.¹⁰²

⁹⁹ Elsie, “Historical Dictionary...”, op.cit., s. XXXII.

¹⁰⁰ Panslavizm Rusya’nın özellikle Kırım Savaşı’nın (1853-1856) ardından Çarlık Dönemi’nde uyguladığı, Slav ırkından olanları kendi hâkimiyeti altında tek bir devlet halinde toplama siyasetinin adıdır.

¹⁰¹ Kader Özlem, “19. Yüzyılda Balkanlar’da Yaşanan Bazı Önemli Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), “**Diplomasi Tarihi 1**”, 1. Baskı, Bursa, Dora Yay., 2015. s. 460.

¹⁰² Rrapaj, “The Curious case...”, op.cit., ss. 209-210.

Arnavutların ulusal uyanışının geç olmasının bir diğer sebebi çoğunluğunun Müslüman olması ve pek çok Arnavut'un Osmanlı İmparatorluğu içinde yüksek görev yerlerine gelmeyi başarmasıdır. Bu nedenle Arnavut ulusal devletinin kurulması için duyulan istek, komşularının duyduğu istek kadar güçlü olmamıştır.¹⁰³ Arnavut ulusun haklarını savunma birliği (Lidhja për mbrojtjen e të drejtave të kombit Shqiptar) olarak da bilinen Prizren Birliği, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kurulmuş bir örgüt değil aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğüne ve sultanın haklarını koruma üzerine yemin edilerek kurulan bir örgüttür.¹⁰⁴ Prizren Birliği, Arnavutlara komşu olan Slav ve Yunan unsurlarının yayılmacılığını engelleyip topraklarını savunmak amacıyla kurulmuştur. Prizren Birliği görüşmeleri sonrası çıkan ortak kararname de aynı doğrultuda olmuştur. Kararnameye göre:

“Bizler, Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan olmak üzere tüm komşularımızla tüm gönlümüzden gelen istekle barış içinde yaşamayı istiyoruz. Biz onlardan hiçbir şey talep etmiyor ve istemiyoruz fakat bizim olanı da korumaya kararlıyız.”¹⁰⁵

Kararname, 300 delegenin içinde Müslüman, Ortodoks ve Katolik Beylerinin de bulunduğu 47 Arnavut Beyin imzasıyla birlikte üç gün sonra 13 Haziran 1878 tarihinde düzenlenecek Berlin Kongresi'nde heyetlere seslerini duyurmak için düzenlenmiştir. Ayastefanos Antlaşması'nın şartlarının ağır olması ve bölgede güç dengesinin ilerleyişinden memnun olmayan öncelikle Britanya olmak üzere Fransa ve Avusturya da bu ağır antlaşmaya karşı çıkmıştır. Bu sebeple Ayastefanos Antlaşması ile düzenlenen konuların Berlin'de toplanacak kongrede tekrardan görüşülmesine karar verilmiştir.¹⁰⁶ Berlin'de temsilcisi olmayan tek Balkan halkı olan Arnavutlar temsil edilmemekle kalmamış talepleri de kabul

¹⁰³ Poulton, “Balkanlar...”, op.cit., ss. 71-72.

¹⁰⁴ Denis P. Hupchick, “**The Balkans: From Constantinople to Communism**”, New York, Palgrave, 2002, s. 404.

¹⁰⁵ Enver Bytyqi, “**Coercive Diplomacy of Nato in Kosovo**”, Cambridge Scholars Publishing, 2015, s. 9. İlgili kitaba aşağıdaki linkten erişilebilir. https://books.google.com.au/books?id=IgzNBwAAQBAJ&pg=PA8&dq=Serb+historiography+kosovo&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=snippet&q=wholeheartedly%20&f=false (e.t. 07.10.2017).

¹⁰⁶ Özlem, “19. Yüzyılda Balkanlar'da”, op.cit., ss. 461-462.

edilmemiştir. Arnavut halkının talepleri kabul edilmediği gibi ulusal varlıkları dahi tanınmak istenmemiştir. Bismarck'ın Berlin Kongresi'nde belirttiği “*Arnavut ulusu yoktur. Arnavutluk ise sadece coğrafi bir terimdir*”¹⁰⁷ ifadesinden de anlaşıldığı üzere Arnavutların varlığı ve hakları kongrede yok sayılmıştır.

Prizren Birliği, Müslümanların bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı ve muhafazakâr bir grup ile Müslüman, Ortodoks ve Katoliklerin bulunduğu daha milliyetçi ve radikal bir grup olmak üzere birlikte iki farklı kesimden oluşmaktadır. Prizren Birliği'nin baskın kesimi ise Osmanlı İmparatorluğu'na sadık Frashëri Ailesi üyeleri ve lideri Abdyl Frashëri olması sebebiyle Birlik Padişah II. Abdülhamid'ten ödenek dahi almıştır. Muhafazakâr kesimin görüşü Kosova, İşkodra, Yanya, Manastır Vilayetleri'nin tamamı ve Selanik Vilayeti'nin bir kısmı olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı özerk tek bir Arnavutluk Vilayeti'nin kurulmasını hedeflemektedir. Diğer radikal ve milliyetçi olan grup ise Kosova, İşkodra, Yanya ve Manastır olmak üzere dört Arnavut vilayetin birleşip tek bir Arnavutluk Vilayeti'ne dönüşmesi ve yönetsel olarak çok daha bağımsız bir yönetim amaçlamaktadır.¹⁰⁸ Böylelikle sınırların Osmanlı İmparatorluğu'nun belirlediği bu vilayetlerin tek çatı altında birleştirilmeye çalışması, Arnavut literatüründe “Büyük Arnavutluk İdeası'nın” kaynağı Prizren Birliği olduğu görülmektedir. Karadağ'ın Arnavut şehri olan Ülgün'ü (Ulqin, Ulcinj) ilhak etmesi sonrası yaşanan gerginlikler ve Arnavutların Osmanlı İmparatorluğu'ndan siyasi özerklik istemesi sonucundan hoşnut olmayan Osmanlı İmparatorluğu bir ordu göndererek 1881 yılında bu birliği dağıtmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Rrapaj, “The Curious case...”, op.cit., s. 200.

¹⁰⁸ Nathalie Clayer, “La Production D'imprimés”, “**Aux Origines Du Nationalisme Albanais: La Naissance D'une Nation Majoritairement Musulmane En Europe**”, Paris, Editions Karthala, 2007, s. 463. İlgili kitaba aşağıdaki linkten erişilebilir.
<https://books.google.com.tr/books?id=umotBF3KFWgC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>
(e.t. 08.10.2017).

¹⁰⁹ Fischer, “Albanian Nationalism...”, op. cit., s. 30.

Prizren Birliği'nin kurulması Arnavut milliyetçiliğinin siyasi boyuta ulaşmasını sağlayan en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Arnavut milliyetçiliği entelektüel kişilerden halka doğru “tepeden inme” (top-down) şeklinde gelişmiştir. Arnavut milliyetçiliğinde hareketten bağımsızlığa kadar olan süreç üç kuşağa ayrılmaktadır. İlk kuşağın en önemli temsilcisi olarak Vassa Efendi (Vaso Pashë Shkodrani) görölmektedir. Politikacı ve gazeteci olan Vassa Efendi Osmanlı İmparatorluğu'nda yüksek bürokratik mertebelerle Lübnan'da hizmetler vermiştir. Bu sebeple birçok Arnavut entelektüel gibi o da Osmanlı İmparatorluğu'na sadık kalarak Osmanlı'ya bağlı Arnavutların oluşturduğu dört vilayetin tek çatı altında özerk bir şekilde bağlı kalmasını amaç edinmiştir. Vassa Efendi Arnavutların geleceğini Osmanlı İmparatorluğu'nda gördüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

“...eksperienca e pesë shekujve e ka provuar se bashkimi i tyre i ngushtë me Perandorinë Osmane formon shansin e vetëm të shpëtimit;... dhe nuk ërcënon ekzistencën e tij nga pikëpamja e racës dhe e kombësisë.”¹¹⁰

(Beş asırlık Osmanlı-Arnavut beraberliğinden kaynaklanan tecrübe, Arnavutların geleceklerinin tek şansı Osmanlı İmparatorluğu ile sıkısıkıya bağlı kalmasından geçtiğinin ispatıdır;... ve böyle bir vaziyet Arnavutların ırk ve milli varlığını hiçbir şekilde tehdit etmemektedir.)

Arnavutların inanç bakımından bölünmüş olması milli bilincin uyandırılmasındaki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Vassa Efendi yazdığı şiirinin bir dizesi olan “*Feja e Shqiptarit është Shqiptaria*” (Arnavutların dini Arnavutçuluktur) ifadesi,¹¹¹ Arnavut milliyetçiliğinin adeta sloganı olmuş ve Arnavutlar arasındaki farklılığı ortadan kaldırıp ortak paydada toplanılması için söylenmiştir.¹¹²

Arnavut milliyetçiliğinin ikinci kuşak en önemli temsilcisi ise dil bilimci, yazar, şair ve tarihçi olan şemseddin Sami'dir (Sami Frashëri). Sadece Arnavut milliyetçiliği için değil

¹¹⁰ Vassa Effendi, “**E vërteta mbi Shqipninë dhe shqiptarët**”, Shtypshkronja “Tirana”, Tiranë, 1935, s. 26.

¹¹¹ Fischer, “Albanian Nationalism...”, op. cit., s. 32.

¹¹² Bu dizeyi dinsizlik olarak yorumlayanlar da olmuştur.

Türkler ve Osmanlı tarihi için de çok önemli bir isim olan Şemseddin Sami ve kardeşleri Frashëri Ailesi Arnavutça ve Türkçe diline alfabe ve sözlük çalışmalarıyla çok büyük hizmetleri olmuştur. Şemseddin Sami'nin 1899 yılında yayınladığı “Shqipëria: Ç’ka qënë, ç’është e ç’do të bëhet?” (Arnavutluk: Ne idi, nedir ve ne olacak?) kitabı Arnavutluk milliyetçiliğinin manifestosu olarak kabul edilmektedir.¹¹³ Arnavutları bekleyen en büyük tehlikenin sınır komşuları olan Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan’ın Arnavut toprakları üzerine yayılcı politikalar sergileme eğiliminin olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁴ Tıpkı Vassa Efendi gibi Arnavutların oluşturduğu dört vilayetin tek çatı altında özerk bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı olmasını istemiştir. Şemseddin Sami’ye göre Arnavutların iki vatani bulunmaktadır; birincisi “Memleket” olarak nitelendirilen Arnavut vatani, ikincisi ise “Devlet” olarak nitelendirilen Osmanlı vatani olmuştur.¹¹⁵

Arnavut milliyetçiliğinin üçüncü kuşak temsilcisi olan İsmail Kemal Bey (İsmail Qemali) ise Arnavut bağımsızlığının babası olarak gösterilmektedir. O da tıpkı kendinden önceki temsilciler gibi Osmanlı İmparatorluğu’nu Slav ve Yunan yayılcılığına karşı koruyucu (protector) ve Arnavut milletinin bekasını icra eden yönetim olarak görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar ile bağlantısı tamamen kopmadan Arnavutluk olarak bağımsız olma seçeneğini kabul etmemiştir.¹¹⁶ İsmail Kemal Bey bu görüşü destekleyecek en önemli açıklamasını dış basına karşı 8 Kasım 1912 tarihinde yani Arnavutluk’un bağımsızlığını ilan etmeden üç hafta önce şu şekilde yapmıştır:

“Përkundër të gjitha iluzioneve edhe unë besoj se Perandoria Osmane i kahumbur të gjitha provincat Europiane. ... (Besoj se) e kuptoni që unë e shikoj jo pa keqardhje këtë shkatërrim të sundimit Turk në Europë... Në se

¹¹³ Rrapaj, “The Curious case...”, op.cit., ss. 210-211.

¹¹⁴ Sami Frashëri, “Reziket e Shqipërisë”, “Shqipëria: Ç’ka Qënë, Ç’është E Ç’do Të Bëhet?”, der. Metin&Rejnald Lleshi, Reklama Yay., Tiranë, 2010, s. 32.

¹¹⁵ George. Gawrych, “The Crescent and Eagle, Ottoman Rule, Islam and Albanians, 1874-1913”, I.B. Tauris, New York, 2006, s. 106.

¹¹⁶ Artan Puto, “The Idea of The Nation during The Albanian National Movement (1878-1912)”, Yayınlanmayan Doktora Tezi, Floransa: European University Institute, 2009, ss. 303-304.

rajonet e pushtuara do të duhet të shkëputen krejt nga Turqia, po ashtu duhet që edhe Shqipëria të bëhet e pavarur. ...”¹¹⁷

(Bütün hayallere karşın, ben de Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tüm illerini kaybettiğini görüyorum... (İnanıyorum ki) siz de benim hissettiklerimi görüyorsunuz ki Avrupa'daki Türk hâkimiyetinin yıkılmasını üzüntüyle takip etmekteyim... Eğer işgal edilen bölgeler Türkiye'den ayrılacaksa Arnavutluk da bağımsız olmalıdır)

Aktardığımız ifadelerden de anlaşıldığı üzere Vassa Efendi, Şemseddin Sami ve İsmail Kemal Bey ülkenin kuruluşundan çok milletin varlığının ve milli bilincin oluşmasına odaklanmıştır.

1. Balkan Savaşı başladığında her ne kadar Osmanlı kumandanları Arnavutların sadakatinden şüphe duysa da Arnavutlar her zamanki gibi Osmanlı ordusunun yanında savaştı. Osmanlı ordusunun çok hızlı bir şekilde savaşı kaybetmesi Makedonya'nın Osmanlı hâkimiyetinden çıkması, Arnavutluk ve imparatorluk arasında toprak bağlantısının kesilmesine neden olmuştur.¹¹⁸ Bu sebeple Arnavut topraklarının korunamayacağını anlayan İsmail Kemal Bey, İtalya ve Avusturya-Macaristan'ın kısmi desteği¹¹⁹ ve güvencesiyle 28 Kasım 1912 tarihinde Arnavutluk'un güneyindeki Vlorë¹²⁰ (Avlonya) kentinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Londra Konferansı sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya ve Almanya'nın ısrarları üzerine Rusya'nın da prensip olarak onayıyla Arnavutluk'un

¹¹⁷ I. İkonomi, “Pavarësia: Udhëtimi i Paharruar i Ismail Qemalit”, UET Press, Tiranë, 2012, ss. 255-256.

¹¹⁸ Fischer, “Albanian Nationalism...”, op. cit., s. 36.

¹¹⁹ Bu destek İtalya ve Avusturya-Macaristan arasındaki güç dengesini sağlamak amacıyla aralarında 1901 tarihinde imzalanan gizli antlaşmaya dayanmaktadır. Antlaşmaya göre; Arnavutluk'un bir bütün halinde Türk bayrağının altında kalması olasıdır. Türk devletinin yıkılışında ise toprağın diğer güçlere geçmesine nazaran bağımsız bir şekilde tek parça kalmasının sağlanması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dr. Nuri Dragoj, “Prapaskenat e Konferencës së Londrës (1912-1913)”, Tiranë, Iceberg, 2014. s. 37.

¹²⁰ Şehir "bağımsızlık kenti" (Qyteti i Pavarësisë) olarak anılmaktadır. Bağımsızlıkla birlikte Vlorë başkent olarak ilan edilmiştir. Arnavutluk'un ikinci başkenti devletin başına Avusturyalı Prens Wilhelm Von Wied'in getirilmesiyle 7 Mart 1914 tarihinde başkent Vlorë'dan Durrës (Dıraç) kentine taşınmıştır. Leşne Kongresi'nde (Kongresi i Lushnjës) alınan kararlardan sonra 8 Şubat 1920 tarihinden itibaren Tiran Arnavutluk devletin başkenti olmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Elsie, “Historical Dictionary...”, op.cit., s. XXXIV.

bağımsızlığı büyük devletlerin garantörlüğü altında 29 Temmuz 1913 tarihinde onaylanmıştır.¹²¹

Arnavut halkının çoğunluğunun Müslüman olması sebebiyle Arnavut milliyetçiliği büyük güçler tarafından komşuları Sırbistan ve Yunanistan gibi sürekli tam destek yerine konjonktürel çıkarlar ile şekillenmiş ve süreksiz kısmi destekler almıştır. Bu sebeple Arnavut halkı bölgede birçok haksızlığa uğramıştır. Sınır belirleme aşamalarında Arnavutların yaşadığı bölgelerin üçte ikisinin ve Arnavut nüfusunun ise yarısından fazlasının kurulan Arnavutluk devletinin sınırlarının dışında kalması bunun en büyük göstergesidir.¹²² Ayrıca bağımsızlık sonrası topraklarında uzun süre gerek komşuları gerekse Batılı devletler tarafından defalarca işgale uğramıştır.

Görüldüğü üzere Arnavutluk'un bağımsızlığı milliyetçi arzularından çok Balkan Savaşları'nın getirdiği şartlarla gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedeni Miroslav Hroch'un üçüncü evrede (Phase C.) belirttiği tam bir sosyal yapının Arnavutlarda oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Hroch milliyetçi hareketi üç evreye ayırmıştır. Birinci evre (Phase A.) olarak belirtilen bu ilk dönem süresince, aktivistler etnik gruplarının dilsel, tarihsel ve kültürel niteliklerine ilişkin bilimsel araştırmalara kendilerini adanmışlardır. Bu dönemde bağımsızlık isteği gibi açık olarak radikal istekler bulunmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere Arnavut milliyetçiliği bu ilk evreyi Tanzimat Fermanı sonrası dönemden itibaren etnik köken araştırmaları, tarihsel mitler oluşturma, dil bilinci, alfabe ve sözlük çalışmalarıyla birlikte 1878-1881 Prizren Birliği'nin kurulmasına kadar olan süreçte yaşamıştır.

İkinci evre (Phase B.) olarak belirtilen bu ikinci dönem süresince, kendi etnik gruplarından birçoğunu bir ulus yaratma projesini kazanmayı amaçlayan yeni bir dizi eylemci ortaya çıkmaktadır. Bu dönem uyanış "awaken" ve milli bilincin oluşumu olarak da

¹²¹ Özlem, "19. Yüzyılda Balkanlar'da", op.cit., s. 497.

¹²² Caka, "Millet Sisteminde...", op. cit. s. 20.

anılmaktadır. Arnavut milliyetçiliği bu ikinci evreye Prizren Birliği sürecinde geçmiştir. Bu süreçte Arnavutlarda milli uyanışının (Rilindja Kombëtare Shqiptare) önderliğini yapacak Vassa Efendi, Şemseddin Sami ve İsmail Kemal Bey gibi isimler (rilindas)¹²³ ortaya çıkmıştır. Siyasal reaksiyonlar bağlı oldukları Osmanlı İmparatorluğu'na karşı değil yayılmacı (irredentist) politikalar izleyen Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ gibi komşularına karşı olmuştur. Bu evre, Arnavutluk ülke yapısının bulunmaması sebebiyle bağımsızlık sonrası dönemde dâhil olmak üzere 1. Dünya Savaşı sonrasına kadar devam etmiştir.

Üçüncü evre (Phase C.) olarak belirtilen bu dönem süresince, milli bilinç nüfusun çoğunluğunun endişesi hâline geldiği zaman kitlesel bir hareket oluşmaktadır. Artık bu evrede milliyetçi hareket entelektüel ve politikacılar tarafından değil büyük kitleler hâlinde halk tarafından yapılmaktadır. Sadece bu aşamada tam bir sosyal yapı oluşabilir. Arnavutluk, 21-31 Ocak 1920 tarihleri arası gerçekleştirilen Leşne Kongresi (Kongresi i Lushnjës) ile birlikte uygun devlet yapısını ve siyasi istikrarını ancak 1920'lerde sağlayabilmiştir. Bu yapılar Arnavutluk'ta Ahmet Zogu Dönemi'nde yapılan katkılar ile kuvvetlendirilmiştir. Enver Hoxha Dönemi'nde ise tam anlamıyla üçüncü evreye geçilmiştir. Kosovalı Arnavutlar ise üçüncü evreye Tito'nun Yugoslavya'sında geçmiştir.¹²⁴

6. Bağımsızlık Sonrası Arnavutluk

Osmanlı İmparatorluğu'nun 500 yılı aşkın sürede hâkimiyeti altında kalan Arnavutluk, Balkan Savaşları esnasında oluşan şartlara karşın 28 Kasım 1912 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. 29 Temmuz 1913 tarihinde Londra Konferansı'nda büyük devletlerin garantörlüğü altında Arnavutluk'un bağımsızlığı kabul edilmiştir. Bu bağımsızlık büyük güçlerin vesayeti

¹²³ Dirilişi (rilindas) anlamına gelen ifade Arnavutların milli uyanışının (Rilindja Kombëtare Shqiptare) önderliğini yapanlar için kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Paskal Milo, "Themelimi I Shtetit Të Pavarur, Njohja Dhe Marrëdhëniet E Tij Ndërkombëtare: Nacionalizmi Shqiptar. Rrënjët Dhe Natyrë E Tij.", "**Politika E Jashtme E Shqipërisë, Vëllimi I Parë (1912-1939)**", Tiranë, Botimet Toena, 2013, ss. 21-40.

¹²⁴ Bkz. Hroch, "From National Movement..." ss. 79-85.

altında gerçekleşmesi sebebiyle Avusturyalı Prens Wilhem Von Wied, 7 Mart 1914 tarihinde Arnavutluk devletinin geçici devlet başkanı olarak atanmıştır. Fakat gerçekte Arnavutluk'u İşkodra'da bulunan bir İngiliz Amirali yönetmiştir.¹²⁵

Aynı yıl içerisinde 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından bu dört yıllık süreçte Arnavutluk tarafsız kalacağını ilan etmesine rağmen savaş alanına dönen ülke İtalya, Avusturya-Macaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, Fransa ve Bulgaristan olmak üzere 7 farklı ordu tarafından işgale uğramıştır.¹²⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nun koruyucu şemsiyesinden mahrum kalan Arnavutluk diğer Balkan ülkeleri gibi İtalya'nın yayılcı politika izlediği topraklar olarak görülmüştür.

1. Dünya Savaşı sonrasında ise Arnavutluk'ta yeni hükümet kurma çalışmaları başlamıştır. 21-31 Ocak 1920 tarihleri arasında Süleyman Delvina başkanlığında gerçekleştirilen Leşne Kongresi (Kongresi i Lushnjës) toprak bütünlüğünü sağlamak, devlet yapısını oluşturmak, başkent olarak Tiran'ın belirlenmesi ve İtalya işgalini sonlandırma kararları alınmıştır. Kongrede Paris Barış Konferansı'na heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Paris Barış Konferansı'nın sonunda ise ABD Başkanı Woodrow Wilson Arnavutluk'un 1913 yılında Londra Konferansı'nda tespit edilen siyasi sınırlar dâhilinde bağımsızlığının tanındığını açıklamıştır.¹²⁷ 17 Aralık 1920 tarihinde ise Arnavutluk'un Milletler Cemiyeti'ne üyeliği kabul edilmiştir.¹²⁸

Bağımsızlığını ikinci kez onaylatan Arnavutluk ülke içindeki siyasal istikrarı bir türlü sağlayamamıştır. 1921 yılında Nisan ile Aralık ayları arasında 5 kez hükümet değişmiştir.

¹²⁵ Sloane, "Bir Tarih...", op. cit., s. 147.

¹²⁶ Elsie, "Historical Dictionary...", op.cit., s. XXXIV.

¹²⁷ Necip P. Alpan, "Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal", 1. Baskı, Kişisel Yay., Ankara, 1982, s. 29.

¹²⁸ Elsie, "Historical Dictionary...", op.cit., s. XXXIV.

Aralık ayında kurulan hükümetin başbakanı Ahmet Zogu¹²⁹ olmuştur. Fakat kabineyi Batılı yabancı danışmanlarla dolduran Zogu hükümetinde istikrarsızlıklar devam etmiştir. Ülkede toprak sahibi kesim Osmanlı Dönemi'nde kazandığı toprakları kaybetmemek için statükoyu değiştirebilecek tüm tarım reformlarına karşı çıkanlardan oluşan beylerin desteğini alan Ahmet Zogu'ya karşı, demokrasi yanlısı iyi eğitilmiş liberal aydınlardan oluşan değişim taraftarları ise Ortodoks Papaz Fan Stilian Noli'yi desteklemişlerdir. Ahmet Zogu'nun baskıcı yönetimine dayanamayan Papaz Fan S. Noli taraftarları 16 Haziran'da darbe gerçekleştirerek yönetimi kısa süreli de olsa ele geçirmiştir. “Haziran Devrimi”, “Burjuva-Demokratik Devrim” veya “Askeri Darbe” olarak adlandırılan bu başkaldırı kısa süreli bir başarı sağlasa da¹³⁰ Miroslav Hroch'un belirttiği gibi Arnavut ulusunun tam anlamıyla toplumsal olarak üçüncü evreye (Phase C.) ulaşmaması sebebiyle halk desteği sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda zayıf kalmıştır. Yugoslavya'ya kaçan Zogu aynı yıl içerisinde Aralık ayında Yugoslavya hükümetinin desteğiyle Arnavutluk'a geri dönmüştür. Bu sefer Fan S. Noli 1924 yılının Aralık ayında İtalya'ya kaçmıştır. Ahmet Zogu tarafından yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte 21 Ocak 1925 tarihinde Arnavutluk'ta cumhuriyet ilan edilmiştir. Ahmet Zogu ise 31 Ocak 1925 tarihinde görev süresi 7 yıl olarak belirlenen Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiştir. 7 Mart 1925 tarihinde Cumhurbaşkanı'na birçok yetki verecek yeni anayasa yapılmıştır. Ayrıca 15 Martta 1925 tarihinde ana merkezi Roma'da olan Arnavutların ilk ulusal bankası kurulmuştur.¹³¹ Ahmet Zogu Cumhurbaşkanı olduktan sonra muhalefeti sindirerek kısa sürede etkisiz hâle getirmiş devlet yapılarını güçlendirmeye çalışmış, ceza kanunlarını ve devletin otoritesini güçlendirecek çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca her ne kadar toplumu modernize etmeye çalışsa da siyasi gücünü toprak sahibi beylerden aldığı için bu konuda başarısız olmuştur. Bu süreçte geçmişteki Osmanlı yönetimini kötöleyen yazıların

¹²⁹ Gerçek adı Ahmet Zogoğlu olan siyasetçi soyadını Türkleri ve oryantalist izleri hatırlatması sebebiyle Arnavutça kuş anlamına gelen “Zogu” şeklinde değiştirmiştir.

¹³⁰ Rrapaj, “The Curious case...”, op.cit., s. 213.

¹³¹ Elsie, “Historical Dictionary...”, op.cit., s. XXXV.

yazılmasına teşvik eden¹³² Zogu “yüzümüzü Batı’ya çevireceğiz” iddiasıyla birlikte idari ve ekonomik anlamda İtalya’nın Arnavutluk devletine sızmasına ve onu sömürmesine izin vermiştir.¹³³ İtalya’ya bağlı otoriter bir rejim süren Ahmet Zogu, 1 Eylül 1928 tarihinde İtalya’nın da desteğiyle adını tekrardan değiştirerek kendini I. Kral Zog ilan edip taç giymiştir. Bu karar uluslararası alanda tepkiyle karşılandığı gibi 11 Ekim 1928 tarihinde Le Petit Parisen Gazetesi yazarı Henry Berraux’u kabul eden Mustafa Kemal Atatürk, Ahmet Zogu’nun krallığını ilan etmesini şu şekilde eleştirmiştir: “... kendi kendini kral tayin eden bu adam ulusuna ihanet etmemeliydi. Millet, parlamento, hükümet ve hatta samimi bir dost bile ona karşı çıkmalıdır...”¹³⁴

Otoriter milliyetçi ve pragmatik yönetimler sergileyen Zogu’nun iki savaş arası dönemde Başbakan, Cumhurbaşkanı ve Kral sıfatlarıyla ülkede milli bilincin oluşması ve modern anlamda ulusal ülke inşasında katkıları olmuştur. Krallık döneminde bu yapının oluşmasında öncül yöntem olarak eğitim ele alınmıştır. Nathalie Clayer’in belirttiği gibi eğitim, toplumları ulusallaştırmada yegâne unsur olarak öne çıkmaktadır.¹³⁵ Eğitim müfredatları değiştirilerek İskender Bey liderliğindeki dönem “golden past” (altın geçmiş) olarak belirlenmiştir. Osmanlı Dönemi “Osmanlı boyundurluğu” (Ottoman yoke) olarak değerlendirilmiş “karanlık çağ” (dark age) olarak adlandırılmıştır. Ayrıca 19. yüzyılda Arnavut milliyetçiliğinde yaşanan milli uyanış ve mücadeleler de müfredatın başlıca konuları olmuştur. 1939 yılına gelindiğinde okuma-yazma oranı %85 seviyesine ulaşmıştır.¹³⁶ Batı’ya üniversite tahsili için gönderilen

¹³² Hatta Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatı ve devrimleri hakkında kitaplar yazan Arnavut öğretmenleri hükümete karşı komplolar kurmak suçlarından yüksek cezalarla yargılanmalarını sağlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Zoraki Diplomat”, İstanbul, İletişim Yay., 2012, ss. 76-78.

¹³³ Sacit Kutlu, “Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti”, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2007, s. 522.

¹³⁴ Alpan, “Arnavutluğun Bağımsızlığı...”, op.cit., s. 30.

¹³⁵ Nathalie Clayer, “Education and The Integration of The Province of Gjirokastrë in Interwar Albania”, “Albania: Family, Society and Culture in The 20th Century”, ed. Andreas Hemming, Gentiana Kera, and Enriketa Pandelejmoni, LIT Verlag, 2012, s. 97.

¹³⁶ Rrapaj, “The Curious case...”, op.cit., ss. 215-216.

yüzlerce genç kadın ve erkek ülkede yeni ve modern kamu yönetiminin tesisinde rol oynadıkları gibi sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasında katkıda bulunmuşlardır.

2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Arnavutluk'a işgal girişimleri tekrardan baş göstermiştir. 1935 Habeşistan İşgali sonrası yoğun tepkilere maruz kalan Musollini, 2. Dünya Savaşı başlamadan önce ordunun yakıt, metal ve tahıl gereksinimi için 7 Mart 1939 tarihinde Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerinden oluşan 100.000 kişilik ordu ile Arnavutluk'u işgal etmiştir. Uzun yıllardır İtalya etkisinde olan Arnavutluk'un işgali İtalya için kolay olmuştur. İşgal sonrası Arnavutluk kurucu meclisi Arnavutluk tacını İtalya kralı olan III. Victor Emmanuel'e verilmiş Ahmet Zogu ise ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır. Arnavutluk'ta 2 yıl Başbakanlık, 3 yıl Cumhurbaşkanlığı, 11 yıl Krallık yapan Ahmet Zogu, Arnavutluk'a bir daha geri dönmeyerek 22 yıl sürgün hayatı yaşamış 9 Nisan 1961 tarihinde Paris'te ölmüştür.¹³⁷

2. Dünya Savaşı süreci Arnavut milliyetçiliği için dönüm noktalarından biri olmuştur. Arnavutlar tarihlerinde ne Osmanlı İmparatorluğu'na karşı silahla mücadele edip bağımsızlığını kazanmıştır ne de 1. Dünya Savaşı sırasında uğradığı birçok işgale karşı silahlı bir direniş göstermemiştir. Fakat 2. Dünya Savaşı bu konuda dönüm noktası olmuş Arnavutlar tarihte ilk defa "Arnavutluk" adına savaşmak için 1939 yılında 70.000 partizandan oluşan "Ulusal Kurtuluş Hareketi" (Lëvizja Nacional Çlirimtare / LNÇ)¹³⁸ silahlı bir organizasyon kurup İtalyan ve Nazi Almanyası işgallerine karşı direnmiştir.

Yugoslavya'nın da desteğiyle ve Enver Hoxha'nın (Hoca) liderliğinde 8 Kasım 1941 tarihinde "Arnavutluk Komünist Partisi" (Partia Komuniste Shqiptare / PKSH) kurulmuştur. Savaş sırasında kurulan en önemli ikinci direniş grubu ise sayıları 50.000'i bulan "Milli Cephe" (Balli Kombëtar) olmuştur. Midhat Frashëri liderliğinde Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin

¹³⁷ Yılmaz Çetiner, "Şu Bizim Rumeli", Milliyet Yay., İstanbul, 1994, ss. 165-169.

¹³⁸ "Antifaşist Ulusal Kurtuluş Hareketi" (Lëvizja Antifashiste Nacional Çlirimtare / LANÇ) olarak da bilinmektedir.

komünist görüşünden rahatsız olan muhafazakâr ve milliyetçi kişiler tarafından 29 Eylül 1942 tarihinde Peza Konferansı'nda kurulmuştur. Milli Cephe mensuplarının (Ballist) kuruluş amaçlarını; ülkeyi kurtarıp bağımsızlığı sağlamak, savaştan sonra sürdürülebilir demokratik bir rejim oluşturmak ve Kosova'yı Arnavutluk ile birleştirmek şeklinde bir program belirlemiştir. Fakat grup içinde savaflara direk katılmaya istekli bir grup olduğu gibi yıpranmayı önlemek amacıyla ABD ve İngiliz müdahalesini bekleme taraftarı olan daha güçlü bir grup da mevcut olmuştur. Savaşa dâhil olmayıp halkın desteğini günden güne kaybeden grubun komünistlere karşı Nazilerle işbirliği yaptığının ortaya çıkması halkın Ballistlere karşı tüm güvenini kaybetmesine sebep olmuştur. Faşizmden mağdur olan halkın Kosova'yı Arnavutluk ile birleştirme görüşü de faşizm hareketi olarak algılamış ve o dönem soğuk bakılmıştır. Bu sebeple milliyetçilik hareketleri zayıflarken komünizm günden güne güç kazanmıştır.¹³⁹

Arnavutlar cephesinde gelişmeler böyleyken işgalci İtalyanlar yüzlerini Yunanistan'a doğru çevirmiştir. Yunanistan işgali için Benito Mussolini "Büyük Arnavutluk" vaatleriyle Arnavutlardan yardım istemiştir. Her ne kadar Arnavutlar bu vaatlerin kendileri için boş olduğunu bilseler de Yunanistan ile Epir (Çamëria)¹⁴⁰ problemi yaşamaları sebebiyle işgalde İtalya'yı destekleyici tavır sergilemişlerdir. Fakat İtalyanlar Yunan işgali sırasında beklenen başarıyı gösterememiştir. Bu başarısızlık üzerine Nazi Almanyası Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk'u kısa sürede kontrol altına almıştır. 12 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'ya bağlı olan Kosova¹⁴¹ bölgesi ise Arnavutluk yönetimine bırakılmıştır.¹⁴²

¹³⁹ Rrapaj, "The Curious case...", op.cit., ss. 217-218.; Elsie, "Historical Dictionary...", op.cit., s. XXXVI.

¹⁴⁰ Bölge Türkçede Çamlık veya Çameriya olarak adlandırılmaktadır. Arnavut nüfusunun yoğun olarak yaşadığı ve Yunanistan sınırları içinde kalan bu bölge de 2. Dünya Savaşı sırasında 27 Haziran 1944 tarihinde Yunanlılar tarafından Arnavutlar soykırımı uğramıştır. Kadın ve çocuklar dâhil olmak üzere binlerce insan katledilmiş, kadınlar tecavüze uğrayıp kaçırılmış, birçok cami ve ev yakılmıştır. Büyük Arnavutluk İdeası'nın da bir parçası olan Çameriya Problemi kronik olarak devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://tr.scribd.com/document/168616807/summary-of-genocide-in-chameria> (13.10.2017).

¹⁴¹ Zengin kömür yatakları sebebiyle Mitroviça (Trepça bölgesi) ve Vıçitrın Alman yönetiminde kalmıştır. Ferizovnik (Ferizaj) ve Kaçanik Bulgaristan'a bırakılmıştır.

Harita 1.6.1 2. Dünya Savaşı Dönemi'ndeki Arnavutluk Toprakları

Almanların Arnavutların lehine hareket etmesiyle birlikte Büyük Arnavutluk İdeası'nın en yakın fiziksel sınırlarına¹⁴³ ulaşılsa da o dönemde Arnavutluk'ta "kukla" yönetimin bulunması, Yugoslavya'nın desteğiyle yükselişte olan komünist Arnavutların Josip Broz Tito ile sorun yaşamak istememesi, o dönem her türlü yayılcı politikanın faşistlik ile bağdaşması ve yayılcı politikalar izlemek yerine siyasal anlamda hayatta kalma önceliğinin baskın olması nedenleriyle konjonktürel gerçeklik Arnavutları işgalcilere direnmeye sevk etmiştir. Savaşın seyrinin değişmesiyle işgalci güçler çekilmeye başlamıştır.

¹⁴² Rrapaj, "The Curious case...", op.cit., s. 219.; Elsie, "Historical Dictionary...", op.cit., s. XXXVI.

¹⁴³ Zengin kömür yatakları sebebiyle Mitroviça (Trepça bölgesi) ve Vıçitrın Almanya yönetiminde kalmıştır. Ferizovnik (Ferizaj) ve Kaçanik Bulgaristan'a bırakılmıştır. Harita 1.6.1. için Bkz. https://www.turkcebilgi.com/b%C3%BCy%C3%BCK_arnavutluk (13.10.2017)

Direnışte başarılı olan Ulusal Kurtuluş Hareketi Arnavutluk siyasetinde etkin olmayı da başarmıştır. 24-28 Mayıs 1944 tarihleri arasında Përmet Kasabası'nda gerçekleşen Anti-faşist kurultayı ile kurulan geçici hükümetin başkanlığına Enver Hoxha getirilmiştir.¹⁴⁴ Böylelikle Arnavut halkının diktatörlük rejimi altında yaşayacağı baskı ve acı dolu yılların temeli atılmıştır. 1946 yılında Arnavutluk Halk Cumhuriyeti (Republika Popullore e Shqipërisë¹⁴⁵) kurularak başkanlığa Enver Hoxha seçilmiştir. Enver Hoxha döneminde Arnavutluk dış politikası; Yugoslavya etkisi (1945-1948), SSCB ile yakınlaşma (1948-1961), Çin ile ilişkiler (1961-1978) ve yalnızlık politikası ile uluslararası sisteme tamamen kapalı bir Arnavutluk (1978-1985) şeklinde 4 temel döneme ayrılmıştır. Dış politikada istikrarı sağlayamayan Enver Hoxha iç politikada katı ve istikrarlı politikalar sergilemiştir.¹⁴⁶

Enver Hoxha tıpkı Mao ve Stalin gibi baskı sistemlerinin en sert ve en acımasız uygulamalarını kendi ülkesine uygulamıştır. Bu uygulanan baskıcı rejimle birlikte demokratik liderlerin ve düşünürlerin ülkeden çıkmasını engellemiştir.¹⁴⁷ Dünyanın ilk ateist devleti¹⁴⁸ olan Arnavutluk ülkedeki tüm dini inanışları yasaklayarak halkın inanç özgürlüğünü yok sayıp baskı altına almıştır.¹⁴⁹ Arnavut halkının çoğunun hayatı kontrol altına alınmış ve yurtdışına çıkılmasına izin verilmeyerek seyahat özgürlükleri ellerinden alınmıştır. Ülkede hukukun üstünlüğü geçersiz sayılmıştır. Politik sebeplerle binlerce insan hapse girmiştir. Hapse giren mâhkumların tüm aile yakınları ülke içinde sürgün edilmiştir. Dönemsel olarak Yugoslavya, SSCB ve Çin gibi sosyalist devletlerden aldığı yardımlarla geçinen

¹⁴⁴ Alpan, "Tarih Işığında...", op.cit., s. 85.

¹⁴⁵ 1946 yılından 1976 yılına kadar bu isimle devam eden ülke, 1976 yılında adına Sosyalist ekleyerek 1991 yılına kadar Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti (Republika Popullore Socialiste e Shqipërisë) şeklinde ifade edilmiştir.

¹⁴⁶ Elsie, "Historical Dictionary...", op.cit., ss. XXXVI-XIII.

¹⁴⁷ Elez Biberaj, "Albania in Transition: The Rocky Road to Democracy", WestView Press, 1993, s. 381.

¹⁴⁸ Enver Hoxha 1967 yılında Arnavutluk'u Ateist devlet ilan ederek tüm cami ve kiliseleri kapattırıştır.

¹⁴⁹ George P. Majeska, "Religion and Atheism in the U.S.S.R. and Eastern Europe", The Slavic and Eastern Europe Journal Vol. 20, No.2, 1976, ss. 204-206.

Arnavutluk'un yalnızlık politikasına geçmesiyle birlikte ekonomi çökme noktasına gelmiştir. Halk baskılara rağmen sefalet içinde hayatını idame etmeye çalışmıştır.¹⁵⁰

Tıpkı Ahmet Zogu gibi Enver Hoxha da yayılcı politikaya karşı olup Büyük Arnavutluk İdeası'ndan rahatsız olmuştur. Bunun sebepleri olarak Kosova'da yaşayan klan liderlerinden korkması, Kosova nüfusunun Geglerden oluşması ve kendisinin Tosk olması sebebiyle Geg nüfusundan rahatsızlık duyması gibi çekinceleri ön plana çıkmıştır. Enver Hoxha'nın diktatör rejimi sırasında devlet yapılarında ve sosyal yapılarda yaptığı reformlarla Arnavut milliyetçiliğini birçok yönden etkilemiştir.¹⁵¹ Göreve geldiği gibi başta madenler olmak üzere İtalyanlara ve Almanlara ait olan birçok mülkiyete ve banka hesabına el koyarak millileştirmiştir. Tüm Arnavut tarihini kendi komünizm propagandasına göre baştan düzenleyerek tekrar yazılmasını sağlamıştır. Arnavut milliyetçiliğinin uyanışının entelektüeller ile gerçekleştirildiği bilinirken bunu tamamen değiştirip Arnavut köylülerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyanlarla Arnavutluk bağımsızlığını kazandığı düşüncesini yerleştirmiştir.¹⁵²

İskender Bey'in direnişi Vatikan ve Napoli Krallığı tarafından maddi ve askeri olarak desteklenip, Papa Pius II. tarafından "Hristiyanlığın Şampiyonu" (Champion of Christianity) olarak ilan edilse de Enver Hoxha'nın oluşturduğu İskender Bey figürüne göre köylülerin lideri, izole politikasının temsilcisi, ateist, paranoyak ve yabancı düşmanlığının temsilcisi olarak lanse edilmiştir.¹⁵³ Enver Hoxha döneminde Hoxha'nın doğruları toplumsal doğrular olarak benimsenmiştir. Kendi karakterini İskender Bey'e yükleyen Enver Hoxha Arnavutluk'u dünyadan izole etmiştir. Hiçbir gerçekçi dış tehdit olmamasına rağmen

¹⁵⁰ Biberaj, "Albania in...", op.cit., ss. 52-55.

¹⁵¹ Bernd Fischer, "A Brief Historical Overview of the Development of Albanian Nationalism", Indiana, EES Meeting Report 313, 2005, ss. 4-5.

¹⁵² Rrapaj, "The Curious case...", op.cit., s. 224.

¹⁵³ Fatos Lubonja, "Nga Nacional-Komunizmi në Nacional-Evropianizëm", Korrieri, 5 Şubat, 2009, s. 1.

paranoyak politikalar ile yokluk içinde olan Arnavutluk halkının tamamını kullanarak Arnavutluk'un her yerine 173.000 tane sığınak (bunkerët) inşa ettirmiştir.

Dünyanın ilk ateist devleti olan Arnavutluk'ta, Enver Hoxha din hakkında "*feja opium për popullin*" (din halkın afyonudur) görüşünü benimseyip Arnavutların asıl dininin Arnavutçuluk olabileceğini ifade etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Arnavutları 500 yıl boyunca İslam ile sömürdüğü görüşünde olan Enver Hoxha'nın tüm görüşleri Arnavutluk ders kitaplarında okutulmuştur. Enver Hoxha'nın yönetiminde Arnavut milliyetçiliğine yapılan en büyük katkı 1972 yılında Arnavutçanın Tosk lehçesi altında standartlaştırılması olmuştur. Arnavutçanın standartlaştırılması (gjuha letrare) ile Arnavutluk'ta yaşayan Arnavutlar ile Yugoslavya'da yaşayan Arnavutlar arasında etkileşim artmış, her iki taraf da milliyet bilincinin gelişiminde ve ulusal kimliklerinin inşasında ortak hareket etmeye başlamışlardır.¹⁵⁴ Bu durumun oluşmasındaki en önemli olay ise Arnavutluk ile Yugoslavya arasında imzalanan kültür antlaşmasına bağlı olarak Tiran Üniversitesi'nden profesörlerin Priştine Üniversitesi'nde eğitim vermesi olmuştur.

Arnavutluk'un 28 Kasım 1912 tarihinde ilan ettiği bağımsızlık sonrası Arnavut halkı birçok savaşa, işgale, siyasi istikrarsızlığa, ekonomik krizlere ve diktatör rejimlere maruz kalmıştır. Bağımsızlık öncesi dönemden farklı olarak bu dönemde zorluklara karşı halkın bilinçli bir şekilde direnişte bulunduğu görülmektedir. Sorunlar, üst yönetim veya dışarıdan değil de halkın çoğunluğunun kendi iradesiyle Arnavut egemenliğini dert edilerek çözüme kavuşturulmuştur. Böylelikle milliyetçi hareketin tam anlamıyla başarılı olmasında ihtiyaç duyulan üçüncü evredeki (Phase C.) sosyal yapının Arnavut milliyetçiliğinde bu dönemlerde oluştuğu görülmektedir.

¹⁵⁴ Rrapaj, "The Curious case...", op.cit., s. 225.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KOSOVA'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER

1. Kosova'nın Coğrafi, Etnik ve Dini Yapısı

Coğrafi anlamda Balkanlar'ın kalbi olarak nitelendirilen bölgede küçük bir devlet olan Kosova geçmişte olduğu gibi gelecekte de krizlere gebe olan Avrupa ile Asya kıtaları arasında geçiş bölgesi olarak tanımlanan yerde konumlanmaktadır. Kosova tabirinin nereden geldiği net bir şekilde belli olmasa da yazılı kaynaklar göre ilk olarak 1389 yılında Kosova Ovası'nda¹⁵⁵ gerçekleşen 1. Kosova Savaşı ile ortaya çıkmaktadır. Sırpçadaki Kosovo kelimesinin içindeki “Kos” siyah kuş anlamına gelmektedir. Bölgede o tür siyah kuşlardan çok fazla olması kelimenin kökeninin buradan geldiği iddiasını kuvvetlendirmektedir. “Kuş ovası” Türkçe ve Arnavutça dillerine Kosova¹⁵⁶ olarak geçmiş ve bu şekilde kullanılmıştır.¹⁵⁷

Kapladığı 10.887 km²lik¹⁵⁸ alanıyla Balkanlar'ın en küçük ülkesi olan Kosova'nın güneyinde Şar Dağları, batısında Arnavutluk Alpleri, kuzeybatısında Rugova Dağı ve kuzeyinde Kopaonik gibi sıra dağlarla çevrili olması coğrafi açıdan Kosova'ya bütünlük sağlamıştır. Her ne kadar Kosova'nın etrafı dağlarla çevrili olsa da bölge tarihte her zaman tüccarların, kervanların ve orduların geçiş yeri olmuştur. Coğrafi olarak köprü görevi gören Kosova'nın yeraltı kaynakları da bir o kadar zengindir. Özellikle kuzeyinde bulunan Trepça Bölgesi'nin zengin kömür yatakları ile birlikte altın, kurşun, çinko, bakır, demir gibi

¹⁵⁵ Savaşın gerçekleştiği bölge başkent Priştine yakınlarındadır. Bu yer günümüzde de Tr.: “Kosova Ovası”, Ar.: “Fusha e Kosovës”, Sr.: “Kosovo Polje” şeklinde ifade edilmektedir.

¹⁵⁶ Arnavutçadaki dil özellikleri sebebiyle bütün yer adlarının iki farklı şekilde yazılımı bulunmaktadır. İngilizcedeki definite (belirli) ve indefinite (belirsiz) kuralına benzemektedir. Kurala göre belirsiz hali “Kosova” olan kelimenin cumhuriyet olduğunun belirlenmesiyle kelime “Republika e Kosovës” şeklini almaktadır. Kosova Cumhuriyeti, Sırpçada ise Република Косово/Republika Kosovo şeklinde ifade edilmektedir.

¹⁵⁷ Noel Malcolm, “Orientation: Places, Names and People”, “**Kosovo: A Short History**”, New York, New York University Press, 1998, ss. 3-4.

¹⁵⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (16.10.2017).

madenlere sahip olması, Priştine yakınlarında yoğun nikel ve magnezitin madenlerinin olması yanında Nobırda (Novobërda) Bölgesi'nde de yoğun bir şekilde gümüş madenin bulunması bölgeyi birçok imparatorluk ve devlet için kendi egemenliklerini sağlamaları açısından cazip bir alan olmuştur.¹⁵⁹

Harita 2.1.1 Kosova Cumhuriyeti'nin İdari Haritası

Kosova Cumhuriyeti'nin idari¹⁶⁰ olarak başkent Priştine olmak üzere İpek (Peja), Mitroviça (Mitrovica), Yakova (Gjakova), Ferizovik (Ferizaj), Gilan ve Prizren olmak üzere 7

¹⁵⁹ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 1-6.

¹⁶⁰ Görseldeki belediyeler bağlı oldukları illere göre renklendirilmiştir. Harita 2.1.1. için bkz. <http://turkbilimi.com/kosova-gora-turkleri-varligi-basina-yansimis-olan-antik-trakyaen-turkleri.html> (e.t. 16.10.2017)

ilden ve onlara bağı 38 belediyeden ¹⁶¹ oluşmaktadır. Ülkenin demografik yapısına baktığımızda, Kosova'nın değerli stratejik konumundan ötürü Balkanlar'da sürekli savaş ve göçün merkezi durumunda olmuştur. Bu nedenle bölgedeki nüfus yapısı bu tip gelişmelerden dolayı farklı şekillerde etkilenmiştir. Avrupa'nın en genç nüfusuna sahip Kosova'da yaklaşık 1.895.250 kişi yaşamaktadır. Bunların % 92,9'unu Arnavutlar nüfusun geri kalanı ise başta Sırlar olmak üzere, Türkler, Boşnaklar, Romlar (Çingeneler), Goraniler ve Aşkaliler yaşamaktadır. Bölgede yaşayan farklı etnik grupların olması sebebiyle birçok farklı diller kullanılmaktadır. Arnavutça ve Sırpça ülkede resmi dil olarak kabul edilmektedir. 1999 NATO müdahalesi öncesi Kosova'da ülke genelinde kullanılan resmi dil statüsünde olan Türkçe ise savaştan sonra oluşturulan "Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu" (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo / UNMIK) tarafından yerel dil statüsüne düşürülmüş ve onun yerine kurumlarda İngilizce kullanılmıştır. Günümüzde Mitroviça, Viçitırın, Mamuşa ve Prizren gibi birkaç belediyelerde, resmi kurumlarda, haber kanallarında, radyolarda, tabelalarda, oy pusulalarında ve kimliklerde (tercihe bağlı) Türkçe dili¹⁶² kullanılmaktadır. Ayrıca Boşnakça, Romanca, Goranca da bölgesel dil olarak kabul edilmektedir. Dini açıdan Kosova'da Arnavutlar, Türkler ve Boşnakların oluşturduğu büyük kısım (%95,6'sı) İslam dinine inanmaktadır. Geriye kalan %2,2'si Katolik Arnavutlardan, %1,5'i ise Ortodoks Sırlardan oluşmaktadır.¹⁶³ Savaş sonrası bölgede misyonerlik faaliyetleri had safhaya ulaşmıştır.

¹⁶¹ Bu belediyelerin 27'sinde Arnavutlar 10'unda Sırlar ve geriye kalan Mamuşa Belediyesi'nde ise Türkler nüfus olarak çoğunluktur.

¹⁶² Türkçe kullanımı savaş öncesi durumda olmasa da gün geçtikçe statü bakımından savaş öncesindeki duruma yaklaşmaktadır.

¹⁶³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (e.t. 16.10.2017).

Kosova’da Etnik Gruplar ve Nüfus Dağılımı (1981,1991,2011)¹⁶⁴

YIL	1981		1991		2011	
	Nüfus (Sayı)	Nüfus (Oran)	Nüfus (Sayı)	Nüfus (Oran)	Nüfus (Sayı)	Nüfus (Oran)
Arnavut	1.226.736	%77.4	1.596.072	%81.4	1.760.687	%92.9
Sırp	209.498	%13.2	194.190	%9.9	28.429	%1.5
Türk	12.513	%0.8	10.445	%0.53	20.848	%1.1
Diğer	135.693	%8.6	152.032	%8.17	85.286	%4.5
Toplam	1.584.441	%100	1.956.196	%100	1.895.250	%100

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Meclisi’nde okunan bildirme ile Sırbistan’dan ayrılan Kosova tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını başta Türkiye¹⁶⁵, Arnavutluk, Kosta Rika, Afganistan, ABD, Fransa, Birleşik Krallık gibi 112’si BM üyesi olmak üzere 116 devlet tanımıştır.¹⁶⁶ Çeşitli uluslararası örgütlerde de yer bulmaya başlayan Kosova’yı siyasi anlaşmazlıklar sebebiyle Sırbistan, Rusya Federasyonu ve Yunanistan gibi devletler tanımayı reddetmişlerdir. Kendi iç siyaset sorunları ve bölünme kaygısı yaşayan bazı devletler de Kosova’yı tanımakta çekinceler yaşamaktadır.

¹⁶⁴ Nuri Demirel, “Kosova’nın Temel Dinamikleri”, “**DergiPark**”, 2004, ss. 65-66. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. Bkz. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100970> (e.t. 14.12.2017) ; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (e.t. 14.12.2017)

¹⁶⁵ Türkiye tanıma belgesini Kosova makamlarına ileten ilk ülke olmuştur. Ayrıca 1 Eylül 2015 tarihinde Prizren’de faaliyete geçen Türk başkonsolosluğu ile birlikte Kosova’da başkonsolosluk açan ilk ülke de Türkiye olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (e.t. 17.10.2017).

¹⁶⁶ <https://www.kosovothankyou.com/> (e.t. 14.02.2018).

Bağımsızlık ilanına kadar Kosova’da Arnavutların ulusal bayrağı olan “Shiponja” (çift başlı kartal) kullanılmıştır. Bağımsızlık sonrası ise Kosova bayrağı, mavi zemin üzerine altı yıldız ve Kosova haritasından oluşmaktadır. Muammer İbrahim tarafından tasarlanan bayrakta bulunan mavi renk, halkın Avrupa-Atlantik entegrasyonuna olan bağlılığını yansıtırken, mavi zemin üzerindeki harita ise ülkenin bölünmez bütünlüğünü ve barışı temsil etmektedir. Bayrak üzerinde bulunan altı yıldız ise Kosova’da yaşayan altı etnik grubu temsil etmektedir. Bu gruplar; Arnavutlar, Sırlar, Türkler, Romanlar¹⁶⁷(Çingener), Boşnaklar ve Goralılardır. Bayrağın tanıtılma tarihi 2008’de özellikle Arnavutluk’un bağımsızlığını kazandığı ve bayrak günü ilan ettiği 28 Kasım olarak seçilmiştir.¹⁶⁸ Arnavutluk’ta olduğu gibi Kosova’da da 28 Kasım bayrak¹⁶⁹ günü ilan edilmiştir.

2.Tarihsel Perspektifte Kosova

Balkanlar’ın merkezinde ve Avrasya’nın geçiş bölgesinde bulunması sebebiyle Kosova ve Balkanlar bölgesi Pelasg, İilir, Helen, Büyük İskender, Roma, Bizans, Osmanlı, Habsburg gibi medeniyetlerin merkezi olduğu kadar Batı-Doğu, Ortodoks–Katolik–Müslüman, Osmanlı-Habsburg, Osmanlı ekonomisi-kapitalizm, sosyalizm-kapitalizm, NATO-Varşova Paktı, Arnavut-Sırp, etnik-din gibi çekişmelerin ve çatışmaların da merkezi olmuştur. Bölgenin dinamik tarihinde yaşanan hâkimiyetler, savaşlar ve göçler sebebiyle Kosova’nın etnik, dini, siyasi ve sosyal yapısı sürekli değişimlere uğramıştır. Bölge en istikrarlı olduğu Osmanlı Dönemi haricinde sürekli el değiştirmiştir. Etrafının dağlarla çevrili olması, güç mücadelelerine rağmen coğrafi bütünlüğünde radikal değişiklikler yaşanmamıştır.

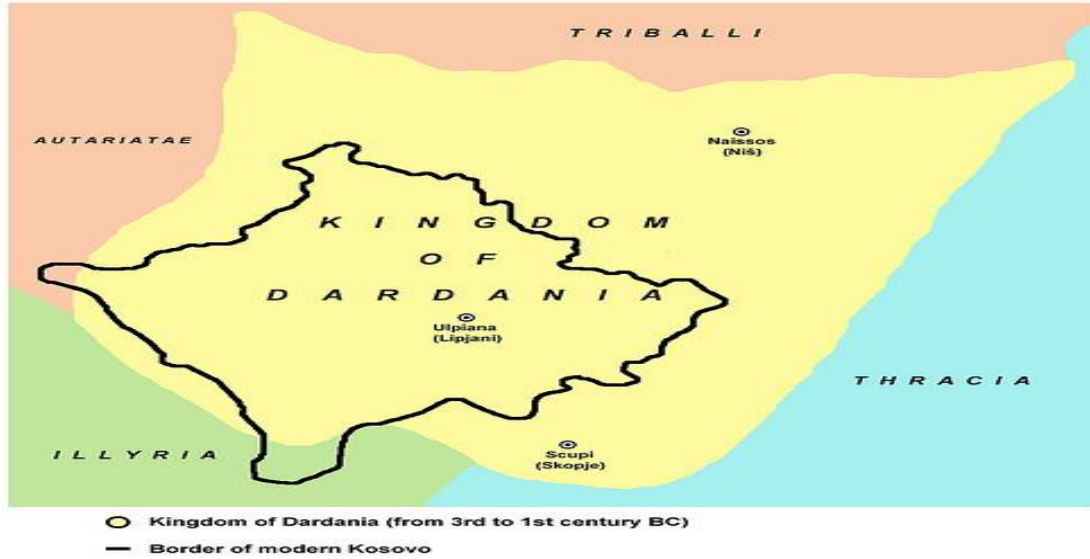
¹⁶⁷ Kosova’daki Romanları tanımlamak için “Magjup” (Çingene) ifadesi kullanılmaktadır.

¹⁶⁸ Matteo Albertini, “Introduction: Identities in a Globalized World”, “**Kosovo: An Identity Between Local and Global**”, ed. Annemarie Peen Rodt, Exeter, University of Exeter, Ethnopolitics Papers, No.15, February 2012, ss. 6-7. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir.

¹⁶⁹ Kosova’da Arnavutların ulusal bayrağı “Shqiponja”, resmi bayraklarından daha çok kullanılmaktadır.

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Öncesi Dönem

Balkan Coğrafyası'na Kafkasya'dan veya Anadolu-Ege yolu ile ilk gelenlerin "Pëllasget" (Pelasglar) olduğu iddia edilmektedir.¹⁷⁰ Bu sebeple Balkan Yarımadası'nın bir parçası olan Kosova'ya ilk olarak M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren kökeni Pelasglara dayanan İlirler'in geldiği düşünülmektedir.¹⁷¹ Birçok tarihçi Arnavutların kökenin İlirler'in soyuna dayandığını ve Bronz Çağ'ından beri aynı bölgede yaşadıklarını öne sürmektedir.¹⁷² M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren bölgede var olduğu iddia edilen İlirler'in yaşadığı bölge yani İlirya, M.Ö. 2. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun egemenliğini sağlamasıyla birlikte bir eyalet¹⁷³ olmuştur. Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında ikiye bölünmesinin ardından İlirya (Illyricum Eyaleti) da kendi içinde bölünüp Dardania, Epirus ve Moesia gibi Arnavutların yoğun yaşadığı iller olarak Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu himayesinde kalmış, dini açıdan ise Roma Katolik Kilisesi'nin etkisi devam etmiştir.¹⁷⁴ Günümüz Kosova'nın sınırları bu bölünen eyaletler arasında Dardania¹⁷⁵ Eyalet sınırları ile uyumaktadır.

2.2.1.1. Dardania Haritası

¹⁷⁰ Çela, "Shqiptarët...", op.cit., s. 31.

¹⁷¹ Castellan, "Balkanlar'ın...", op.cit., s. 15.

¹⁷² Lütfi Doğan Tılıç, "Kosova Milliyetçiliğinin Pençesindeki Kartal", Ankara, Ümit Yayıncılık, 1999, ss. 72-73.

¹⁷³ Roma İmparatorluğu tarafından eyalet Latince "Illyricum" şeklinde adlandırılmıştır.

¹⁷⁴ Bahtiyar Sipahioğlu, "Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova", Prizren, Balkan Aydınları ve Yazarları Yay., 2009, s. 39.

¹⁷⁵ Harita 2.2.1.1. için Bkz. <http://www.flickriver.com/photos/tags/dardania/interesting/> (e.t. 20.10.2017)

Bizans İmparatorluğu'na bağlı olan Dardania Eyaleti'nin üst yönetimi Moesia Eyaleti'ne bağlıdır ve Scupi, Naissus, Ulpiana gibi üç merkezden¹⁷⁶ oluşmaktadır. Bu coğrafyada yaşayan halka “Albonoiler” denmiş ve “Albanonların” coğrafyası olarak adlandırılmıştır. Kosovalı Arnavutlar kendilerini Dardanların ve İlirler'in devamı olarak görmektedir. Birçok Balkan milletleri gibi Kosova'daki Arnavutların da başından beri var olma ve kadimciliği savunan “İlkçi Yaklaşımı” (Primordialism) benimsediği görülmektedir. Adrian Hastings'in savunduğu Daimicilik (Perennialism) görüşü kendi içinde “Continuous Perennialism” (Sürekli Daimicilik) ve “Recurrent Perennialism” (Tekerrür Eden Daimicilik) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Dardanlar, İlirler ve Pelasglar konusunda Arnavut milliyetçiliği, modern milletlerin köklerini görür ve yüzyıllarca geçmişe bağlayarak Sürekli Daimicilik Yaklaşımı'nı benimsemiştir. Bu görüş devamlılığı işaret eder ve kültürel devamlılık ve kimliklerin zaman sürecine kesintisiz bir şekilde Kosova'da dağıldığını savunmaktadır.¹⁷⁷

Avrupa ile Asya arasında geçiş konumunda bulunan bölge Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle birlikte çok defa güç mücadelesine şahit olmuştur. 6. yüzyılda Kosova toprakları Avarlar tarafından ele geçirilmiştir. 7. yüzyılda Slav istilasına maruz kalan bölge 9. ve 10. yüzyıllarda Bulgar istilasına uğramıştır. Bizans İmparatorluğu 1018 yılında bölgeden Bulgarları çıkartarak bölge yönetimini tekrardan restore etmiştir. Tarımla uğraşan İlirler, Slav göçlerinden olumsuz etkilenirken; 6. ve 12. yüzyıl arasında bölgede etkinliklerini kaybettiği görülmektedir.¹⁷⁸

Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamasıyla birlikte bölgede Katolikler ve Ortodokslar arasında güç mücadelesi yaşanmış ve topraklar sürekli el değiştirmiştir. Aynı süreçte Stefan Nemanja yönetiminde Sırlar güç kazanarak Ortaçağ Sırp Krallığını kurmuştur. Krallık

¹⁷⁶ Scupi: (Tr.: Üsküp, Ar.: Shkup, Sr.: Skopje), Naissus: (Tr.: Niş, Ar.: Nish, Sr.: Niš), Ulpiana: (Tr.: Liplan, Ar.: Lipjan, Sr.: Lipljan). Günümüzde Liplan belediyesi başkent Priştine'ye bağlıdır.

¹⁷⁷ Özkırımlı, “Theories of Nationalism...”, op. cit., ss. 51-69.

¹⁷⁸ Erhan Türbedar, “Kosova Sorunu”, “**Balkanlar El Kitabı**”, der. Osman Karatay & Bilgehan A. Gökdağ, 2. Cilt, Ankara, 2007, s. 80.

günümüzde Kosova'nın kuzeybatısında Sancak Bölgesi¹⁷⁹ ile Karadağ Bölgesi'ne tekabül eden Rascia (Sr.: Raška) Bölgesi'ni yurt edinmiş başta Studenica'da olmak üzere birçok manastır bu bölgede inşa edilmiştir. Sırların Kosova'ya hâkimiyeti ise 1216 yılından itibaren başlamış, ilk Ortodoks Manastırı 1219 yılında İpek (Peja) şehrinde kurulmuştur. Krallık bölgedeki birçok maden kaynağından faydalanmıştır.¹⁸⁰

Stefan Dušan'ın 1331 yılında tahta geçmesiyle birlikte Sırp Krallığı altın çağını yaşamıştır. Bizans İmparatorluğu'na karşı düzenlediği saldırılarda başarılı olarak birçok Arnavut ve Yunan toprakları kendi krallığına katarak “çar” ünvanını almıştır. Topraklarını genişletmesinin ardından Üsküp şehrini başkent ilan etmiştir. Birçok düzenleyici kanun ve ceza kanunlarını yürürlüğe koyarak bölgedeki sosyal yapıyı değiştirmiştir. Çar Dušan'ın ölümüyle birlikte Krallık'ta gerileme dönemi başlamıştır.¹⁸¹

Sırp Krallığındaki Nemanja Hanedanlığı Dönemi'nde Kosova krallık için önemli bir role sahip olmuştur. Zira Sırp Krallığının ticaret yollarının kalbi olarak nitelendirilen Kosova, Sırları Karadağ, Kuzey Arnavutluk, Makedonya ve Ragusa¹⁸² gibi ticaret merkezlerine bağlamıştır. Kosova'nın Prizren şehri dönemin ticaret merkezi olmuştur. Kosova ticaretin yanında madeni kaynak olarak da Sırp Krallığının büyümesinde rol oynamıştır. Bu avantajlara karşın Kosova, idari işler için tercih edilmemiştir. Başkent Üsküp ve diğer büyük şehri Rascia, krallıktaki merkezi idareler olarak öne çıkmaktadır. Birçok Sırp tarihçisine göre Kosova kutsal merkez olarak da görülmektedir. Fakat o dönem birçok kilise Kosova sınırlarının dışında yapılmıştır. Sırp Krallığı'nda Arnavutlar ve Ulahlar azınlık olarak nitelendirilmiştir. Bazı belgelerde Sırlar ile Arnavutlar aynı kategoride gösterilmiş, Ulahlar ise her zaman krallığın en alt toplumu olarak görülmüştür. Bölge Slavlaştırma politikalarına

¹⁷⁹ Rascia kenti günümüzdeki Sırbistan'ın Sancak bölgesindeki Novi Pazar kentine yakındır.

¹⁸⁰ Malcolm, “Kosovo...” op.cit., ss. 45-46.

¹⁸¹ John V. A. Fine, “**The Early Mediaval Balkans: A Critical Survey From The Sixth To The Left Twelfth Century**”, Michigan: Ann Arbor, 1987, ss. 49-59.

¹⁸² “Ragusa Cumhuriyeti” günümüzde Hırvatistan topraklarını içeren Dubrovnik merkezli ticaret kolonilerin bulunduğu bir aristokrat cumhuriyettir.

maruz kalırken Arnavutlar ve Ulahlar da bölgede asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır. Birçok Arnavut ve Rumen tarihçiye göre uluslar milli benliklerini kaybetme ve tarihten silinme tehlikesini Ortaçağ Sırp Krallığı döneminde yaşamıştır.¹⁸³

2.2. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Stefan Dušan'ın ölmesiyle birlikte Sırp Krallığı zayıflayarak bölünmüştür ve 1371 yılında gerçekleşen Çirmen Savaşı'yla birlikte Oğuz Türkleri Balkanlar'a müdahil olmuştur. Osmanlı'nın Balkanlar'daki etkinliği gün geçtikçe artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 20. yüzyıl başlarına kadar Balkanlar'da sürecek olan hâkimiyeti Kosova Ovası'nda (Fushë Kosovës) gerçekleşen 28 Haziran 1389 tarihli 1. Kosova Savaşı ile başlamıştır. Sırp kumandan Lazar Hrebelyanović önderliğinde Sırp, Boşnak, Hırvat, Arnavut, Macar, Bulgar, Çek askerlerinden oluşan orduya karşı, 1. Murad önderliğindeki Osmanlı ordusunun kazanması başta Balkanlar tarihi olmak üzere gerek Türk tarihinin gerek Arnavut tarihinin gerekse Sırp tarihinin en büyük kırılma anlarından biri olarak kabul edilmektedir. 1. Kosova Savaşı Sırp'ların bağımsızlığını kaybettiği savaş olarak da anılmaktadır. Bu yenilgi Sırp tarihçiliği açısından bir mite dönüşmüş ve Sırp'ların milli bilincinin oluşmasındaki dayanak noktası olmuştur. Savaş sırasında Lazar Hrebelyanović'in ölmesi sebebiyle Sırp Ortodoks Kilisesi tarafından kendisini aziz mertebesi verilmiştir.¹⁸⁴ Birçok tarihçi Osmanlı ordusunun savaşı kesin zaferle kazandığı konusunda hemfikir olmasına rağmen Sultan 1. Murad'ın Karadağ¹⁸⁵ soylusu olarak bilinen Prenk Lazar'ın damadı Miloš Obilić¹⁸⁶ (Kobilić) tarafından

¹⁸³ Bkz. Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 48-57.

¹⁸⁴ Feridun Emecen, "Kosova Savaşları", "Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi", 26.cilt, Ankara, TDV, 1992, ss. 221-222.

¹⁸⁵ Miloš ismi o dönemde Kosova'nın batısında ve Karadağ bölgesinde yaygın olarak kullanılmıştır. Kobilić soyismi ise Ulah dilinde "kopil" kelimesi çocuk anlamında kullanılmaktadır. Arnavutçada ise "kopil" kelimesi evlilik dışında doğan çocuğu belirten olumsuz bir sözdür. Bu sebeple köken bakımından Miloš Kobilić'in Ulah veya Arnavut kökeninden geldiği de iddialar arasındadır. Ayrıca 18. yüzyıldan itibaren Sırp'lar Kobilić yerine Obilić'i kullanmaya başlamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.zemrashqiptare.net/news/id_17075/Agon-Fico:-Beteja-e-Kosov%C3%ABs-1389,-n%C3%AB-nj%C3%AB-v%C3%ABshtrim-t%C3%AB-ri.html (30.10.2017)

hançerlenerek şehit edilmesi, Sırpların savaşı kutsal bir zafer olarak görmesine neden olmuştur. Bu nedenle Lazar ve Miloš hakkında şiirler ve şarkılar yazılmıştır. Bu savaşta yenilgiyi tanrının Sırpı uyararak için attığı şefkatli tokat olarak da nitelendirenler olmuştur.

Sırp tarafından çok büyük önem arz eden 1. Kosova Savaşı'nın tarihi olan 1389 yılı birçok aşırı milliyetçiler tarafından günümüzde dahi kullanılmaktadır. Örneğin birçok katliamda pay sahibi olan Sırp milislerden oluşan Çetniklere (Çetnici) mensup kişiler "1389" tarihini sembol olarak kullanmaktadır. Srebrenica Katliamı sonrası onbinlerce kişinin ölümünden sorumlu Sırp komutan Ratko Miladić 1. Kosova Savaşı'na atıfta bulunarak "Türklerden öcümüzü"¹⁸⁷ aldık yorumunda bulunmuştur. Bu örneklerden anlaşıldığı üzere Sırp milliyetçiliğinin en önemli miti ve temel dayanak noktası olarak 28 Haziran 1389 tarihinde gerçekleşen 1. Kosova Savaşı gösterilmektedir.¹⁸⁸

Her ne kadar 1. Kosova Savaşı sonrası bölge Osmanlı denetimine geçse de Sırp bu denetime karşı direnmeye devam etmiştir. Gerek bölgedeki Sırp direnişi gerek İskender Bey'in saf değiştirip bölgede başlattığı direniş, Hristiyanlarda Haçlı ordusu kurarak Türkleri Balkanlar'dan atabilme fikrini yeniden gündeme getirmişti. Macar komutanı Hunyadi Yanoş liderliğinde kurulan Haçlı Ordusu 17 Ekim 1448 tarihinde II. Murad'ın liderliğindeki Osmanlı ordusuyla Kosova Ovası'nda karşılaşmıştır. Yaklaşık üç gün sürecek olan bu kanlı savaş

¹⁸⁶ Neşri tarafından nakledilen Ahmedi'nin Gazânâmesi'ne göre Kosova Ovası'nda savaşın kazanıldığı düşüncesiyle 1. Murad çok az askerle tedbirsiz bir bölgeyi teftiş etmek için geçerken cesetlerin altında saklanan Miloš Obilić tarafından şehit edilmiştir. Bir diğer kaynak olan Enveri tarafından nakledilen Düstürnâme de ise 1. Murad'ı hançerleyen Miloš'un Sultan'ın kulları arasında bulunurken, Osmanlı'dan kaçıp tekrar Hristiyanlığa dönen bir Sırp Beyi olduğunu yazmaktadır. Bu sebeple 1. Murad tarafından da tanınan bu kişi kolayca padişahın yanına çıkararak af dilenme bahanesiyle huzurunda sakladığı hançerle padişaha saldırarak onu şehit etmiştir. Saldırısı sonrası Miloš Obilić yeniçeriler tarafından orada öldürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Halil İnalçık, "Ahmedi's "Ghazânâme" on the Battle of Kosova", Les Annales de l'Autre Islam, No.7, Inalco Reism, Paris, 2000, ss. 21-25. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <http://www.inalcik.com/images/pdfs/65979440AHMEDiSGHAZANAMEONTHEBATTLEOFKOSOVA.pdf> (e.t. 30.10.2017).

¹⁸⁷ <http://www.gazetevatan.com/-bosna-kasabi-na-turk-yargic--379824-dunya/> (e.t. 30.10.2017).

¹⁸⁸ Bkz. Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 58-80.

Osmanlı ordusunun kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. 2. Kosova savaşı olarak da bilinen bu savaştan sonra Balkanlar tamamen Türk egemenliğine girmiştir.¹⁸⁹

Kosova, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmesiyle siyasi, askeri, dini, ekonomik, kültürel, toplumsal, demografik, sanatsal, mimari, devlet geleneği ve devlet kurumları gibi birçok yönden doğrudan etkilenmiştir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'da "istimâlet" (hoşgörü ve koruma), "Millet", "devşirme", "cizye", "Çift-Hane", "Tımar", "Vilayet", "iskan" gibi sistem ve politikalar uygulamıştır. Böylelikle bölgeyi siyasi, iktisadi, kültürel, dini biçimde hayatın birçok farklı yönden etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi tüm Balkan milliyetçiliklerini olduğu gibi Kosova'da da Arnavut milliyetçiliğini şekillendiren unsur olmuştur. Arnavut milliyetçiliği de Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede belirlediği şartlar ve diğer bir ifade ile uyguladığı politikalar üzerinde ilerleyerek gelişebilmiştir.

Kosova'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmesiyle beraber bölgede uygulanan iskan siyasetiyle birlikte nüfus Arnavutların lehine işlemiştir. Anadolu'da anlaşmazlık yaşayan Yörük Türklerini Balkanlar'da Hristiyanların çoğunlukta yaşadığı bölgelere Müslüman nüfusla dengelemek, Balkanları vatan yapmak ve şenlendirmek amacıyla yerleştirmiştir. Sırp'ların yoğun yaşadığı İpek Şehri'nde 1689¹⁹⁰ yılındaki Sırp Ayaklanması'nı bastırmak için III. İpek Patriği Arsenije Čarnojević ve 37.000 ailenin Kosova'dan toplu göç¹⁹¹ etmeleri sağlanmıştır. Bu süreçte Sırp Krallığı'nın baskıları yüzünden Slavlaşmış ya da Ortodoks gibi davranan Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi sayesinde öz kimliğine geri dönmüş ve büyük bir kısmı İslam'ı kabul etmiştir. 17. yüzyıl sonlarına

¹⁸⁹ Emir Türkoğlu, "Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği", "Balkan Diplomasisi", der. Ömer E. Lütem & Birgül Demirtaş Çoşkun, Ankara, ASAM Yay., 2001, s. 108.

¹⁹⁰ I. Kosova Savaşı'nın 300. yıl dönümü sebebiyle bu ayaklanma yaşanmıştır.

¹⁹¹ Bu göç; "Velika Seoba Srba" (Büyük Sırp Göçü) olarak ifade edilmektedir.

gelindiğinde Arnavutların %70'e varan nüfusunun Müslüman olması¹⁹² sebebiyle özellikle Karadağ ve Kuzey Arnavutluk'tan Kosova Bölgesi'ne yoğun Arnavut göçü yaşanmıştır. Bu gelişmeler sonrası Kosova'da Müslüman nüfus içerisinde Arnavutlar Sırp nüfusunu geçerek Bölge'nin Osmanlı İmparatorluğu tarafından daha etkin yönetilmesini sağlamıştır.¹⁹³

Arnavutların toplu hâlde İslam'a geçmesiyle Osmanlı İmparatorluğu bürokrasisinde birçok önemli noktalarında Arnavutlar görev yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu tarihindeki 215 sadrazamdan 35'inin Arnavut kökeninden geldiği bunun en önemli göstergesidir. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu bürokrasisinde en üst mertebelerinde Arnavutların varlığı bulunsa da özellikle Kosova Bölgesi ve çevresindeki Karadağ ve Kuzey Arnavutluk kısmının dağlık alanları Osmanlı İmparatorluğu'nun otoritesine pek girmemiştir. Arnavutlar geleneksel yapılarını 15. yüzyılda Lekë Dukagjini Ailesi tarafından oluşturulan "Kanuni i Lekë Dukagjinit" (Lek Dukakin Kanunu) bir diğer adıyla "Cibal (Dağ) Kanunu" ile korumuş ve düzeni sağlamıştır. Bu kanunlar 12 kitap ve 1262 maddeden oluşan içerisinde kilise, evlilik, aile, onur, kan davası (gjakmarrja), suçlar ve cezaları gibi sosyal hayatın içinde bulunan birçok unsur bulunmaktadır. Her ne kadar bu maddelerin bazıları Osmanlı hukuku ve şeriata aykırı olsa da padişahın kontrolünde ikincil yöneticiler olarak özellikle İpek Sancağı ve çevresini "Dukagjini" soyundan geldiğini iddia eden "Begolli" Ailesi, Prizren Sancağı'nı "Rotul" Ailesi, Priştine Sancağı'nı ise "Gjinolli" Ailesi yönetmiştir. Kültürel olarak Arnavut milliyetçiliğinin temel dayanağını ve Lek Dukakin Kanunları'nı oluşturan "Besa-besë" (sözüm sözdür) geleneği sayesinde imparatorluk tarafından verilen imtiyazlara karşılık bölgedeki aileler Osmanlı yönetimine sadık kalmışlardır. Şeref sözü anlamına gelen "Besa" kültürü her ne kadar birçok millet için erdem olarak kabul edilse de Arnavutların temel

¹⁹² Bu oranın içinde kendi çıkarları için toplumda Müslüman gibi gözüken fakat gizlice kendi içinde Hristiyanlığı yaşayan Kripto-Hristiyan denilen bir kitle de yaşamaktadır. Arnavutçada bu kişiler "bukalemun" veya "takiyecı" anlamlarıyla karşılık bulan "laraman" kelimesiyle ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Malcolm, "Kosovo..." op.cit., s. 132.

¹⁹³ Yusuf Küpeli, "Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD", Ankara, 1. Baskı, Öncü Kitap Yay., 2000, s. 18.

dayanağını oluşturduğu gibi onlar için daha büyük bir önem arz etmektedir. Arnavutlar tarafından asırlar boyu tek sözleşme biçimi olarak kullanılan “şeref sözü” geleneği yerine getirilmediği zamanlarda ayıplanma ya da dışlanma gibi toplumsal yaptırımlar söz konusu olmuştur.¹⁹⁴

Harita 2.2.2.1 Kosova Vilayeti

Kosova¹⁹⁵ idari olarak 1362 yılından 1826 yılına kadar Rumeli Eyaleti¹⁹⁶ (Rumeli Beylerbeyliği) içinde bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Kosova'nın maden kaynaklarını kullanarak özellikle Prizren Sancağı'nı bölgenin en önemli ticaret merkezlerinden biri hâline

¹⁹⁴ Malcolm, “Kosovo...” op.cit., s. 175; Bilgin Çelik, “Geleneksel Yapı İle Modernite Arasındaki Gerilime Bir Örnek: Arnavutluk'ta Kan Davaları ve II. Meşrutiyet Döneminde Soruna Çözüm Arayışları”, “**Studies of The Ottoman Domain**”, Samsun, C.4, No.7, 2014, ss. 19-28. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/113502> (e.t.02.11.2017).

¹⁹⁵ 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile oluşturulan Kosova Vilayeti için Harita 2.2.2.1. Bkz. <http://www.shqiptari.eu/krahina-e-sanxhakut-rikthehet-ne-identitetin-e-natyrshem/> (e.t. 02.11.2017)

¹⁹⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk eyalet olan Rumeli Eyaleti günümüzdeki Kosova, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Türkiye'nin bir kısmını kapsamaktadır. Eyaletin ilk merkezi Edirne, kısa bir süre sonra Filibe ve 1382 yılında Sofya merkez sancağı olmuştur son olarak Manastır da (Bitola) merkez olarak kullanılmıştır. 1826 yılında Selanik, Yanya, Manastır, Edirne olmak üzere 4 eyalete ayrılmıştır. 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile eyaletlerde sınır ve idari birimlerinde yapılan değişikliklerle vilayet sistemine geçilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kartal, “İl Sistemine...” op.cit., s. 1.

getirmiştir. 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile Manastır Vilayeti'nden ayrılarak Prizren Vilayeti kurulmuştur. Prizren'de bulunan Sırpça gazeteler, Ortodoks Kilisesi ve Sırp varlığı sebebiyle olumsuz etkiden kaçınmak amacıyla merkez Priştine'ye taşınmıştır.¹⁹⁷

1877 yılında Kosova Vilayeti olarak anılmaya başlanmıştır. Kosova Vilayeti'nin sınırları günümüzdeki Kosova, Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya gibi ülkeleri barındıran çok geniş bir alanı kapsamaktadır. 1877-1878 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) yenilgiye uğrayan Osmanlı İmparatorluğu 3 Mart 1878 tarihinde çok ağır koşullar içeren Ayastefanos (Yeşiköy) Antlaşması'nı imzalamıştır. Antlaşma ile başta Kosova Vilayeti olmak üzere diğer vilayetlerin topraklarının bir kısmının Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ ve Sırbistan arasında paylaşılmasının öngörülmesi bölgede yaşayan Arnavutları harekete geçirmiştir. Bu gelişmelere karşılık yapılacak olan Berlin Kongresi öncesi resmi olarak 10 Haziran 1878 tarihinde Kosova Vilayeti'nin Prizren Sancağı'nda Prizren Birliği'nin (Lidhja e Prizrenit) kurulmasına karar verilmiştir. Arnavut milliyetçiliğinin dönüm noktalarından biri olan Prizren Birliği'nin Kosova'da kurulması, Bölge'nin Arnavutlar için önemini göstermektedir.¹⁹⁸

Kosova'daki Arnavut milliyetçi hareketleri Prizren Birliği ile sınırlı kalmamış 23-29 Ocak 1899 tarihlerinde Haxhi Zeka (Hacı Zeka) liderliğinde İpek Sancağı'nda İpek Birliği (Lidhja e Pejës) kurulmuştur. "Besa-besë" (sözüm sözdür) sloganıyla kurulan bu birlik, tıpkı Prizren'de olduğu gibi komşuları olan Slav ve Yunan unsurlarının yayılmacılığını engelleyip topraklarını savunmak amacıyla kurulmuştur. Kosova, İşkodra, Yanya ve Manastır Vilayetleri olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı tek ve özerk Arnavutluk Vilayeti'nin kurulmasını amaçlamaktadır. Arnavutların tek çatı altında toplanmasını ve böylelikle "Büyük

¹⁹⁷ Kosova Vilayeti'nin merkezi 1893 yılında Üsküp'e taşınmıştır.

¹⁹⁸ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., s. 192; Rrapaj, "The Curious case..." op.cit., ss. 209-210.

Arnavutluk İdeası'nın" dayanağını ve sınırlarını oluşturmayı amaçlayan bu fikir Prizren Birliği sonrası İpek Birliği'nde de tekrardan yinelenmiştir.¹⁹⁹

23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından yönetimde Jön Türklerin (Xhonturqit-Turqit e Rinjë) etkisi artmıştır. Balkanlar'da yaşanan milliyetçi akımlar ile imparatorluğun hızlı bir şekilde bölgede toprak kaybetmesine Osmanlı hâkimiyetinde kalan bölgelerin daha baskılı bir şekilde yönetilmesine neden olmuştur. Bölgede Lek Dukakin Kanunları'nın Jön Türkler tarafından tanınmaması ve vergilerin arttırılması nedeniyle 1910 yılında İsa Boletini ve İdris Seferi liderliğinde Kosova Vilayeti'nin batısında ve kuzeybatısında isyanlar başlamıştır. Osmanlı hükümeti bölgede sıkıyönetim ilan ederek Şevket Turgut Paşa ve Mahmud Şevket Paşa liderliğinde uzun uğraşlar ile isyan bastırılmıştır. İsyancıların Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflattığını ve bölgedeki Hristiyan devletlerini güçlendirdiğini fark eden Arnavutlar bundan vazgeçmişlerdir. İsyanın ardından V. Mehmed Reşad'ın Priştine'ye gelmesi ve isyana kalkışanları affetmesi bölgede olumlu bir etki bırakmıştır. Tıpkı Frashëri Ailesi, Vassa Efendi ve İsmail Kemal Bey gibi Kosova'daki Arnavut milliyetçiliğinin lideri olan Hasan Prishtina da Osmanlı İmparatorluğu'na sadık entelektüel ve aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı özerk tek bir Arnavut Vilayeti görüşünü savunmuştur. İsyanın bastırılmasının ardından Kosova'daki Arnavutların hilafete bağlı olduğu, Osmanlı İmparatorluğu'nu anavatan olarak gördüklerinin belirtildiği ve İsa Boletini, Rıza Kryeziu ile Bajram Curri gibi liderlerin imzaladığı bir manifesto yayınlanmıştır. Manifesto da ayrıca padişahın ziyade Jön Türklerden şikayetçi olduklarını ve onların yönetimin Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflattığı ve imparatorluk topraklarının işgale uğramasına teşvik ettiği dile getirmişlerdir. Hasan Prishtina yayımladığı "14 ilkede" (14 pikat e Hasan Prishtinës) Arnavutların özgürlüğü, onuru ve taleplerini kaleme almıştır. Burada

¹⁹⁹ Elsie, "Historical Dictionary...", op.cit., s. 268.

özgürlükten kastedilen siyasal bağımsızlık değildir. Kendi değerlerine, kanunlarına, gelenek ve göreneklerine göre özgürce yaşamaktan bahsetmektedir.²⁰⁰

Daha önce de belirtildiği üzere 13 Aralık 1912’de toplanmasına rağmen sık sık kesilmesi sebebiyle 30 Mayıs 1913’e kadar devam eden Londra Konferansı’nda Arnavutluk’un bağımsızlığı büyük devletlerin garantörlüğünde tanınmıştır. Arnavutluk sınırları dışında kalan Kosova’nın tamamı ve Makedonya’nın büyük bir bölümü Sırp Krallığı tarafından işgale uğramıştır. Böylelikle Midye-Enez Hattı’nın batısında kalan tüm Osmanlı toprakları, Balkan devletleri tarafından paylaşılmıştır.²⁰¹

Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliği altında Kosova’daki Arnavutlar önemli kazanımlar elde etmiştir. Örneğin uygulanan nüfus ve göç politikaları Kosova’da Arnavutların lehine gelişmiştir. Lek Dukakin Kanunları’yla Arnavutların imtiyazlı olması ulusal varlıklarını koruma imkânına haiz olmalarını sağlamıştır. Slavlaşma tehlikesinden kurtulan Arnavutlar ulusal bilince ulaşma konusunda mesafe kat etmişlerdir. Ticaret yollarına sahiplik yapan Kosova’da Prizren gibi ticaret merkezlerinin oluşması Arnavut milliyetçiliğinin bir merkezi olmasını da sağlamıştır.

2.3. Sırp-Hırvat-Sloven ve Yugoslavya Krallığı Dönemi

1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılıp bağımsızlığını kazanan Sırp’ların başlıca amacı bölgede büyük bir Slav devleti kurmak olmuştur. Güney Slavlar (Yugo-Slav) için Slovenya’dan Makedonya’ya kadar uzanan Sırp’lar yönettiği bir oluşum “Büyük Sırbistan” (Velika Srbija) ideasına bir adım daha yaklaşmak anlamına gelmektedir. Sırp’ların Balkan Savaşları’ndan toprak kazancı bağlamında en kazançlı taraf olarak çıkmıştır. Sırp’ların Kosova ve Makedonya’yı ele geçirmesiyle yükselişe geçmesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun tepkisini çekmiştir. Arnavutluk topraklarını İtalya ile birlikte Avusturya-

²⁰⁰ Bkz. Malcolm, “Kosovo...” op.cit., ss. 239-249.

²⁰¹ Özlem, “Diplomasi Tarihi 1”, op.cit., s. 497.

Macaristan İmparatorluğu'nun garantör olarak Sırların işgalinden korunması iki taraf arasındaki durumu göstermektedir. Taraflar arasındaki gerilim 1. Dünya Savaşı'nı başlatan suikast ile zirveye ulaşmıştır.²⁰²

1. Dünya Savaşı esnasında sürekli işgale uğrayan Kosova'daki Arnavutlar, İtilaf Devletleri'nin yanında yer alan Sırlara karşı Avusturya-Macaristan'ın yanında yer almıştır.²⁰³ Avusturya-Macaristan'ın 1. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle birlikte Kosova 1 Aralık 1918 tarihinde yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na dahil edilmiştir. Noel Malcolm'a göre Kosova'nın işgali sonrası ne Osmanlı İmparatorluğu ile ne de Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova'nın statüsü üzerine herhangi bir anlaşma imzalanmaması veyahut 1913 yılında imzalanan Londra Antlaşması'nı Sırların onaylamaması, 1913 yılındaki Bükreş Antlaşması'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun taraf olmaması, 1925 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'na da bu konuya değinilmemesi gibi hususların etkisiyle Kosova'nın işgali uluslararası hukuka aykırıdır.²⁰⁴

Diğer taraftan Kosova, Sırp-Sloven-Hırvat Krallığı'nda statüye sahip olmamıştır. Krallığın ilk anayasası olan 28 Haziran 1921 tarihinde boykotlara rağmen "Vidovdan Anayasası" olarak yürürlüğe girmiştir. Sırların kutsal günü olan "Vidovdan" ile aynı gün olması sebebiyle bu isimle anılmaktadır. Bu anayasa ile birlikte Krallık, Sırp merkezileşmesine girmiş, diğer milletler ise eşitsiz uygulamalara maruz kalmışlardır. 1929 yılında Kral I. Aleksandar Karacorveviç, 1921 Anayasası'nı ve parlamentoyu feshederek diktatörlüğünü ilan etmiş ve egemenlik tamamen Sırların eline geçmiştir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın adını Güney Slavların yurdu anlamına gelen Yugoslavya Krallığı'na

²⁰² Ibid., s. 502.

²⁰³ Faruk Sönmezoğlu, "Uluslararası İlişkilere Giriş", İstanbul, DER Yay., 2005, s. 111.

²⁰⁴ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 264-265.

dönüştürmüştür. 1941 Alman işgaline kadar olan dönem Yugoslavya siyasal tarihinde “Birinci Yugoslavya” dönemi olarak ifade edilmektedir.²⁰⁵

Sırpların “Eski Sırbistan” olarak nitelendirdiği Kosova’ya demografik müdahaleleri işgalden hemen sonra başlamıştır. Bu demografik müdahalede üç yöntem yer almaktadır. İlk olarak bölgedeki Müslüman ve Arnavutlara yapılan parasal yardımlarla ve ikili antlaşmalarla Arnavutluk’a ve Türkiye’ye göç etmeleri teşvik edilmiştir. Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Sırp tarihçisi ve daha sonra bakan olan Vaso Cubrilovic’in 1937 yılında hükümete verdiği bir memorandumda Arnavut Sorunu’nun çözümü için Müslüman Arnavutların parayla veyahut zorla bir an önce göç ettirilmelerini önerdiği görülmektedir. Bakan Cubrilovic’in önerilerinde köylerin yakılması ve polis terörüne dahi başvurulması gerektiği belirtilmiştir. Sırpların Müslümanlara ve Arnavutlara karşı planladığı etnik temizlik sanıldığı gibi 1990’lı yıllara değil daha eski zamanlara dayanmaktadır.

İkinci yöntem olarak Slav kolonizasyonlarla özellikle Kosova’nın batısındaki İpek Şehri ve çevresine²⁰⁶ 60 bin Sırp yerleştirilmiş ve bölgede Arnavutlara baskı yapılmıştır. Üçüncü olarak Sırp, Arnavutlara yönelik asimilasyon faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Arnavutlarda milli uyanışın geç gerçekleşmesi sebebiyle Arnavutlara ait okulların olmaması, Arnavutça yayınların yokluğu ve halkın okuma yazma oranının düşük olmasından faydalanarak sadece Sırpça eğitim almaları konusunda krallık tarafından baskılar yapılmıştır.²⁰⁷

Bu baskılara karşı bölgenin karizmatik lideri olarak öne çıkan Azem Bejta (Azem Galica) 1919 yılında Dreniça’da²⁰⁸ (Drenica) “Kaçak”²⁰⁹ Hareketi’ni başlatmıştır. Bu gerilla hareketi

²⁰⁵ Tanıl Bora, “Yugoslavya Milliyetçiliğinin Provakasyonu”, İstanbul, Birikim Yay., 1995, s. 43.

²⁰⁶ İpek Şehri’nin İstog ve Vitomerica bölgelerine birçok Sırp yerleştirildiği görülmektedir. Fakat birçok kısa bir süre kaldıktan sonra benimsemeyen bölgeyi terk etmişlerdir.

²⁰⁷ Aydın Babuna, “Kosova Sorunu Üzerine”, “Psikoloji”, 1997; <http://psikoloji.fisek.com.tr/makale/kosova.htm> (e.t. 04.11.2017).

²⁰⁸ Dreniça (Drenica); Priştine ve İpek Şehirleri arasında bulunan küçük bir kasabadır. Kosova’da birçok direnişinin bu bölgeden çıkması sebebiyle “başkaldırı” şehri olarak da anılmaktadır.

Hasan Prishtina liderliğinde İşkodra’da kurulan Kosova Milli Savunma Komitesi (Komiteti i Mbrojtes Kombëtare së Kosovës) tarafından desteklenmiştir. Arnavut milliyetçiliğinin önderleri olan Azem Bejta, Hasan Prishtina ve Bajram Curri gibi liderler baskıcı rejime karşı ve Arnavutluk ile birleşme gayesiyle bu gerilla hareketini başlatmışlardır. 600 kişilik çok da büyük olmayan Kaçak Hareketi uzun yıllar boyu Sırp polisi ve jandarmasıyla çatışmış ve Krallık yönetsel olarak zafiyete uğratılmıştır. Hareket bu süreçte başarılar sağlamış Dreniça ve çevresi bir süre “kurtarılmış bölge” olarak anılmıştır. Fakat 1924 yılında Krallık’ın ordu göndermesi ve bölgedeki bu hareketi destekleyen herkesin kadın, çocuk ayırt edilmeden katledilmesiyle sonuçlanmış ve hareket bastırılmıştır. Azem Bejta’nın da öldürülmesi sonucunda Kaçak Hareketi sonlansa da iki konuda başarı sağlanmıştır. İlk olarak Kosova’daki Arnavutların Sırp veya Yugoslavya yönetimini kabul etmediği ve buna karşı mücadele edebileceğini gösteren sembolik bir hareket olarak tarihe geçmiştir. İkinci olarak Sırpların Kosova’ya uygulamak istediği kolonizasyon hareketi yani Sırpların bölgeyi yerleştirme politikası başarısızlığa uğramıştır.

Kaçak Hareketi’nden rahatsız olan Sırpların bir kısmı teşviklere rağmen Kosova’ya yerleşme talimatına uymamış bu talimata uyup Kosova’ya yerleşenler ise kısa sürede Kosova’yı terk etmiştir. Bu Hareket’e halkın katılması ile artık Kosova’daki Arnavutların da milli bilincinin sadece entelektüel sınıfla sınırlı kalmadığı ve geniş bir tabana zuhur ettiği görülmektedir. Böylelikle milliyetçi hareketin tam anlamıyla başarılı olmasında ihtiyaç duyulan üçüncü evredeki (Phase C.) sosyal yapının Arnavut milliyetçiliğinde bu dönemlerde oluşma aşamasına geldiği görülmektedir.²¹⁰

²⁰⁹ O dönemde Arnavutların Osmanlı İmparatorluğu ile olan bağı fiziksel olarak kopsa da kültür ve dil olarak kopmamıştır. Bu sebeple kurulan Hak, Cemiyet (Xhemijet), Kaçak gibi birçok hareket Türkçe isimler ile anılmıştır.

²¹⁰ Bkz. Malcolm, “Kosovo...” op.cit., ss. 269-278.

2. Dünya Savaşı itibarıyla Yugoslavya Krallığı yıkılmış, Almanya, İtalya ve Bulgaristan tarafından işgale uğramıştır. Bu süreçte Nazi Almanyası Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk'u kısa sürede kontrol altına almıştır. 12 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'ya bağlı olan Kosova Bölgesi'ni Arnavutluk yönetimine bırakılınca binlerce Sırp Kosova'yı terk etmiştir.²¹¹

Arnavutların “Büyük Arnavutluk İdeası”na en yakın olduğu bu dönemde Arnavutluk'ta yaşanan sorunlardan ötürü çok destek görmemesine rağmen Kosova'daki Arnavutlar bu statüyü devam ettirmek için 11 Eylül 1943 tarihinde 2. Prizren Birliği'ni (Lidhja e Dytë e Prizrenit) kurmuşlardır. Xhaferr Deva liderliğindeki bu birlik 1943 yılında Sırp Çetniklerle, 1944 yılında ise Yugoslav Komünist Partizanlar'la silahlı mücadeleye girmiştir. İşgale karşı Yugoslavya Komünist Partizanlar'ın önderliğini yapan Hırvat kökenli Josip Broz Tito²¹² mücadelesinde başarılı olmak için Kosova topraklarının Arnavutluk'a bırakılacağını vaat ederek karşılığında Arnavutlardan bu direnişte destek istemiştir. İşgal sırasında Yugoslavya Komünist Partizanlar'ın güç kazanmasıyla Tito tarafından kurulan meclisle beraber monarşi yıkılmış yerine “Demokratik Federal Yugoslavya'nın” (Demokratska Federativna Jugoslavija) kurulması sağlanmıştır. Almanların savaşı kaybetmesiyle birlikte partizanların bölgede etkin olması ve Enver Hoxha'nın Kosova hakkında çekincelere sahip olması sebebiyle Kosova toprakları 2. Yugoslavya'nın sınırları içinde kalmıştır.²¹³

²¹¹ Nuray Bozboru, “Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri”, Ankara, ASAM Yay., 2008, s. 143.

²¹² Çevresindeki kişilere görev verirken ve iş yaptırırken, sık sık “Tİ-TO, Tİ-TO” (Sen bunu, sen bunu... yap!) dediği için arkadaşları kendisine esas ismi olan Josip Broz'un yanına Tito lakabı eklemişlerdir. Josip Broz her yerde bu lakapla meşhur olmuştur.

²¹³ Türkoğlu, “Balkan Diplomasisi” op.cit., s. 110.

2.4. Josip Broz Tito (1945-1980) Dönemi

Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945) 2. Dünya Savaşı'nın ardından Soğuk Savaş'ın temellerinin atıldığı ve savaş sonrası düzenin başlangıcı kabul edilmektedir.²¹⁴ Bu konferansla birlikte iki kutuplu dünya sisteminde Yugoslavya Doğu ve Batı arasında “tampon” bölge olarak düşünülmüştür. 2. Yugoslavya'nın kurucusu olan Josip Broz Tito 1945 seçimlerinden galip çıkmıştır. Böylelikle 1946 yılında belirlenen anayasa ile ülkenin adı “Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti” (Federativna Narodna Republika Jugoslavija) olarak belirlenmiştir. 1963 yılında ise ülkenin adı “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti” (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija) olarak değiştirilmiştir. 1974 Anayasası'yla Yugoslavya; Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ ile altı cumhuriyet, Kosova ve Voyvodina ile iki özerk bölge olmak üzere 8 birimden oluşan bir federal²¹⁵ yapıya sahip olmuştur.²¹⁶

Harita 2.2.4.1. Yugoslavya'nın Federal İdari Yapısı

²¹⁴ Barış Özdal, “2. Dünya Savaşı'nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Ed.), “Diplomasi Tarihi II – Ders Notları”, 3. Baskı, Bursa: Dora Yay., 2016, s. 163.

²¹⁵ Harita 2.2.4.1. için <http://www.raz.nowaruda.pl/sec,Modu%C5%82:Mapa/dane/Jugos%C5%82awia.HTML> (05.11.2017) Tarafından revize edilmiştir.

²¹⁶ İrfan Kaya Ülger, “Yugoslavya Neden Parçalandı?”, Ankara, Seçkin Yay., 2003, s. 53.

Yugoslavya'daki Slav unsurlar cumhuriyet statüsünün Slavlara verilmesini hak olarak görmüşlerdir. Zira Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı, Makedon, Boşnak ulusların anavatanı bu topraklar olduğu düşünülürken, Arnavutların ve Macarların Yugoslavya'nın dışında bir anavatanı veya devleti bulunmaktadır.²¹⁷ Bu nedenle Yugoslavya kurulurken 370 bin nüfuslu Karadağ Cumhuriyet olabılırken, 1 milyon 200 bin nüfuslu Kosova özerkliğini dahi güçlkle elde edebilmiştir.

2. Dünya Savaşı sırasında Tito'nun verdiği sözü²¹⁸ tutmaması ve Kosova Bölgesi'ni Sırbistan'a bağlı "özerk toprak" statüsü ile "Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi"²¹⁹ adı altında Yugoslavya idaresine bırakılması bölgedeki Arnavutların tepkisini çekmiş ve kendilerini Yugoslavya Federasyonu'nun bir parçası olarak görmemişlerdir.²²⁰ Ayrıca nüfus bakımından çok daha az nüfusa sahip olan Karadağ'ın Cumhuriyet Statüsü'nde olması, Kosova'nın ise Sırbistan'a bağlı Özerk Bölge ilan edilmesi Arnavutlar tarafından kendilerine uygulanan çifte standart olarak görülmüştür. Bu kararla birlikte Arnavutların çoğunluğunu oluşturduğu bu bölgenin Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlanması, yönetimde zamanla azınlığın çoğunluğa tahakkümüne dönmüştür. Diğer taraftan ise Kosova'ya tanınan statüden Sırp da rahatsızlık duymuştur. Zira Sırp milliyetçileri bu bölgeyi kendi toprakları olarak görmektedir. Bu bölgenin Sırpların doğrudan hâkimiyetinden çıkarılmış olması sebebiyle Sırp kendilerini Federasyon'da Tito tarafından kasıtlı olarak en çok mağdur edilen millet olarak görmüşlerdir.²²¹

²¹⁷ Hüseyin Emiroğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu", Ankara, Orient Yay., 2006, s. 100.

²¹⁸ Tito öldükten sonra Arnavut Gazeteleri'nde çıkan hatıratlara göre Tito ve yakın danışmanı olan Edvard Kardelj ile savaş sonrası dönemde en iyi çözüm olarak Kosova ve Arnavutluk'un birleşmesi görüşünde mutabık kalmıştır. Fakat buna dış ve iç faktörlerin iyi karşılamayacağı düşünülerek Kosova'nın Sırbistan çatısı altında kalmasına karar verilmiştir. Ülkenin ve kendi yönetiminin çıkarları üzerine sözünü tutmamıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Malcolm, "Kosovo..." op.cit., s. 315.

²¹⁹ "Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi" kısaltılmış şekli ile "Kosmet" 1974'te yapılan anayasaya kadar bu isimle anılmıştır.

²²⁰ Emiroğlu, "Soğuk Savaş...", op.cit., s. 94.

²²¹ Bozborla, "Arnavut...", op.cit., s. 143.

1950'li yıllara gelindiğinde Sırp'ların Kosova'daki Arnavutlara baskısı doruğa ulaşmıştır. Özellikle Federasyon'un ilk yıllarında İslam'ı baskı altına alma politikası uygulanmış, bölgedeki şeriat mahkemeleri, kuran kursları, tekkeler kapatılmıştır.²²² Tito'nun içişlerinden sorumlu yardımcısı ve gizli polis şefi olan Aleksandar Ranković'in bölgedeki Müslümanlara baskısı da yüksek seviyelere ulaşmıştır. Ranković'in 1955-1956 yıllarında Arnavut milliyetçilerin başlattığı kitlesel gösterileri kanlı bir şekilde bastırıldığı görülmektedir. Bu süreçte 100'e yakın Arnavut aydın öldürülürken Arnavutlara uygulanan zulüm Yugoslavya medyasında dahi yer almış ve eleştirilmiştir.²²³ Müslüman Arnavutlara "böl ve yönet" politikası uygulanmasına binaen 1951 yılında Türkler ulusal azınlık ilan edilmiş ve yeni Türk okulları açılmıştır. Bu gelişmelerin ardından Kosova'daki Arnavutlar içinde %90'ı aşan Müslümanların bir kısmı baskıdan kurtulmak amacıyla kendi milliyetlerini Türk olarak tanımlamakta bulmuşlardır. Nitekim 1948 yılında Kosova'da Türk olarak kayda geçen kişi sayısı 1.315'ken bu sayı 1953 yılında 34.585'e kadar çıkmıştır. Buna ilaveten 1953 yılında Yugoslavya ve Türkiye'nin göç konusunda mutabık kalmaları üzerine bölgeden yoğun bir Arnavut ve Türk göçü yaşanmasına sebep olmuştur.²²⁴

Yugoslavya'daki ekonomik uygulamalar cumhuriyetler arasında belirgin farklılıkların oluşmasına sebep olmuştur. Özerk bölge olarak bu durumdan en olumsuz etkilenen Kosova olmuştur. Federal yapı içinde en fakir bölge olan Kosova'da dönem dönem kıtlık yaşanmıştır. Kalitesiz ve ilkel yan sanayi üretim merkezi hâline gelen Kosova'da işsizlik artmıştır. Yugoslavya'nın ekonomik anlamda en gelişmiş cumhuriyeti olan Slovenya 1946 yılında Kosova ekonomisinden 3 kat daha büyük ekonomiye sahipken, 1964 yılına geldiğimizde 5 kat daha büyük ekonomiye ulaşmış ve aradaki gelir farkı gün geçtikçe artmıştır. Ekonomi ve

²²² Malcolm, "Kosovo..." op.cit., s. 322.

²²³ Bora, "Yugoslavya..." op.cit., s. 83.

²²⁴ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 322-323.

eğitim açısından en geriye düşen Kosova, nüfus artışı açısından açık ara en hızlı büyüyen bölge olmuştur.²²⁵

Bölgeler arası ekonomik farkı kapatmak için federal yapıda birçok reform yapılmıştır. Bununla birlikte 1963 yılında hazırlanan Yugoslavya'nın yeni Anayasası da Kosova'nın "özerk" statüsünü olabilecek en düşük noktaya düşürmüştür. Tarihinde ilk kez Kosova'nın anayasal statüsü federal düzeyde tamamen ortadan kaldırılmış ve Kosova ile ilgili iç düzenlemeler tamamen Sırbistan'a bağlanmıştır.²²⁶ Tom Nairn'in belirttiği "adil olmayan" (uneven development)²²⁷ gelişmenin Kosova'da yaşanması, Arnavutların federasyonda "ikinci sınıf vatandaş" olarak görülmesi ve yaşanan siyasi olaylarla birlikte Arnavut milliyetçiliği tekrardan körüklenmiştir. 370.000 nüfuslu Karadağlı'ların cumhuriyete sahip olmasının yanında 1.200.000 nüfuslu Arnavutların özerk yapıya dahi haiz olamamalarının sebebi kamuoyunda tartışılmasıyla birlikte Arnavutluk'un bağımsızlık gününün arifesi olan 27 Kasım 1968 tarihinde Priştine Şehri'nde büyük çaplı²²⁸ protestolar başlamıştır. İlk defa yüzlerce protestocu "Kosova – Cumhuriyet!", "Üniversite İstiyoruz!", "Kosova'da kolonizasyon politikası istemiyoruz!", "Çok Yaşa Arnavutluk", "Çok Yaşa Enver Hoxha" şeklinde sloganlar atılmıştır. Sırp polisinin protestoyu bastırmak için orantısız kuvvet kullanması sonucu 1 protestocu ölmüş ve 44 protestocu hapis cezası almıştır.²²⁹

Arnavutların tepki ve taleplerine karşı Yugoslavya yönetimi uzlaşma yolunu seçmiştir. 1969 yılında Arnavutların ulusal sembollerini kullanmalarına ve Arnavut bayrağını dalgalandırmalarına izin verilmiştir. Bu gelişmeler Sırlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Sırlar, Hırvat ve Sloven kökenlere sahip olan Tito'nun Yugoslavya içerisinde Sırların gücünü kırmak için bu tip politikalar güttüğünü yorumlamıştır. 1969 yılı sonlarında

²²⁵ Ibid., ss. 320-323.

²²⁶ Bahri Meşe, "Kosova'nın Statü Sorunu", "Harp Akademileri Dergisi", İstanbul, Harp Akademiler Basımevi, 2007, s. 61.

²²⁷ Bkz. Özkırımlı, "Theories of Nationalism...", op. cit., ss. 71-81.

²²⁸ Aynı gün Gilan, Ferizovik ve Poduyeva gibi kentlerde de küçük çaplı da olsa protestolar yaşanmıştır.

²²⁹ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., s. 325.

Arnavutların en çok istediği üniversite talepleri de gerçekleşmiştir. Belgrad Üniversitesi'ne bağlı olacak bir şekilde Priştine Üniversitesi kurulmuştur. Tito tarafından Arnavut milliyetçilere verilmiş en büyük taviz olarak görülebilecek gelişme ise Arnavutluk lideri Enver Hoxha ile eğitim üzerinde antlaşma imzalanmış olmasıdır. Antlaşmaya göre Priştine Üniversitesi'ne eğitim verecek yaklaşık 200 öğretim üyesinin Tirana Üniversitesi'nden gelmesi kabul edilmiştir. Ayrıca ders kitaplarının da Arnavutluk'tan getirilmesi kabul edilmiştir.²³⁰ Aynı dönemde onlarca Arnavutça gazete ve dergi yayınlanmıştır. Arnavutça radyo ve televizyon yayınları yapılmıştır. Gelişmeler ışığında eğitim dili Arnavutça ve Sırpça-Hırvatça olan Priştine Üniversitesi kısa sürede Yugoslavya'nın üç büyük üniversitesinden biri hâline gelmiştir.²³¹

1974 yılında kabul edilen yeni Anayasa'yla birlikte reformlar pekiştirilmiştir. Yeni düzenlemeyle birlikte Sırbistan içerisindeki Kosova ve Voyvodina Özerk Bölgeleri neredeyse cumhuriyetlerle aynı statüye getirilmiştir. Böylece Kurucu Cumhuriyetler gibi Kosova ve Voyvodina da Federal Başkanlık Konseyi'nde temsiliyet hakkı ve veto hakkı kazanmıştır. Reformlarla birlikte Kosova kendi milli bankasına, yargı sistemine, adli kurumlarına ve kendi idari yapısına sahip olmuştur.²³² Birçok konuda Cumhuriyetler'le aynı statüye yaklaşan Kosova'ya federal yapıdan ayrılma hakkı ise tanınmamıştır. Bu özerklikten de tatmin olmayan Arnavutlar, Kosova'nın bağımsızlığı uğruna mücadele etmeye devam etmişlerdir. 1974-1981 yılları arasında bölücülük ile suçlanan 600 Arnavut milliyetçisi emniyet güçleri tarafından tutuklanmıştır.²³³

1974 yılında Arnavutların birçok hak kazanması Sırpaları rahatsız etmiştir. Zira Sırpların federasyondaki egemenliği ve etkinliği kısıtlanmıştır. Yugoslavya'nın ekonomik anlamda en

²³⁰ Diana Johnstone, "Ahmakların Seferi: Yugoslavya, Nato ve Batı'nın Aldatmacaları", Çev. Emre Güven & Engin Bulut, Ankara, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, 2004, s. 278.

²³¹ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 325-236.

²³² Skender Hyseni, "Kosovo In The International Court of Justice", Priştine, 2010, s. 140.

²³³ Türkoğlu, "Balkan Diplomasisi" op.cit., s. 112.

geride kalan bölgesinin Kosova olması ve diğer cumhuriyetlerde yaşam standardının çok daha yüksek olması sebebiyle Sırlar bölgeden ayrılmaya başlamışlardır. Buna ilave olarak Arnavutların bölgede en yüksek doğum oranına sahip olmasının yanı sıra Avrupa’da en yüksek kürtaj oranına Sırların sahip olması Kosova’daki demografinin Arnavutların lehine işlemlerini sağlamıştır. 1938 yılında Kosova’nın genel nüfusunu %68’ini Arnavutlar oluştururken bu oran 1981 yılında %77’ye, 1991 yılında ise %85’e ulaşmıştır.²³⁴

Tito yönetiminin yegâne amacı federasyonda bulunan farklı etnikteki ulusların ulusal kimliklerini aşmaları ve bunun yerine üst kimlik olarak “Yugoslav” kimliğini benimsemeleri olmuştur. Anthony D. Smith’e göre etnik topluluğun oluşumunun “coalescence”²³⁵ (birleşim) ve “division” (bölünme) iki temel kalıbı bulunmaktadır.²³⁶ Tito’nun politikaları birleşim ile ayrı birlikleri bir araya getirme yaklaşımındayken, Arnavutlar ise bölünmeyle etnik topluluğun bir kısmını yeni bir birim oluşturmak için birlikten ayırmak istemektedir. Ayrıca Tito Federasyon’da en fazla nüfusa ve nüfuza sahip olan Sırların diğerleri üzerinde tahakküm kurmasını engellemek istemiştir. Kosova ve Voyvodina Bölgeleri’nin şartlarını iyileştirme çabaları da bu politikanın göstergesidir. Tito’nun milliyetçiliğe karşı mücadelesi sadece Sırlara karşı olmamış, Arnavutlara ve hatta kendi milletinden olan Hırvatlara karşı da yürütülmüştür. Tito döneminde “Kardeşlik” ve “Birlik” siyasi sloganlarını kullanarak “Yugoslav uyumu” ya da “Yugoslavizm” kavramlarının ortaya çıkmasını sağlamış ve kendi şahsında bunu eğitim sistemiyle başarmıştır. Tito yönetiminde lider olarak kendisi ve Yugoslavya arasında organik bir bağ oluşmuştur. Bu sebeple Tito’nun ölüm tarihi olan 4 Mayıs 1980 Yugoslavya’da sonun başlangıcını simgelemektedir.

²³⁴ Bkz. Malcolm, “Kosovo...” op.cit., ss. 331-333.

²³⁵ “Coalescence” kavramı “Unification” olarak da tanımlanmaktadır.

²³⁶ Özkırımlı, “Theories of Nationalism...”, op. cit., s. 150.

3. Kosova Üzerinden Büyük Sırbistan İdeası

“Büyük Sırbistan” (Velika Srbija) İdeası, Sırp Bakan Ilija Garašanin tarafından hazırlanan “Načertanije”²³⁷ (Taslak) çalışmaları kapsamında 1844 yılında oluşturulmuştur. Çalışmadaki sınırların temeli Sırların 14. yüzyılda Stefan Dušan’ın Dönemi’nde yaşanan altın çağdaki sınırlara dayandırılmaktadır.²³⁸ Sırp İsyanları sonucu 1812 yılındaki Bükreş Antlaşması’yla ayrıcalıklar kazanan Sırlar, 1828-1829 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Edirne Antlaşması (1829) ile özerklik statüsü kazanmıştır.²³⁹ Sırların Rus desteğiyle kurmayı planladığı bağımsız Sırp devletinin yol haritasını gösteren Načertanije çalışmasına göre Sırların sınırları Sırbistan ile kalmamasına ve bölgede sınırlarının ötesinde yaşayan tüm Sırları da kapsayacak bir şekilde “Büyük Sırbistan” (Velika Srbija)’ın kurulması öngörülür.²⁴⁰

Meşhur Sırp coğrafyacı Jovan Cvijić’in “Podrinje Projesi” ile Büyük Sırbistan’a ulaşma yolları irdelenmiştir. Bu kapsamda dağınık bir şekilde olan Sırların bu proje ile bir araya getirilebileceğine inanılmıştır. Bosna’nın doğusundan geçen Drina Nehri’nin havzası yani Podrinje, jeostratejik olarak Sırların hedeflerinde bulunan en önemli coğrafi alan olarak kabul edilmiştir. Havzanın en önemli merkezlerinden biri Srebrenica²⁴¹ Kasabası olup, bu topraklar aynı zamanda Boşnakların yaşam alanını kapsamaktadır. Bu nedenle Büyük Sırbistan ideasının en büyük engellerinden biri olarak Müslüman Boşnaklar görülmüştür.

“Doğu Bosna yani Drina Havzası Sırların elinde olmaz ise Sırbistan abluka altına alınmış

²³⁷ “Načertanije”, Sırbistan’ın iç politikasının programını anlatan bir eserdir. Kelime “Taslak” ve “Çizmek” anlamına gelen “Načrt” fiilinden türetilmiştir. Bkz. Şakir Bayhan, “**Sırpça Sözlük: Türkçe-Sırpça, Sırpça-Türkçe**”, Ankara, Devran Matbacılık Yay.San. ve Tic.Ltd.Şti., 2004, s. 118.

²³⁸ Branimir Anzulovic, “**Heavenly Serbia: From Myth To Genocide**”, New York, New York Üniv. Press, 2001, s. 46.

²³⁹ Özdal, “Diplomasi Tarihi 1”, op.cit., s. 450.

²⁴⁰ Philip J. Cohen, “**Serbia’s Secret War: Propaganda and The Deceit of History**”, Texas, Texas A&M Üniv. Press, 1996, s. 12.

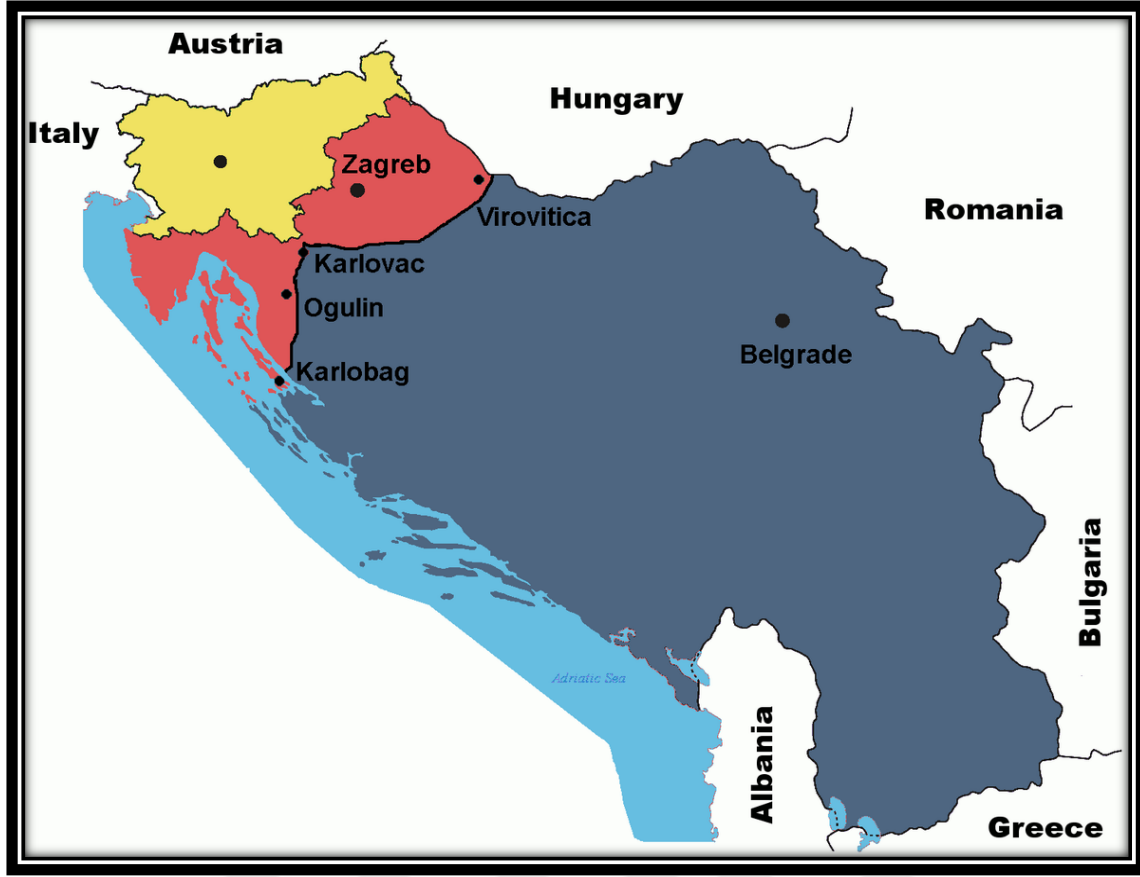
²⁴¹ Ratko Mladić liderliğinde Sırp ordusu tarafından 8373 masum insanın 11 Temmuz 1995 tarihinde Srebrenica Kasabası’nda soykırıma uğramasının jeostratejik sebebi Jovan Cvijić’in Podrinje Projesi’ne dayanmaktadır. https://web.archive.org/web/20140418221608/http://www.potocarimc.ba/_ba/liste/nestali_a.php (e.t. 11.11.2017).

bir ülkedir ve Sırlar ise hapsedilmiş bir millet!...” diyerek, “Podrinje havzasına egemen olan, Büyük Sırbistan’ı kurar, Büyük Sırbistan’ı kuranlar da Balkanlar’a hâkim olur” doktrinin temelini ortaya atmıştır.²⁴²

Ilija Garašanin’in Načertanije isimli kitabında Büyük Sırbistan’ın sınırları Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Heresk, Vojvodina, Sırbistan, Kosova gibi bölgeleri kapsamaktadır. Ayrıca Svetozar Marković tüm Slav dillerini konuşanların liderliğini Sırların yapması gerektiğini belirterek “Balkan Konfederasyonu” fikrinde bu sınırlara ilaveten Bulgaristan’ı da dahil etmiştir. Bu görüşler birçok Sırp milliyetçisi tarafından benimsenmiştir. 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılıp bağımsızlığını kazanan Sırlar başlıca amaç olarak bölgede büyük bir Slav devleti kurmak istemişlerdir. 1912-1913 Balkan Savaşları sonrası dönemde bu savaşlardan en kazançlı millet olarak çıkan Sırlar, 1913’ü “Büyük Sırbistan İdeası’na” en çok yaklaştıkları dönem olarak kabul etmektedirler. Yugoslavya’nın lideri Josip Broz Tito Dönemi’nde bu ideanın bastırılması sağlansa da onun ölümünden sonra Slobodan Milošević, Vojislav Šešelj, Milan Babić, Ratko Mladić, Milan Martić, Radovan Karadžić, Mihalj Kertes ve Stevan Mirković gibi siyasi ve askeri liderler “Büyük Sırbistan İdeası” adı altında bölgede birçok katliamın ve soykırımın altına imzalarını atmışlardır.²⁴³ Öyle ki Tito sonrası dönemde Sırp yönetimi Yugoslavya’yı Sırp-Slavya’ya dönüştürmek istemiştir.

²⁴²Ufuk Süslü, “**Bosna Savaşı’nın ve Soykırım’ının Anatomisi: Podrinje Projesi**”, Ankara, Balkan Türkleri, E-Dergi& İgman TV, 29 Nisan 2014. İlgili makaleye yandaki linkten ulaşılabilir. <http://www.igman.tv/232/> (e.t. 11.11.2017).

²⁴³ <http://www.nytimes.com/1991/09/01/magazine/carving-out-a-greater-serbia.html?pagewanted=all> (e.t. 11.11.2017).

Harita 2.3.1. Büyük Sırbistan

Büyük Sırbistan sınırlarını gösteren harita²⁴⁴ tekrardan 1992 yılında Sırp siyasetçi olan Vojislav Šešelj tarafından hazırlanmıştır. Vojislav Šešelj'in savaş suçları sebebiyle çıktığı mahkemede oluşturulan haritanın; batı sınırlarını 26 Nisan 1915 tarihinde gizli bir şekilde imzalanan Londra Paketi'ndeki anlaşmadan esinlenerek Karlobag–Ogulin–Karlovac–Virovitica çizgisinin oluşturduğunu Kosova, Makedonya, Sırbistan, Voyvodina, Karadağ ve Bosna-Hersek'in tamamını ve Hırvatistan'ın büyük bir bölümünü kapsadığı açıklanmıştır.²⁴⁵

Birçok Sırp tarihçiye göre Büyük Sırbistan'ın en ayrılmaz parçası olarak Kosova Bölgesi görülmektedir. Sırlara göre Kosova ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu için “Eski Sırbistan”, “Sırların Beşiği” ve “Sırların Doğduğu Yer” olarak adlandırılmaktadır. Coğrafi ve anlam bakımından da “Büyük Sırbistan'ın kalbi” olarak anılmaktadır. Sırların ilk

²⁴⁴ Harita 2.3.1. için bkz. <http://hercegbosna.org/forum/chat/dartov-sobicak-za-druzenje-t10050-1775.html> (e.t. 11.11.2017)

²⁴⁵ <http://www.icty.org/x/cases/seselj/ind/en/seslj3rdind071207e.pdf> (e.t. 11.11.2017).

Ortodoks manastırlarından birinin İpek (Sr.: Peć, Ar.: Peja,) Şehri'nde kurulması, diğer önemli manastırların Deçan (Sr.: Dečani, Ar.: Deçan), Yakova (Sr.: Đakovica, Ar.:Gjakova), Graçaniça (Sr.: Gračanica, Ar.: Graçanicë) ve Prizren gibi şehir ve kasabalarda inşa edilmesi sebebiyle Ortodoks Sırlar açısından Kosova “Kutsal Bölge” veyahut “Ortodoks Sırların Kudüs’ü” olarak anılmaktadır. Fakat mitler ve tarihsel gerçekler tam anlamıyla bu tanımlara uyuşmamaktadır. Ortaçağ Sırp Krallığı'nın 850'li yıllardan beri bölgede hâkimiyeti olmasına rağmen Kosova'ya olan hâkimiyetleri 13. ve 14. yüzyıllara dayanmaktadır. Sırlar ilk olarak Kosova'nın kuzeybatısında Sancak Bölgesi ve Karadağ arasında Novi Pazar'a yakın olan Rascia (Sr.: Raška) Bölgesi'ni yurt edinmiştir. Noel Malcolm kitabında da bu mitlere karşı çıkarak Sırların ilk dönemde inşa ettiği 15 manastır veya ibadet yerinin sadece 3 tanesinin Kosova'da inşa edildiğini ve Sırlar için en önemli manastırın Rascia Bölgesi'ne yakın olan Studenica'da St. George'a ithaf olunmuş “Đurđevi Stupovi” manastırı olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁶

Sırlar kendilerini Balkanlar'da milli bilince ilk ulaşmış millet olarak görmektedir.²⁴⁷ Bu bilince ulaştırılan olayın ise Kosova Ovası'nda gerçekleşen 28 Haziran 1389 tarihli 1. Kosova Savaşı olduğunu iddia etmektedirler. Ayrıca 1. Kosova Savaşı, Sırların bağımsızlığını kaybettiği savaş olarak da anılmaktadır. Bu yenilgi Sırp tarihçiliği açısından bir mite dönüşmüş ve Sırların milli bilincinin oluşmasındaki dayanak noktası olarak bu savaş gösterilmektedir. Savaş esnasında I. Murad'ın Miloš Obilić (Kobilić) tarafından şehit edilmesi sebebiyle Sırlar savaşı “kutsal zafer” olarak görmelerine neden olmuştur.²⁴⁸ Savaş sırasında Lazar Hrebelyanović'in ölmesi sebebiyle Sırp Ortodoks kilisesi tarafından aziz mertebesine yükseltilmiştir. Lazar ve Miloš hakkında şiirler ve şarkılar yazılmıştır.²⁴⁹ Günümüzde dahi

²⁴⁶ Bkz. Malcolm, “Kosovo...” op.cit., ss. 41-47.

²⁴⁷ <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/balkanolog-jovan-cvijic-i-velika-srbija-648> (e.t. 11.11.2017).

²⁴⁸ Emecen, “Türkiye...”, op.cit., ss. 221-222.

²⁴⁹ Malcolm, “Kosovo...” op.cit., ss. 58-80.

Sırp milliyetçiler için “1389” ve “Kosova” kavramları milli değerlerini oluşturan temel yapıtaşları olarak algılanmaktadır.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslav Krallığı Dönemi’nde Sırpların Kosova’ya uyguladığı baskıcı politikalarla birlikte demografik dengelerin Sırpların lehine değişmiştir. Bu gerekçelerden dolayı tarihte Sırpların Kosova’ya olan emellerinde ulaşmaya en yakın olduğu dönem olarak gösterilmektedir. 2. Yugoslavya dönemiyle birlikte Kosova Bölgesi’ni Sırbistan’a bağlı “özerk toprak” statüsü ile Kosova ismi yerine “Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi”²⁵⁰ olmasının temel amacı “kutsal bölge” kavramına atıfta bulunarak Kosova’nın Sırlara ait olduğunu gösterme amacıyla bu isimle anılmıştır.

Harita 2.3.2. Kosova ve Metohiya (Dukakin) Özerk Bölgesi

²⁵⁰ “Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi’nin” kısaltılmış hali “Kosmet” şeklindedir. Harita 2.3.2 için bkz. <https://voyages.ideoz.fr/bbpress/discussion/tourisme-kosovo-que-voir-et-visiter-au-kosovo/> (e.t. 12.11.2017)

Sırpların Kosova'nın batısına kullandıkları "Metohija" Kavramı'nın kökeni Yunancada manastır anlamına gelen "μετόχια" (metókhia) kelimesine dayanmaktadır. Metohiya Bölgesi'nin sınırları Sırpların 13. yüzyılda İpek, Deçan, Yakova, Prizren ve Graçaniça Bölgeleri'nde inşa ettiği manastırları kapsamaktadır.²⁵¹ Arnavutçada ise aynı bölge Lekë Dukagjini Ailesi ve onlar tarafından oluşturulan "Lek Dukakin Kanunu'nun" (Kanuni i Lekë Dukagjinit) o bölgeye ait olması sebebiyle "Rrafshi i Dukagjinit" (Dukakin Bölgesi) olarak ifade edilmektedir. Sırp milliyetçiliğinin de tıpkı Arnavut milliyetçiliğinde olduğu gibi başından beri var olma ve kadimciliği savunan İlkçi Yaklaşımı (Primordialism) benimsediği görülmektedir. Bölgede farklı milletlerin aynı topraklar üzerinde iddiaları olması sebebiyle tartışılan topraklara ilk hangi topluluğun geldiği konusu kendi milliyetçiliklerini güçlendirme konusunda önem arz ettiği gibi birbirlerinin arasında da psikolojik üstünlüğü sağlamak açısından önemli görülmektedir.²⁵²

Tito sonrası dönemde artan Sırp milliyetçiliğiyle beraber Büyük Sırbistan ideasını gerçekleştirmek amacıyla Slobodan Milošević yönetiminde Sırp baskısı Kosova'da artarak devam etmiştir. 1999 savaşında bölgede Sırp milisleri etnik temizlik ve katliamlar gerçekleştirmiştir. NATO müdahalesiyle birlikte Mitroviça Bölgesi haricinde geriye kalan tüm Bölgeler Sırbistan egemenliğinden kurtarılmıştır. 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi Sırbistan tarafından tanınmamış, diğer devletlerin tanımaması için lobicilik faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca 2004 yılından beri "Kosovo je Srbija" (Kosova Sırbistan'ındır) sloganını Sırp milliyetçileri tarafından etkin bir şekilde kullanılmaktadır.²⁵³

²⁵¹ Paulin Kola, "The Search for Greater Albania", Londra, C. Hurst & Co. Publishers, 2003, s. 47.

²⁵² <http://puka.shqiperia.com/index/artikull/artID/319/titulli/Prejardhja%20dhe%20zhvillimi%20i%20topnimit%20ODUKAGJIN> (e.t. 12.11.2017).

²⁵³ <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2004/03/19/srpski/P04031802.shtml> (e.t. 12.11.2017).

4. Kosova Üzerinden Büyük Arnavutluk İdeası

“Büyük Arnavutluk İdeası”nın birçok farklı unsuru barındırması nedeniyle ideanın kavramsal söylemi çeşitlilik göstermektedir. Arnavutların bu ideası için “Büyük Arnavutluk” (Ar.: Shqipëria e Madhe, İng.: Greater Albania), “Etnik Arnavutluk” (Ar.: Shqipëria Etnike, İng.: Ethnic Albania) ve “Doğal Arnavutluk” (Ar.: Shqipëria Natyrale, İng.: Natural Albania) terimleri kullanılmaktadır. Ayrıca Arnavutlar tarafından söylem olarak “Arnavut Milletinin Tekrardan Birleşmesi” (Ar.: Ribashkimi Kombëtar Shqiptar, İng.: Albanian National Reunification) gibi farklı ifadeler de kullanılmaktadır.²⁵⁴

“Büyük Arnavutluk İdeası”nın ilk ortaya çıkışı 10 Haziran 1878 tarihinde Kosova Vilayeti’nin Prizren Sancağı’nda Prizren Birliği’nin (Lidhja e Prizrenit) toplanmasıyla gerçekleşmiştir. Arnavut milliyetçiliğinin dönüm noktalarından biri olan bu birlik Abdyl Frashëri liderliğinde, Arnavut topraklarını Slav ve Yunan unsurlarının yayılmacılığına karşı korumak için kurulmuştur. Arnavut milliyetçiliği sadece kültürel seviyede bir hareketken kurulan Prizren Birliği ile bu hareket siyasi bir seviyeye ulaşmıştır.²⁵⁵

Miroslav Hroch’un ikinci evre (Phase B.) olarak belirttiği bu dönem süresince, kendi etnik gruplarından birçoğu bir ulus yaratma projesini kazanmayı amaçlayan yeni bir dizi eylemci olarak ortaya çıkmaktadır. Bu evre uyanış (awaken) ve milli bilincin oluşumu olarak da anılmaktadır. Arnavut milliyetçiliği bu ikinci evreye “Büyük Arnavutluk İdeası”nın şekillendirildiği Prizren Birliği sürecinde geçmiştir.²⁵⁶ Bu ideanın tarihte en önemli temsilcileri Abdyl Frashëri, Şemseddin Sami başta olmak üzere tüm Frashëri Ailesi, Vasso Efendi, İsmail Kemal Bey, Hasan Prishtina, Haxhi Zeka, İsa Boletini, İdris Seferi, Rıza Kryeziu, Bajram Curri ve Xhaferr Deva gibi liderler olmuştur.

²⁵⁴ <https://archive.is/20130124112221/http://gazetaditore.com/2012/12/10/alternativat-e-ribashkimit-kombetar-te-shqiptareve-dhe-te-shqiperise-etnike/> (e.t. 12.11.2017).

²⁵⁵ Bkz. Rrapaj, “The Curious case...”, op.cit., ss. 209-210.

²⁵⁶ Bkz. Hroch, “From National Movement...” ss. 79-85.

Büyük Arnavutluk İdeası günümüzdeki sınırlara göre Arnavutluk ve Kosova'nın tamamını, Sırbistan'ın Sancak ve Preşova Bölgeleri'ni, Karadağ'ın güneyini, Makedonya'nın batısını, Yunanistan'ın ise kuzeybatısındaki Epir (Çamëria) Bölgesi'ni kapsayan alanı ifade etmektedir. Büyük Arnavutluk sınırlarının temelleri Prizren Birliği sırasında atılmıştır. Birlik esnasında Müslümanların bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı ve muhafazakâr bir grup ile Müslüman, Ortodoks ve Katoliklerin bulunduğu daha milliyetçi ve radikal bir grup olmak üzere iki farklı kesimden oluşmuştur. Prizren Birliği'nin baskın olan muhafazakâr kesimi Kosova, İşkodra, Yanya, Manastır Vilayetleri'nin tamamı ve Selanik Vilayeti'nin bir kısmı olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı tek ve özerk Arnavutluk Vilayeti'nin kurulmasını amaçlamaktadır. Diğer radikal ve milliyetçi olan grup ise Kosova, İşkodra, Yanya ve Manastır olmak üzere bu dört Arnavut vilayetin birleşip tek bir Arnavutluk Vilayeti'ne dönüşmesi ve yönetsel olarak çok daha bağımsız bir yönetim amaçlamaktadır.²⁵⁷ Özetle Büyük Arnavutluk İdeası'nın sınırları Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayet sınırlarına dayanmaktadır.

Büyük Arnavutluk sınırlarını her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun belirlediği sınırlara dayanarak oluştursa da Arnavutların iddiaları antik çağdaki Pelasglar ve ardılı olan İlirler'e kadar dayandırılmaktadır. M.Ö 4. yüzyıldan itibaren bölgede var olduğu iddia edilen İlirya'nın sınırları ve sonrasında Roma Dönemi'nde İlirler'in yaşadığı "Illyricum" Eyaleti de Büyük Arnavutluk sınırlarıyla paraleldir. İlirya ve Pelasglar konusunda Arnavut milliyetçiliği, modern milletlerin köklerini görür ve yüzyıllarca yıllık geçmişe bağlayarak İlkçi Yaklaşım (Primordialism) olan "Continuous Perennialism" (Sürekli Daimicilik) Yaklaşımını benimsemiştir. Bu görüş devamlılığı işaret etmekte olup kültürel devamlılık ve kimliklerin zaman sürecine kesintisiz bir şekilde dağıldığını benimsemektedir.²⁵⁸

²⁵⁷ Clayer, "Aux Origines...", op.cit., s. 463.

²⁵⁸ Bkz. Özkırımlı, "Theories of Nationalism...", op. cit., ss. 51-69.

Harita 2.4.1 Etnik Arnavutluk (Shqipëria Etnike)

Kosova Bölgesi birçok Arnavut tarihçi tarafından Büyük Arnavutluk'un²⁵⁹ en ayrılmaz parçası olarak görülmektedir. Tarihsel bakımdan İliyya ve Illyricum Eyaleti'nin parçası olan Kosova Bölgesi Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında ikiye bölünmesinin ardından İliyya (Illyricum eyaleti) kendi içinde bölünüp Dardania, Epirus ve Moesia gibi Arnavutların yoğun yaşadığı iller olarak Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu himayesinde kalmıştır. Kosova sınırları bu bölünen eyaletler arasında Dardania Eyaleti'nin sınırları ile uyuşmaktadır.

²⁵⁹ Harita 2.4.1. için bkz. https://www.turkcebilgi.com/b%C3%BCy%C3%BCk_arnavutluk (e.t. 12.11.2017)

Kosovalı Arnavutlar kendilerini Dardanların ve İlirler'in devamı olarak görmektedir.²⁶⁰ Bu nedenle Arnavutlar kendilerini bölgenin yerlisi olarak lanse etmektedirler.

Avrupa ile Asya arasında köprü konumunda bulunan Kosova, Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle birlikte bölge birçok güç mücadelesine şahit olmuştur. 6. yüzyılda Kosova toprakları Avarlar tarafından alınmış, 7. yüzyılda Slav istilasına maruz kalmış, 9. ve 10. yüzyıllarda ise Bulgar istilasına uğramıştır. Bizans İmparatorluğu 1018 yılında bölgeden Bulgarları çıkartarak yönetimini restore etmiştir. Bu süreçte tarımla uğraşan İlirler, Slav göçlerinden olumsuz etkilenmişlerdir. 6. ve 12. yüzyıl arasında Arnavutların bölgede etkinliğini kaybettiği görülmektedir.²⁶¹ Ortaçağ Sırp Krallığı'nın Kosova'ya olan hâkimiyetleri 13. ve 14. yüzyıllara dayanmaktadır. Ortaçağ Sırp Krallığı Dönemi'nde Kosova'daki Arnavutlar Slavlaştırma ve asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır. Birçok Arnavut tarihçiye göre Arnavutlar milli benliklerini kaybetme ve tarihten silinme tehlikesini Ortaçağ Sırp Krallığı Dönemi'nde yaşamıştır.²⁶²

Kosova, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmesiyle birlikte siyasi, askeri, dini, ekonomik, kültürel, toplumsal, demografik, sanatsal, mimari, devlet geleneği ve devlet kurumları gibi birçok yönden doğrudan etkilenmiştir. Bölgede uygulanan iskan siyasetiyle birlikte nüfus Müslüman Arnavutların lehine işlemiştir. Sırpların Kosova'dan ayrılmaya başlamasının yanında Sırp Krallığı'nın baskıları yüzünden Slavlaşmış ya da Ortodoks gibi davranan Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi sayesinde öz kimliğine geri dönmüş ve büyük bir kısmı İslam'ı kabul etmiştir. Bu gelişmeler sonrası Kosova'da Arnavut nüfusu Sırp'lar geçmiştir.²⁶³

²⁶⁰ Sipahioğlu, "Tarihi...", op. cit., s. 39.

²⁶¹ Türbedar, "Kosova Sorunu", op.cit., s. 80.

²⁶² Bkz. Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 48-57.

²⁶³ Küpeli, "Tarihin İzinde...", op.cit., s. 18.

Arnavutlar için bir diğer önemi ise milli bilincin oluştuğu ve Arnavut milliyetçiliğinin uyandığı yer olan Prizren Birliği ve akabinde kurulan İpek Birliği'nin Kosova topraklarında gerçekleşmiş olmasıdır. Bu nedenle Kosova bir nevi Arnavut milliyetçiliğinin merkezi konumuna gelmiştir. Arnavutluk'un bağımsızlığı sonrası Arnavutların yaşadığı birçok bölge gibi Kosova'da ülke sınırlarının dışında kalmıştır. Kosova'nın Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı'nın egemenliği altına girdiği dönemlerde Ahmet Zogu ve Enver Hoxha yayılmacı politikaya karşı olup Büyük Arnavutluk İdeası'ndan rahatsız olmuştur. Enver Hoxha nazarında bunun sebepleri olarak Kosova'da yaşayan klan liderlerinden çekinmesi, Kosova nüfusunun Geglerden oluşması ve kendisinin Tosk olması sebebiyle Geg nüfusundan rahatsızlık duyması gibi hususlar ön plana çıkmıştır.²⁶⁴

Arnavutlar Büyük Arnavutluk İdeası'nın en yakın fiziksel sınırlarına 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası 12 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'ya bağlı olan Kosova bölgesini Arnavutluk yönetimine bırakılmasıyla ulaşmıştır. Fakat o dönemde Arnavutluk'ta "kukla" yönetimi bulunmaktadır. Yugoslavya'nın desteğiyle yükselişte olan komünist Arnavutların Tito ile sorun yaşamak istememektedir. O dönem her türlü yayılmacı politikanın faşistlik ile bağdaşması ve yayılmacı politikalar izlemek yerine siyasi anlamda hayatta kalma önceliğinin baskın gelmesi sebebiyle konjonktürel gerçeklik Arnavutları işgalcilere karşı direnmeye sevk etmiş ve bu birleşmeye sıcak bakmamışlardır.²⁶⁵

Yugoslavya döneminde 1974 yılında sonra tam anlamıyla özerklik statüsüne sahip olan Kosova, Federasyon'daki Bölgeler arası adil olmayan ekonomik uygulamalar sebebiyle bu yapı içinde en fakir ve geri kalan bölge olmuştur. Siyasi anlamda da Sırpların baskısı altında kalan Arnavutlar federasyonda "ikinci sınıf vatandaş" olarak görülmüştür.²⁶⁶ Bu gelişmelerin Arnavut milliyetçiliğini körüklemesini ve kitlesel milliyetçi hareketin halk tarafından

²⁶⁴ Fischer, "A Brief Historical...", op.cit., ss. 4-5.

²⁶⁵ Rrapaj, "The Curious case...", op.cit., s. 219

²⁶⁶ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., s. 325.

başlatılmasını sağlamıştır. Gerçekleştirilen kitlesel halk hareketlerinde “bağımsızlık” ve “Arnavutluk ile birleşme” gibi sloganlar atılmıştır. Kosova’da bulunan Arnavutların sosyal yapısı ve milli bilinci üçüncü evreye (Phase C.) Tito döneminde ulaşmıştır.

Tito’nun görev süresince güçlükle tutmaya çalıştığı “cam vazo” olan Yugoslavya onun ölümünden sonra yönetime geçenler vazoyu tutmak yerine düştükten sonra dağılacak parçalardan ne kadarını toplasak kârdır görüşünü benimsemişlerdir. Bu görüşle birlikte federasyonu oluşturan unsurlar arasında milliyetçilik doruğa ulaşmıştır. Sırpaların “Büyük Sırbistan” politikaları bölgede soykırımların ve katliamların önünü açmıştır. Bu süreçte Arnavutlar öncelikle Dr. İbrahim Rugova liderliğinde şiddet içermeyen siyasi direniş ortaya koymuştur. Bu kapsamda 2 Temmuz 1990 tarihinde Kaçanik’te tek taraflı ilan edilen Kosova Cumhuriyeti yalnızca Arnavutluk tarafından tanınmıştır. Sırpalar tarafından baskıların artması ve Arnavutların gösterdiği siyasi direnişe karşılık bulamaması sebebiyle 1990’lı yıllarda “Kosova Kurtuluş Ordusu / KKO” (Ushtria Çlirimtare e Kosovës / UÇK) kurulmuş ve silahlı direnişe geçilmiştir. 1999 Kosova Savaşı sonrası BM ve NATO denetiminde olan Kosova’daki Arnavutlar 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Meclisi’nde okunan tek taraflı bağımsızlık bildirgesi ile Sırbistan’dan ayrılıp bağımsızlığını ilan etmiştir.²⁶⁷

Kosova’nın bağımsızlık ilanı Sırpalar tarafından “Büyük Arnavutluk İdeası”nın ilk adımı olarak yorumlanmıştır. Kosova’da Arnavutluk ile birleşme görüşünü destekleyen “Kendin Karar Ver Hareketi” (Lëvizja Vetëvendosje / LVV) ve “Birleşme Hareketi” (Lëvizja për Bashkim) gibi oy potansiyeli olan partilerin kurulması ve 14 Ekim 2014 tarihinde Sırbistan ile Arnavutluk arasında gerçekleşen futbol müsabakasında “Büyük Arnavutluk” bayrağının açılması²⁶⁸ gibi gelişmeler “Büyük Arnavutluk İdeası’nın” Arnavut halkı tarafından hâlâ benimsendiğinin göstergesidir. Anket şirketi Gallup tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen

²⁶⁷ Sipahioğlu, “Tarihi...”, op.cit., ss. 121-129.

²⁶⁸ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141014_sirbistan_arnavutluk_bayrak (e.t 15.10.2017).

“Büyük Arnavutluk İdeası’nı destekliyor musunuz?” sorusuna Kosova’da %81 oranında olumlu, Arnavutluk’ta %62 oranında olumlu, Makedonya da ise %51,9 oranında olumlu cevap alınmıştır.²⁶⁹

²⁶⁹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/survey-greater-albania-remains-popular> (e.t 15.10.2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN KOSOVA'NIN

BAĞIMSIZLIĞINA ETKİSİ (1981-2008)

1. Josip Broz Tito'nun Ölümü Sonrası Yükselen Sırp Milliyetçiliği ve Ekonomik İstikrarsızlık

4 Mayıs 1980 tarihinde Josip Broz Tito'nun ölümünün ardından Yugoslavya'da farklı etnik ve dini unsurlarla kurulan hassas denge bozulmaya başlamıştır. Yugoslavya'da 1970'li yıllarda baş gösteren ekonomik bunalıma çözüm olarak Batı'dan yüklü miktarda kredi alınmıştır. Ardından bu paranın doğru bir şekilde kullanılmamasıyla birlikte 1980 yılı itibarıyla Yugoslavya'nın dış borcu %400 oranında artış göstermiştir.²⁷⁰ Yugoslavya'nın bu dönemde ekonomik durgunluğa girmesinden en çok etkilenen bölgelerin başında ekonomik açıdan en geride olan ilkel endüstriye sahip Kosova gelmektedir. Kosova'daki işsizlik oranı 1971 yılında %18.6 iken 1981 yılında %27.5'e yükselmiştir.²⁷¹ Kosova'daki işsizlik oranlarının artmasındaki bir diğer sebep ise istihdamın kontrolünün Sırp'ların elinde olmasına dayanmaktadır. Tito Dönemi'nin sonunda başlayan ekonomik bunalım Yugoslavya'da bölgeler arasında milliyetçiliğin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur.

Bölgede yaşanan ekonomik çöküntü yaşam standartlarını da olumsuz etkilemiştir. 11 Mart 1981 tarihinde Priştine Üniversitesi'nin yemekhanesinde bir öğrencinin öğle yemeğindeki çorbasında böcek çıkmıştır. Üniversitedeki kötü şartlardan etkilenen Arnavut öğrenciler olay

²⁷⁰ Kate Transchel, "The End of Yugoslavia", "The Breakup of Yugoslavia: Conflict in the Balkans", Ed. James I. Matray, Broomall, Chelsea House Publishers, 2006, ss. 105-106.

²⁷¹ Halil Akman, "Arnavutluk ve Balkanlar: Kosova", "Paylaşılamayan Balkanlar", Ed. Deniz Saraç, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay., 1. Baskı, 2006, s. 229.

sonrası protesto için sokaklara çıkıp “Yemek İstiyoruz! / Duam Bukë” ve “Şartlar! / Kushte!” şeklinde yaşadıkları olumsuz durumu belirten sloganlar atmıştır. Protestolara karşılık Sırp polislerinin olaylara sert müdahalesi protestoların daha da büyümesine sebep olmuştur. “Kendi polisimizi istiyoruz! / Duam policinë tonë!” ve “Bazı insanlar koltuklarında rahatça otururken diğerlerinin yiyecek ekmeği yok! / Disa njerëz ulen rehat në kolltuqe ndërsa të tjerët s'kanë bukë!” şeklinde başlayan sloganlarla protestolar ülke geneline yayılmıştır. Polislerin bu protestolara karşılık sağduyu yerine daha fazla şiddete başvurmasının yanında öğrenciler ve yurt müdürü arasında yapılan uzlaşma görüşmelerinden sonuç çıkmamasıyla birlikte olaylar tüm ülkeye yayılmış ve protestoların boyutu büyüyerek artmıştır.

Protestolarda 2. Dalga olarak binlerce Arnavut sokaklara ve meydanlara çıkarak “Kosova – Cumhuriyet! / Kosova - Republikë”, “Trepça (madenler) kimin için çalışıyor? / Për kë punon Trepça?”²⁷², “Biz Arnavutuz – Yugoslav değil! / Ne jemi Shqipëtarë - jo Jugosllavë!”, “Arnavutluk ile birleşme! / Bashkim me Shqipërinë!” ve “Çok yaşa Adem Demaçi / Rroftë Adem Demaçi”²⁷³ şeklindeki sloganlarla üniversite öğrencilerinin kötü koşullara tepki göstermek için başlamıştır. Süreç içinde protestolar çok farklı boyutlara ulaşmış tüm halkın katılımıyla olaylar bağımsızlık protestolarına dönüşmüştür.

1981 gösterileri sonrası Kosova’da olağanüstü hâl ilan edilmiş ve Arnavutlara olan baskı artmıştır. 1981-1989 yılları arasında birçok Arnavut bilim adamı, siyasiler, öğretmenler, hâkim ve siviller cezaevlerine atılmıştır. Resmi verilere göre bu yıllar arasında 1750 Arnavut, milliyetçi faaliyetler yüzünden 15 yıla kadar; 7000 Arnavut ise 60 güne varan hapis cezalarına maruz kalmışlardır.²⁷⁴

²⁷² 17 Kasım 1988 tarihinde Trepça madenlerinin durumunu protesto etmek için yürüyen halk Türkiye’nin ve uluslararası toplumun dikkatini çekmek için yürüyüş esnasında Türk bayraklarını kullanmıştır.

²⁷³ Adem Demaçi: Kosova’nın Yugoslavya’dan ayrılması için kampanya düzenleyen siyasi bir liderdir. Kampanyalar sebebiyle 3 kez hapis cezası alan Demaçi 1975’te hapse girmiş ancak 1990 yılında serbest bırakılmıştır. İçerde gerçekleştirdiği açlık grevleri protestoları da etkilemiştir.

²⁷⁴ Türbedar, “Balkanlar...”, op.cit., s. 84.

Küçük protestolardan olayların halk hareketine dönüşmesi sebebiyle 1981 yılı Kosovalı Arnavutlar için bağımsızlık mücadelelerinin dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.²⁷⁵ Ancak Yugoslavya'daki milliyetçilik sadece ekonomik sebeplerle değil, tarihsel ve dinsel öğelerle de beslenmiştir. İrfan Kaya Ülger'in belirttiği üzere *“Yugoslavya’da Tito’nun kurduğu devletin örgüt yapısı farklı eğilimlere imkân veriyordu. Sırp milliyetçiliği ülkede hâkimiyet kurmayı, Hırvat ve Sloven milliyetçilikleri ise federasyondan ayrılmayı planlıyorlardı. Makedon milliyetçiliği, Sırlara ve Arnavutlara, dışarıda Yunanistan’a karşı varlığını kanıtlama çabasındaydı. Kosova Arnavutları Arnavutlukla birleşmeyi amaçlarken Bosna Müslümanları ise ayrı ulus kimliği mücadelesi veriyorlardı. Karadağlılar ise ayrı bir ulus kimliği oluşturmak yerine Sırlarla birlikte hareket etmeyi tercih ediyorlardı. Cumhuriyetlere tanınan yetkilerin zaman içinde artması hem ayrılıkçı milliyetçiliğe hem de tahakkümcü eğilimlere ivme kazandırıyor.”*²⁷⁶

Bu bağlamda Özerk Bölgeler, Anthony D. Smith tarafından tanımlanan millet²⁷⁷ kavramındaki ortak toprak / ülke kavramı federasyondaki unsurların farklı toprak ve ülkeleri benimsemeleri, farklı mitlere ve tarihsel belleğe sahip olmaları, adaletsiz dağılan ekonomilere sahip olmaları ile Kosova ve Voyvodina gibi bölgelerin ortak yasal haklardan mahrum kalmaları sebebiyle ortak millet kimliğine haiz olamamışlardır. Bu nedenle Tito Dönemi’nde “Kardeşlik” ve “Birlik” siyasi sloganlarını kullanarak “Yugoslav uyumu” ya da “Yugoslavizm” kavramlarının kullanımı halkta karşılık bulmamıştır.²⁷⁸

İki etnik grubun arasındaki gerilim sürecinde Sırp milliyetçileri ve Sırp medyası tarafından “Arnavutların genç yaşlı ayırt etmeksizin Sırp kadınlarına tecavüz ettikleri”

²⁷⁵ Malcolm, “Kosovo...” op.cit., ss. 334-335.

²⁷⁶ Ülger, “Yugoslavya...” op.cit., s. 86.

²⁷⁷ Smith, “Milli Kimlik”, op.cit., s. 32.

²⁷⁸ 1981 yılında yapılan nüfus sayımında, 22,4 milyonluk nüfusun sadece %5’i yani 1,2 milyonluk küçük bir bölümünün milli kimliğini “Yugoslav” olarak belirtmesi, “Yugoslavizm” kavramının halkta pek karşılığının bulunmadığının en somut örneğidir. Ayrıntılı bilgi için; Bora, “Yugoslavya...”, op.cit., s. 99.

şeklinde asılsız iddialar ve haberler yayınlamıştır. Noel Malcolm'a²⁷⁹ göre 1990 yılında yayınlanan istatistikler 1980'li yıllarda Yugoslavya'da gerçekleşen tecavüzlerde oranları en düşük bölge Kosova'dır. Özellikle "Martinović Olayı" Sırp gündeminde yankı bulmuştur. Olaya göre 56 yaşında Đorđe Martinović adında Kosova'da yaşayan bir Sırp çiftçinin çirkin bir saldırıya uğradığı iddiası büyütülerek Kosova'da yaşayan Sırlar için ulusal dava boyutlarına gelmiş ve Federal Meclis'te görüşülecek düzeye kadar taşınmıştır.²⁸⁰

1986 yılında ise "Sırp Bilim ve Sanat Akademisi" (Srpska Akademija Nauka i Umetnosti / SANU) her şeyin fitilini ateşleyecek olan bir memorandum yayınlamıştır. Memoranduma göre Yugoslavya'nın kurucusu olan Tito, Sırp düşmanı olarak itham edilmiştir. Memorandumda Kosova ve Voyvodina Bölgeleri'nin Sırbistan'ın "anavatan" toprakları olduğu Tito'nun bu bölgelere özerklik vermesini Sırlara karşı yapılan düşmanca bir hareket olduğu belirtilmiştir. Memorandum Yugoslavya genelinde tartışılan bir konuya dönüşmüş ve Federal Meclis'te gündeme gelmiştir. Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi'nin bir yayını olmasına rağmen, Sırbistan yönetimi söz konusu belgeyi ne yalanlamış ne de doğrulamıştır.²⁸¹ Bu memorandum açıkça Yugoslavya düzenini reddederek "Büyük Sırbistan" Planları'nın²⁸² uygulamaya konulduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir. "Büyük Sırbistan" Politikaları'nı uygulayacak Sırp milliyetçiliğin temsilcisi olarak Slobodan Milošević ön plana çıkmıştır. İç politikada milliyetçi temelli sorunlar yaşayan Yugoslavya, 1985 yılında SSCB'de

²⁷⁹ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., ss. 339-340.

²⁸⁰ Julie A. Mertus, "Kosovo How Myths and Truths Started A War", Birleşik Krallık, University of California Press, 1999, ss. 95-100.

²⁸¹ Alastair Finlan, "Background to War", "Essential Histories - The Collapse of Yugoslavia 1991-1999", Oxford, Osprey Publishing, 2004, s. 15.

²⁸² 1976 yılında SANU tarafından "Mavi Kitap" adlı çalışma hazırlanmıştır. Çalışmada Sırlar, Kosova'yı almak için teorik altyapı hazırlamıştır.

Mihail Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle birlikte Doğu Bloğu Devletleri'nde yaşanan özgürlükçü gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir.²⁸³

2. Slobodan Milošević Dönemi ve Yugoslavya'nın Dağılması

Sırbistan kamuoyunda Sırp milliyetçiliğinin yükselişi görülürken Sırbistan Komünist Partisi'nde Slobodan Milošević en dikkat çeken isim olmuştur. 1987 yılında Kosova'da tekrar başlayan olaylar için parti lideri Ivan Stambolić tarafından Milošević'i bölgeye göndererek görevlendirmiştir. Daha sonra kendisi de Kosovalı Sırp'ların bu denli yoğun ilgi göstermesine şaşırıldığını söyleyen Milošević'in Priştine'de konuşma yaptığı sırada Arnavut polisleri Sırp'lara sert müdahalede bulunmuştur. Gelişmelere karşılık Milošević Sırp'ların gözünde büyük prestij kazanacağı şu sözü söylemiştir; *"Kimsenin bu insanlara vurmaya hakkı yok. (Sırp'lara hitaben) Bu adamlar size bir daha asla vuramayacaklar."*²⁸⁴ Olaylar sonrası Sırp kamuoyu artan milliyetçi rüzgârın liderini bulmuştur. Zira Milošević, Kosova ziyareti sonrası bir komünistten, gerçek bir Sırp milliyetçisine dönüşmüştür. Gerçekleştirdiği mitinglerle birlikte Milošević Kosova Sorunu'nu beslemiş, Kosova Sorunu da Milošević'i beslemiştir. Milošević bu sorunu kışkırtarak parti liderliğini ele geçirmiş ardından Sırbistan Devlet Başkanı olmuştur.

1989 yılında iktidarı ele geçiren Milošević ilk iş olarak Yugoslavya Federal Yasaları'nı çığnemiştir. Sırbistan kendi anayasasını kendi meclisinde²⁸⁵ oylayarak Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini kaldırmıştır. Kosovalı Arnavutlar tüm anayasal haklarını kaybetmiştir. Birçok haktan mahrum kalan Arnavutlar kültürel ve eğitim hakları kaldırılmış,

²⁸³ Barış Özdal, "**Herkes İçin Güvenlik: Balkanlar ve Avrupa'nın Ortak Güvenliği**", TASAM, 2008, s. 1. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zda1_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4-ab59-5e7470ffa190.pdf (e.t. 22.11.2017).

²⁸⁴ <https://adilaydin.wordpress.com/2007/05/24/son-cagin-canisi-milosevic/> (e.t. 27.11.2017).

²⁸⁵ Bu kararları ayrıca 1989 yılında Kosova ve Voyvodina Meclisleri'nde de oylamıştır. Kosova'daki oylama sırasında Parlamento'nun dışında tanklar bekletilerek oylama gerçekleştirilmiştir. Söz konusu değişikliklere 187 kişilik Parlamento'da sadece 10 kişi aleyhte oy kullanabilmiştir.

Arnavutça dilindeki okullar kapatılmıştır. Kosova'nın güvenlik, adalet, finans ve sosyal planlama unsurları Sırbistan yönetimine geçmiştir. Böylelikle 6 cumhuriyet 2 özerk yapıdan oluşan Yugoslavya federal yapısında Kosova ile Voyvodina'nın haklarını ele geçiren Sırbistan 3/8 oranında güce erişmiştir. Karadağ Yönetimi'nin de Sırbistan'ın yanında paralel politikalar izlemesiyle Federal Konsey'de Sırbistan'ın istemediği bir kararın geçmesi olanaksız hâle gelmiştir. Bu gelişmeler bağlamında Kosovalı Arnavutlar ülkelerinde çoğunluk durumunda bulunurken, Sırbistan'da azınlık durumuna düşmüşlerdir. Bu nedenle Kosova'da bağımsızlıktan daha çok bölgede var olma mücadelesi ön plana çıkmıştır.²⁸⁶

Sırp milliyetçiliğinin dayanak noktası olarak atfedilen 1. Kosova Savaşı'nın 600. yılı olması nedeniyle savaşın gerçekleştiği Kosova Ovası'ndaki Gazimestan Alanı'nda Milošević liderliğinde yaklaşık 1 milyon Sırp toplanmıştır. Milošević'in topluluğa yaptığı konuşmasında "*Sırp halkını artık kimse ezemez*" sözü federasyonda bulunan diğer cumhuriyetlere karşı gövde gösterisi niteliğinde olmuştur.²⁸⁷ Bu olayla birlikte Sırp milliyetçiliği daha da körüklenmiştir. Yaşanan Sırp tahakkümü bağlamında ilk siyasi tepki beklenildiği gibi Slovenya ve Hırvatistan Cumhuriyetleri'nden gelmiştir. Kosova ve Voyvodina'da yaşanan hak ihlalleri ve Arnavutların yaşadığı Sırp baskısına karşı Slovenya ve Hırvatistan yönetimleriyle yaşanan ters düşmeler ve Yugoslavya yönetiminin kendi içinde çelişkiler yaşaması "Yugoslavya Bunalımına" dönüşmüştür.²⁸⁸ Zira Yugoslavya yöneticileri Federasyon'un içinde bulunduğu ekonomik darboğazı kamufle etmek için etnik meseleleri gündeme getirmeye başlamıştır. Bu noktada Kosova Sorunu en önemli örnek olay olarak kendisini gösterirken, Yugoslavya'nın dağılması sürecinin başlangıç noktasını oluşturmuştur.

²⁸⁶ Hüseyin Savaş, "Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu II.", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, No: 1, 2001, ss. 101-110.

²⁸⁷ Celalettin Yavuz, "Balkanlaşan" Eski Yugoslavya'daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova", **2023 Dergisi**, Ankara, Sayı 83, 15 Mart 2008, s. 5.

²⁸⁸ Barış Özdal, "Yugoslavya Dağılma Süreci Çerçevesinde Avrupa Birliğinin Balkanlar Politikası: Yugoslavya'nın Dağılma Süreci", "**Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği: Entegrasyon, Kimlik ve Güvenlik**", ed. Rasim Özgür Dönmez & Gökhan Telatar, Ankara, Phoenix Yay., 2008, s. 415.

Merkezi yönetimle çelişkilerin derinleşmesine takiben, 1990 yılının Ağustos ayında Slovenya’da ve 1991 yılının Mayıs ayında Hırvatistan’da gerçekleşen referandumların ardından her iki devlet de 25 Haziran 1991 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanlarının ardından %80’i Sırlardan oluşan ve denetiminin tamamı Sırlarda olan “Yugoslav Halk Ordusu” (Jugoslavenska Narodna Armija / JNA) önce Slovenya’ya ardından Hırvatistan’a müdahale de bulunmuştur. Gelişmeleri sırasıyla Makedonya ve Bosna-Hersek’in bağımsızlık ilanları izlemiştir. “Yugoslavya bunalımı” kısa sürede iç savaşa ve soykırımlara dönüşerek uluslararası boyutlara ulaşmıştır.²⁸⁹

Milošević liderliğindeki Sırları, bu süreçte Yugoslavya içinde sistematik bir biçimde şovenist politikalar izlemeye iten ekonomik sebepler dışındaki bir diğer neden ise uluslararası konjonktürdeki gelişmeler yani dışsal faktörler olmuştur. SSCB’de uygulamaya konulan “glasnost” (açıklık) ve “perestroyka” (yeniden yapılanma) politikaları kısa süre içerisinde Doğu Bloğu’nda bulunan ülkeleri de etkilemiştir. Bu devletlerde yaşanan gelişmelerle birlikte rejim değişiklikleri meydana gelmiş ve Soğuk Savaş sırasında dondurulan milliyetçilik temelli sınır sorunları tekrardan gün yüzüne çıkmıştır.²⁹⁰ Bu bağlamda Yugoslavya içinde artan Sırp milliyetçiliği ile federasyon içinde yaşayan Arnavut ve Boşnak halkları soykırım ve katliamlara maruz kalmışlardır. SSCB’nin dağılmasının aksine Sırp yayılcılığı sebebiyle Yugoslavya bu süreci kanlı bir şekilde yaşamıştır. Bu süreçte Arnavut milliyetçileri Sırp baskısına karşın gerek siyasi gerek silahlı bir şekilde direniş göstererek var olma mücadelesinde bulunmuşlardır.

Yugoslavya’nın 1990’lı yılların ilk yarısında dağılma sürecine girmesiyle birlikte uluslararası ilişkiler literatüründe parçalanma, bölünme, ayrışma ve istikrarsızlaşma anlamlarını simgeleyen “balkanlaşma-balkanizasyon” (balkanization-balkanisation) kavramı

²⁸⁹ Özdal, “Herkes İçin...”, op.cit., ss. 5-6.

²⁹⁰ Özdal, “Yugoslavya...”, op.cit., s. 414.

yeniden ünlenmiştir.²⁹¹ Balkanlar etnik çeşitlilik bakımından zengin olmasından ve Balkanlar'da yaşayan ulusların kültürel ve siyasi sebeplerden dolayı özdenetime haiz değildir. Bölgede Arnavutların, Sırpaların, Bulgarların, Yunanların, Hırvatların ve hatta Makedonların birbirlerinin topraklarına karşı “büyük” hedeflerinin olması sebebiyle özdenetimden yoksun özgürlüğe sahiptir. Bundan dolayı dışarıda güçlü bir siyasi figürün denetimi olmadan bölge sürekli bir biçimde kaosa gebe olma özelliğini taşımıştır. Bu yüzden tarih boyunca özdenetimsiz Balkanlar büyük bir siyasi iradenin dış denetiminden çıktıklarında balkanlaşma süreçleri yaşanmıştır.²⁹² Bu olumsuz kavram ilk kuşak olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede etkinliğini kaybetmesiyle Balkan Savaşları ve akabinde gerçekleşen 1. Dünya Savaşı ile beraber Balkanlar'ın kanlı bir şekilde paylaşılmasını ifade etmek için 20. yüzyılın başlarında kullanılmıştır. İkinci kuşak olarak Soğuk Savaşta kurulan dengenin bozulmasıyla Yugoslavya'nın dağılma sürecinde tekrardan gündeme gelen bu kavram sadece siyasi parçalanma olarak kullanılmamış, kabileciliği, ilkelliği, gericiliği ve barbarlığı tanımlamak için de kullanılmıştır. Maria Todorova'nın ifadesiyle balkanlaşma, Amerikan akademisinde kavram bağlamından tümüyle çıkartılmış ve paradigma olarak farklı sorunlarla bağlantılandırılmıştır. Balkanlar Avrupa'nın “ötekisi” olarak tanımlanmıştır.²⁹³ Uluslararası İlişkiler Disiplini açısından Balkanlar kavramının kullanımı genişleme eğilimindedir. Amerikalı ünlü stratejist Zbigniew Brzezinski tarafından Orta Asya ve Kafkasya devletlerini kapsayan etnik çeşitlilikler sebebiyle istikrarsızlık oluşturabilecek hassas bölgeleri “Avrasya Balkanları” olarak nitelendirilmiştir.²⁹⁴

²⁹¹ Kader Özlem, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi”, **“Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi”**, Edirne, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2012, s. 26.

²⁹² İbrahim S. Canbolat, “Tarihsel Bir Perspektif: Balkanlarda Zaman ve İnsan”, **“Uluslararası İlişkilerde Türkiye: Savaş ve Barış Arasında Dünya”**, Bursa, 4. Baskı, Aktüel Yay., Alfa Akademi Ltd. Şti., Kasım 2012, ss. 67-68.

²⁹³ Todorova, “Balkanları...”, op.cit., s. 17.

²⁹⁴ Zbigniew Brzezinski, **“The Grand Chess Board: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives”**, New York, Basic Books, 1997, ss. 123-124.

Yugoslavya'dan 1992-1995 yıllarında kanlı bir iç savaş yaşayarak dağılması, dağılmanın süreci değil, sonucunu oluşturmaktadır. Zira Yugoslavya'yı yıkan unsur milliyetçilik olduğu kadar, aynı zamanda ekonomik sorunlar sarmalından oluşmaktadır. Özellikle Slovenya ve Hırvatistan Federasyon Sistemi'nden ayrılmaya iten husus fakir güneyin (Kosova ve Makedonya) yükünü taşımak istememesinden kaynaklanmaktadır. Çok etnikli yapıların yıkımı noktasında asıl belirleyici olan, kurucu unsurun aşırı milliyetçi akıma ve kendisi içinde ekonomik refah isteğine yönelmesidir.

3. Şiddet İçermeyen Siyasi Direniş: İbrahim Rugova Hareketi

Kosova'nın 1989 yılında özerkliğinin iptal edilmesi ve Sırp tahakkümüne²⁹⁵ maruz kalmasına ilk tepki Arnavutların dayanışmasıyla organize olan Kosova Demokratik Birliği (Lidhja Demokratike e Kosovës / LDK) Partisi tarafından gelmiştir.²⁹⁶ Dr. İbrahim Rugova²⁹⁷ liderliğinde örgütlenen Arnavutlar bağımsızlık için farklı stratejiler denemeye başlamışlardır. LDK Partisi üç temel amaç üzerinde durmuştur. İlk amaç olarak Arnavutların hazırlandığı bu başkaldırışın şiddetle gerçekleşmesini engellemek ve pasif direnişin benimsenmesi öngörülmüştür. İkinci olarak var olan Kosova Sorunu'na diplomatik yollarla uluslararası bir nitelik kazandırmak amaçlanmıştır. Sırp baskısından kurtulup kendi anayasasıyla kurulacak bir cumhuriyet ise yegâne amaç olarak benimsenmiştir.²⁹⁸ Yugoslavya hükümetine karşı

²⁹⁵ Dönemin İçişleri Bölge Sekreteri olan Rahman Morina'nın açıkladığı resmi verilere göre 1981'den 1988'e kadar olan dönemde Kosova'da 75.000 Arnavut ceza yasalarından, 95.000 Arnavut küçük ihmallerden mâhkum edilmiştir. Bu süreçte 314.000 Arnavut gerek gözaltına alınma gerek diğer yollarla güvenlik bölümlerince baskıda bulunulmuştur. Sonuç olarak 7 yıllık süre zarfında 584.000 Arnavut (Kosova'daki yetişkin nüfusun yarısına tekabül eden) Kosova mahkemeleri ve güvenlik organlarınca baskı altına alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Muhammet Kullashi, **"The Kosovo Problem and The Disintegration of Yugoslavia"**, Balkans, A Mirror of International Order, ed. Günay Göksu Özdoğan & Kemali Saybaşı, İstanbul, 1995, s. 164.

²⁹⁶ Tayyar Arı & Ferhat Prinççi, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası: Kosova Krizi ve Amerikan Politikaları", **"Alternatif Politika"**, Cilt: 3, Sayı: 1, Mayıs 2011, s. 10.

²⁹⁷ İbrahim Rugova 1944 yılında Kosova'nın İpek Şehri'nin İstog Belediyesi'ne bağlı Cerrcë Köyü'nde doğmuştur. Üniversite eğitimini dil bilimi üzerine Paris'te bulunan Sorbonne Üniversitesi'nde tamamlamıştır. 1989 yılında Kosova'da yazarlar sendikasında başkanlık yapmıştır. Aslında edebiyetçi-yazar olan sonradan siyasete atılan Rugova uzun yıllar Batı yanlısı siyaset izlemiştir. Lidhja Demokratike e Kosovës (LDK: Kosova Demokratik Birliği) Partisi'ni kuran Rugova 1990'lı yıllarda Sırp yönetimine karşı barışçıl-pasif direniş hareketinin liderliğini yapması sebebiyle kendisi Balkanlar'ın Gandhi'si olarak bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3148> (e.t. 01.12.2017).

²⁹⁸ Malcolm, "Kosovo..." op.cit., s. 348.

Kosova'daki tüm muhalif gruplar bir araya gelerek "Demokratik Forum"u kurmuşlardır. Forum, açıklamasında Kosova halkının kendi geleceğini belirleme hakkının olduğunu vurgulamıştır.²⁹⁹

Kosova muhalif gruplarının tek çatı altında toplanarak "forum" oluşturmaları ile Arnavut milliyetçiliği adına önemli bir adım atılmıştır. Bu adımın ardından 1-2 Temmuz 1990 tarihlerinde Parlamento'nun önünde toplanan 114 Arnavut milletvekili, çoğunluğu sağlayıp bağımsızlık ilan etmiştir. Buradaki bağımsızlıktan kasıt Yugoslavya dışında farklı bir ülke oluşumu değildir. Yugoslavya içinde diğer Cumhuriyetler ile eşit haklara sahip Federasyon içindeki 7. Cumhuriyet olma talebi dile getirilmiştir. Bu kararı kabul etmeyen Sırlar Priştine'ye binlerce polis göndermiştir.³⁰⁰ Sırbistan'ın sertleşen tutumuna karşılık olarak Arnavut siyasetçileri ve entelektüelleri Kaçanik Kenti'nde bir araya gelerek 7 Eylül 1990 tarihinde "Kosova (Kaçanik) Anayasası" ilan edilmiştir. Ardından merkezi Hırvatistan'ın Zagreb Kenti'nde olan Kosova Cumhuriyeti Meclisi oluşturulmuştur.³⁰¹ Kaçanik'teki bağımsızlık ilanının ardından 1991 yılında yapılan referandumda halkın %90.87'si bağımsızlık için oyunu kullanmıştır.³⁰² Bu süreçte Sırbistan yönetimine karşı Kosova devlet içinde devlet hâline gelmiş, siyasi, ekonomik, hukuk, sağlık ve eğitim alanlarında kendi kurumlarını oluşturmuş İbrahim Rugova liderliğinde kendi pasif direnişlerine devam etmiştir.³⁰³

Referandumun ardından Kosova Cumhuriyet Meclisi, 19 Ekim 1991'de bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kurulduğunu resmen ilan etmiştir. Tüm engellemelere rağmen 1992 yılında seçimlere giden Kosova'daki Arnavutlar seçime tek aday olarak giren Dr. İbrahim Rugova'yı

²⁹⁹ Fahir Armaoğlu, "20. Yüzyılın Siyasi Tarihi", Ankara, Cilt: 2, Türkiye İş Bankası Yay., 1992, ss. 237-238.

³⁰⁰ Akman, "Paylaşılmalı...", op.cit., s. 231.

³⁰¹ Howard Clark, "Civil Resistance in Kosovo", London, Pluto Press, 2000, s. 73.

³⁰² Osman Karatay, "Kosova Kanlı Ova", İstanbul, İz Yay., 1998, s. 109.

³⁰³ Enika Abazi, "The Role of International Community in Conflict Situation: Which Way Forwards? The Case of the Kosovo/a Conflict", "Balkanologie", Vol. VIII, No: 1, 2004, s. 18. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. Bkz. <https://balkanologie.revues.org/511> (e.t. 02.12.2017).

% 97 oy oranıyla Kosova'nın ilk Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Her ne kadar Kosova'nın bağımsızlığı Bosna Hersek, Hırvatistan ve Slovenya tarafından desteklense de sadece Arnavutluk tarafından tanınmıştır.³⁰⁴ Arnavutluk – Yugoslavya ilişkilerinin temeli elbette Arnavutlarla kan bağı olan Kosova üzerinden olmuştur. Ahmet Zogu Dönemi'ndeki çıkarılardan dolayı ve Enver Hoxha dönemindeki komünist rejimin içe dönük politika anlayışı ve kapalılığı sebebiyle dışarıdaki Arnavutlara karşı kayıtsız kalınmıştır. Komünist Dönem sonrası Arnavutluk'ta başlayan demokratikleşme hareketi sonrası bu anlayış değişmiştir. Dış Arnavutlar meselesi özellikle Dr. Sali Ram Berisha tarafından 1992 seçim kampanyalarında en çok kullandığı argümanlardan biri olmuştur. Söylemlerine göre Berisha, Kosova ve Arnavutluk'un demokratik birleşmesi konusunda mücadele edeceğinin propagandasını yapmıştır. Fakat Berisha yönetime geldiğinde, konjonktürü, dünya şartlarını ve ülkenin durumunu göz önüne alarak Kosova'nın Arnavutluk ile birleşmesi söyleminden vazgeçip, Yugoslavya içerisinde geniş bir özerklik verilmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır.³⁰⁵

Bu dönem zarfında her ne kadar Büyük Arnavutluk İdeası politik söylem olarak kullanılsa da konjonktürel gerçekliğin buna izin vermeyeceğinin bilinci de mevcuttur. Şiddet içermeyen siyasi direnişin lideri olan Rugova, hükümet amaçlarını anlatmak için yaptığı yurt dışı gezilerinde uluslararası toplumun sempatisini toplamasına rağmen herhangi bir sonuç alamadığı gibi silahlı çatışmaların da önüne geçememiştir.

4. Silahlı Direniş: UÇK'nın Kurulması ve Bağımsızlık Savaşı

Sırpların Arnavutlara karşı uyguladığı baskıya ve artan şiddete karşı 1990'lı yılların başında “Kosova Kurtuluş Ordusu / KKO” (Ushtria Çlirimtare e Kosovës / UÇK) silahlı milis

³⁰⁴ Sipahioğlu, “Tarihi...”, op.cit., s. 121.

³⁰⁵ Akman, “Paylaşılmayan...”, op.cit., s. 234.

bir grup olarak gizli yer altı örgütlenmesi şeklinde kurulmuştur.³⁰⁶ Bu nedenle tam anlamıyla gizlilik içinde kurulan bu örgütün tam kuruluş tarihi net olmamakla birlikte örgütün oluşumunu 4 aşamada değerlendirmek gerekmektedir. Yaşanan Sırp baskılarına karşı silahlanma düşüncesinin filizlenmesi ilk aşama olarak 1981-1990 arası dönemi kabul edilmektedir. Bu aşamada siyasi direnişin ve silahlı direnişin teorik altyapısının oluştuğu döneme denk gelmektedir.³⁰⁷

1991 yılından 1998 yılının Şubat ayına kadar olan mücadele ise ikinci aşama olarak değerlendirilmektedir. Silahlı direnişte aktif olacak UÇK'nın kuruluşu ve ilk faaliyetleri bu dönemde gerçekleşmiştir. 1991 yılında Adem Jashari³⁰⁸ başkanlığında Kosova, İsviçre ve diğer ülkelerden gelen bir grup vatansever, silahlı gerilla direnişi için askeri eğitim³⁰⁹ görmüştür. Kosovalı Arnavutların milliyetçi siyasi partilerinden olan “Lëvizja Popullore e Kosovës” (Kosova Halk Hareketi / LPK), yurtdışında bulunan Arnavut diasporasından yararlanarak örgüte finansal ve mühimmat anlamında yardımda bulunmuştur.³¹⁰ Adem Jashari ilk olarak Drenica Grubu'nu kurarak 1992 yılında ilk silahlı eylemleri başlatmıştır. 5 Nisan 1993³¹¹ tarihinde gerilla savaşçıları ve siyasi eylemcilerle gerçekleşen toplantıda Sırlara karşı fiili savaş yapılmadan mücadelenin mümkün olmadığına ve siyasi mücadelenin yanında

³⁰⁶ Bilgin Çelik, “Vesayetden Bağımsızlığa Mı? Kosova'nın Geleceğini Belirleyecek Müzakere Süreci Yakında Başlıyor”, 2005. İlgili makaleye linkten erişilebilir. Bkz. <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/> (e.t. 04.12.2017).

³⁰⁷ <http://www.shiluck.org/ushtria-clirimtare-e-kosoves-3/> (e.t. 4.12.2017).

³⁰⁸ Arnavutların ulusal kahramanı olan Adem Jashari 28 Kasım 1955 tarihinde “başkaldırış” şehri olarak da anılan Dreniça (Drenica) kasabasında doğmuştur. UÇK'nın kurucusu ve komutanı olan Jashari'nin 1998 yılında ailesiyle birlikte yaşadığı Prekaz Köyü'ne içinde çok ağır silahlarında olduğu Sırp askerlerinden oluşan Yugoslavya ordusu gönderilmiştir. İnfaz tarzında olan bu saldırıya Adem Jashari ve ailesi 36 saat boyunca direnmiştir. Adem Jashari ailesinin 52 üyesiyle birlikte bu saldırıda katledilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Heike Krieger, “The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974-1999”, “**Cambridge International Document Series**”, Vol.11, Cambridge University Press, 2001, ss. 97-98.

³⁰⁹ Kosova'daki olayları en başından beri takip eden Türkiye Arnavutların yanında yer almıştır. Türk Özel Kuvvetleri'nin de kriz esnasında ülkedeki UÇK militanlarını eğitmiş, hatta maddi olarak Kosova'ya destekte de bulunulmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Özlem, “Soğuk Savaş...”, op.cit., s. 31.

³¹⁰ Kader Özlem, “Kosova Sorunu Ekseninde Küresel Aktörlerin Politikalarının Analizi”, “**Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler**”, Ed. Atilla Sandıklı & Elnur İsmayıl, İstanbul, Bilgesam Yay., 2017, s. 107.

³¹¹ Her ne kadar birçok kaynaktaki UÇK'nın gün yüzüne çıktığı 1993 yılı kuruluş tarihi olarak gösterilse de kuruluşu daha öncesinde gerçekleşmiştir. Sanılanın aksine Sırp milisleri Kosova'daki köylere yaptığı etnik temizleme girişimleri 1990'lı yılların sonunda değil 1980'li yılların sonunda başlamıştır. Bu saldırılar 1990'lı yılların sonunda sadece sistematik boyuta ulaşmıştır. Bu sebeple saldırılara karşı kendini savunmak isteyen Arnavutlar 1993 yılı öncesi silahlı bir biçimde örgütlenmeye başlamıştır.

silahlı mücadelenin de eklenmesine karar verilmiştir. Adem Jashari, tüm eylemlerin Kosova Ordusu adına yürütülmesini önermiştir. 1994 sonbaharında ise Kosova Kurtuluş Ordusu Genel Komutan'lığına Adem Jashari'nin atanması kararı verilmiştir.³¹²

İbrahim Rugova'nın pasif direnişinin uluslararası toplum tarafından dikkate alınmaması ve 14 Aralık 1995 tarihinde gerçekleşen Dayton³¹³ Anlaşması'nda Slobodan Milošević'in ön şartı sebebiyle Arnavutlara değinilmemesi, Arnavutları hayal kırıklığına uğratmıştır. Siyasi direnişte beklenen başarının sağlanamaması Kosovalı Arnavutların Sırlara karşı gerçekleştirdiği mücadeleyi metodolojik açıdan sorgulamalarına sebep olmuştur.³¹⁴ Gelişmeler sonrası Rugova'nın pasif direniş yönteminin dünya kamuoyunun sempatisini kazanmanın ötesinde bir yarar sağlamamıştır. Onun yerine silahlı direnişi savunan UÇK ciddi bir güç kazanmıştır. Diğer bir deyişle Rugova kendi eserinin kurbanı olmuştur. UÇK 1996 yılında Sırp Polisleri'ne yönelik yapılan bombalı saldırıları üstlenerek adını duyurmaya başlamıştır. Bununla birlikte 1997 yılı hem UÇK hem de Arnavutlar için dönüm noktası olarak görülmektedir. Çünkü aynı yıl içerisinde Arnavutluk'ta başlayan iç savaş sonucunda, Arnavutluk ordusundan ele geçirilen mühimmatların çoğu UÇK üyelerinin eline geçmiştir. Ayrıca UÇK'nın silah finansmanını Arnavut mafyası sağlamıştır. Böylelikle örgüt daha fazla genci seferber ederek büyümüştür.³¹⁵ Sırp Medyası yaptığı yayınlarla, Sırbistan Hükümeti ise söylemleriyle UÇK'nın faaliyetlerini “terör faaliyetleri” olarak değerlendirmiş propaganda yapmıştır. Arnavutlar ise Bosna'da yaşanan soykırım ve katliamların tekrardan yaşanmaması için UÇK'nın Arnavut milletinin meşru müdafaa hakkını ifa eden vatansever gençlerden oluşan Arnavut ordusu olduğunu savunmuştur.

³¹² <http://www.shiluck.org/ushtria-clirintare-e-kosoves-3/> (e.t. 4.12.2017).

³¹³ 1992-1995 yıllarında Bosna'da gerçekleşen savaşın geçici çözümlerle sonlandırılan antlaşmadır. ABD Başkanı Bill Clinton liderliğinde Ohio Eyaleti'nin Dayton Kenti'nde Boşnak lider Alija Izetbegović, Sırp lider Slobodan Milošević ve Hırvat lider Franjo Tuđman'ın uzlaştığı ve Paris'te imzalanan antlaşmadır.

³¹⁴ Özlem, “Kosva Sorunu...”, op.cit., ss. 106-108.

³¹⁵ Tılıç, “Kosova...”, op.cit., ss. 117-134.

Genel hatları ile aktardığımız bu çerçevede UÇK'nın 1998 yılının Şubat ayından Eylül ayına kadar gerçekleştirdiği mücadele üçüncü aşama olarak kabul edilmektedir. 28 Şubat 1998 tarihinde³¹⁶ UÇK'nın varlığına son vermek amacıyla Sırplardan oluşan Yugoslavya Ordusu, Dreniça'nın Prekaz Köyü'ne gerçekleştirdikleri saldırıda UÇK'nın kurucu lideri olan Adem Jashari ve içinde birçok kadın ve çocuğun bulunduğu 52 aile üyesiyle beraber toplamda 83 kişi katledilmiştir. Adem Jashari'nin aile üyeleriyle birlikte orantısız olarak tam teçhizatlı güçlü bir orduya karşı 36 saat direnmesi ve kahramanca savaşı Arnavutlar arasında milliyetçi duyguların uyanmasını sağlamıştır. Bu durum gerek Kosova'daki Arnavutların gerekse Avrupa'da yaşayan binlerce Arnavut gencinin UÇK kuvvetlerine katılmasına neden olmuştur. Sırpların UÇK'yı bitirmek için gerçekleştirdiği katliam ters bir etki yaparak UÇK'yı daha da güçlendirmiş, katılım hızının artmasıyla birlikte sayıları 30 bini aşan savaşıya ulaşarak büyümüştür.³¹⁷

Bosna'daki dramın etkisi henüz tazeyken “Dreniça Katliamı” olarak da bilinen olayın yaşanması uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Böylelikle Rugova'nın siyasi direnişle başaramadığını UÇK silahlı direnişle başarmış ve Kosova Sorunu AB, Avrupa Konseyi, AGİT gibi birçok uluslararası kuruluş tarafından ele alınmıştır. Ancak sorunu asıl uluslararası boyuta taşıyan BM Güvenlik Konseyi'nin bu konuyu gündeme alması olmuştur. Sorunun uluslararası düzeye gelmesi ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, İtalya ve Rusya Federasyonu'ndan oluşan Temas³¹⁸ Grubu'nun devreye girmesini sağlamıştır.³¹⁹ 1998 yılında, Sırp askerleri, polisleri ve çeteleri ile Kosovalı Arnavutlar arasındaki çatışmalar 1500

³¹⁶ 28 Şubat 1998 tarihi NATO'nun müdahil olduğu ayrıca 10 Haziran 1999 tarihine kadar sürecek Kosova Savaşı'nın başlangıç tarihi olarak da kabul edilmektedir.

³¹⁷ Küpeli, “Tarihin İzinde...”, op.cit., s. 102.

³¹⁸ İlk olarak Bosna-Hersek'te yaşanan çatışmalara diplomatik çözüm aramak amacıyla oluşturulmuştur. Rusya Federasyonu Sırpları desteklemesinden dolayı alınan tüm kararlarda çekimser veya karşı davranış sergilemiştir.

³¹⁹ Julide Karakoç, “ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO'nun Kosova Müdahalesi”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi** 8/1, Ankara, 2006, s. 100.

Arnavut'un ölümüyle sonuçlanırken, yaklaşık 400.000 kişi mülteci durumuna düşmüştür.³²⁰

Bu bağlamda yaşananları sonlandırmak adına ABD'li diplomat Richard Holbrooke ile Milošević arasında sivil halka yapılan saldırıların sonlandırılmasına dair uzlaşma sağlanmıştır. Fakat bu uzlaşmaya sadık kalmayan Sırp tarafı 15 Ocak 1999 tarihinde Kosova'nın Reçak Köyü'ne yapılan saldırıda masum kadın ve çocuklar dâhil 45 Arnavut katledilmiştir. Tarihe "Reçak Katliamı" olarak geçen bu olay sonrası Batılı devletler Kosova Sorunu'nun siyasi çözümü için son kez harekete geçmiştir.

Gelişmelerin ardından çatışan taraflar arasında arabuluculuk yapmak amacıyla devreye giren Temas Grubu her iki tarafa da Paris yakınlarındaki Rambouillet Kasabası'nda müzakerelere başlama çağrısında bulunulmuştur. 6-20 Şubat 1999 tarihlerinde Rambouillet Şatosu'nda gerçekleşen müzakerelerde Yugoslavya Ordusu ile UÇK aynı düzeyde kabul görmüştür. 16 kişiden oluşan Arnavut Heyeti'nde Kosova'nın seçilmiş lideri olan İbrahim Rugova, muhalif lider Recep Qosja ve UÇK lideri olarak Hashim Taçi³²¹ bulunmaktadır. 13 kişiden olun Sırp Heyeti'nin içinde ise Başbakan Ratko Marković ile Başkan Milan Milutinović yer almıştır.³²² Müzakere sonucunda arabulucu ülkeler tarafından hazırlanan antlaşma metni taraflara sunulmuştur. Metne göre Kosova, Yugoslavya Ordusu'nun çıkarıldığı, UÇK'nın silahsızlandığı ve güvenliğin NATO tarafından sağlanacağı özerk bir bölge olarak önerilmiştir. Ayrıca antlaşmada Kosova'da üç yıllık geçiş sürecinin ardından referandum yapılması kararlaştırılmıştır.³²³ Arnavut delegeleri başlangıçta hemen bağımsızlık imkânı tanımayan bu kararı imzalamaya soğuk baksalar da ABD'nin devreye girmesiyle 12

³²⁰ <https://www.nato.int/kosovo/history.htm> (e.t. 06.12.2017).

³²¹ Piriştine Üniversitesi'nde tarih ve felsefe lisansından mezun olmuş, Zürih'te tarih ve uluslararası ilişkiler alanında lisansüstü eğitimini tamamlamıştır. İsviçre'de "Kosova Halk Hareketi" (Lëvizja Popullore e Kosovës / LPK) kurucularından biri olan Hashim Taçi UÇK'nın önde gelen liderlerindedir. 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Meclisi'nde Başbakan olarak bağımsızlık konuşması yapan Taçi yeni bağımsız Kosova'nın ilk Başbakanı olmuştur. "Kosova Demokratik Partisi" (Partia Demokratike e Kosovës / PDK) Genel Başkanı olan Taçi 7 Nisan 2016 tarihinde Kosova'nın Cumhurbaşkanı olmuştur ve halen görevine devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.britannica.com/biography/Hashim-Thaci> (e.t. 06.12.2017).

³²² Emiroğlu, "Soğuk Savaş...", op.cit., ss. 183-185.

³²³ Marc Weller, "The Rambouillet Conference", "International Affairs", Vol. 75, No. 2, 1 Nisan 1999, ss. 227-232.

Mart 1999 tarihinde imzalanmıştır. Egemen hiçbir devletin bu tür antlaşmayı imzalamayacağını öne süren Sırlara karşı NATO gücünün kullanılma uyarısı yapılarak barışçıl çözüm antlaşması sunulmuştur. Fakat NATO konuşlanmasına ve Arnavutların bağımsızlığına karşı çıkan Sırlar antlaşmayı imzalamayı reddetmiştir. Böylelikle uluslararası toplumun barış girişimi sonuçsuz kalmıştır. Henry Kissinger Romboulliet metnini Sırbistan'ı bombalamak için bir bahane olarak değerlendirmiştir.³²⁴

NATO Kuvvetleri'nin 28 Eylül 1998 tarihinde Milošević Yönetimi'ne Kosovalıların üzerine gitmeyi sona erdirmemesi durumunda hava saldırıları ile cezalandırılacağına dair bir ultimatoma³²⁵ vermesi, 24 Mart 1999 tarihinde NATO kuvvetlerinin hava saldırısı başlatması ve Haziran ayına kadar sürecektir savaşta UÇK'nın NATO ile birlikte koordine hareket etmesi UÇK'nın dördüncü aşaması olarak kabul edilmektedir.³²⁶ Bosna'da yaşanan trajedilerinin tekrardan yaşanmasını önleme gerekçesiyle Sırbistan'ın stratejik noktaları, Milošević'in barış planını kabul ederek Yugoslav Ordusu'nu geri çekmesine kadar 78 gün boyunca NATO Hava Kuvvetleri tarafından bombalanmıştır.³²⁷ NATO'nun Kosova Harekâtı her açıdan ilk olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda savunma amaçlı kurulan NATO³²⁸ tarihinde ilk defa bağımsız, egemen bir devlete BM yetkilendirmesi³²⁹ olmadan saldırmıştır. Bununla birlikte

³²⁴ Eric Herring, "From Ramboulliet to the Kosovo Accords: NATO's War Against Serbia and Its Aftermath", **"The International Journal of Human Rights"**, Vol. 4, No. 3-4, 2000, ss. 227-228.

³²⁵ NATO hava saldırıları başlamadan 2 gün önce ABD Belgrad Elçisi Milošević'e uyarılarda bulunmuştur.

³²⁶ <http://www.shiluck.org/ushtria-clirintare-e-kosoves-3/> (e.t. 4.12.2017).

³²⁷ Altay Suroy Recepoğlu, "Kosova'da Türk Dernekleri ve Kuruluşları", **"Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı: Kosova"**, Hazırlayan: Osman Baymak, Prizren, 1. Baskı, Grafix Basımevi, 2008, s. 188.

³²⁸ SSCB'nin dağılmasının ardından NATO'nun varlığı Batı Bloğu içerisinde tartışılmaya başlanmıştır. SSCB'nin dağılması üzerine ABD'nin "küresel jandarma" olma gayesi ve NATO'nun meşruiyet tartışmalarının sonlandırılması Kosova Harekâtı'yla sağlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Özlem, "Küresel Riskler...", op. cit., ss. 101-102.

³²⁹ Rusya Federasyonu ve Çin, NATO'nun gerçekleştirmek istediği Kosova Harekâtı'nı BM Güvenlik Konseyi'nde veto etmiştir.

ilk kez NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesi “insani müdahale” kavramını bu denli öne çıkarmıştır.³³⁰

Ayrıca dünya savaş tarihinde ilk defa bir taraf savaş boyunca sadece hava harekâtı uygulayarak sonuca ulaşmıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNCHR) 1999 yılının Nisan ayının başında açıklanan verilere göre NATO müdahalesinin haklı gerekçeleri görülmektedir. Verilen bilgilere göre Kosova nüfusunun %90 oranına tekabül eden 1.5 milyon Kosovalı Arnavut, Arnavutluk, Türkiye, Makedonya ve Karadağ gibi ülkelere göç ederek mülteci durumuna düşmüştür. 225.000 Kosovalı Arnavut kaybolmuş, en az 5000 Arnavut ise Sırp güçleri tarafından katledilmiştir.³³¹ 2000 yılının Ocak ayında “Kosova İnsan Haklarını ve Özgürlüklerini Koruma Konseyi”nin (Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut / KMDLNJ) yayımlanan raporda sadece kayıtlara geçen verilere³³² göre 9.880 Arnavut'un öldürüldüğü, 1.752 Arnavut'un yaralandığı, 2.000 Arnavut'un tutuklanıp 1.800'ünün Sırbistan cezaevlerinde bulunduğunu saptamıştır. Ayrıca 120.000'den fazla bina yakılmış, yıkılmış veya zarar görmüştür.³³³

NATO müdahalesi, 9 Haziran 1999 tarihinde Yugoslavya Ordusu ile Yugoslavya İçişleri Bakanlığı Polis Gücü arasında, Yugoslavya güçlerinin Kosova'dan çekilmesini sağlayan “Askeri Teknik Anlaşma” (Kumanova Anlaşması) imzalanmasından sonra 10 Haziran'da sona ermiştir. Aynı gün askeri ve sivil kurumların kurulmasına yönelik BMGK 1244 sayılı kararı,³³⁴ yapılan antlaşma ile kabul edilmiş böylece Yugoslavya, uluslararası otoritelerin Kosova'ya girmesine izin vermiştir. NATO müdahalesi ve BM denetimi Kosova'da barışı

³³⁰ Gökçen Alpkaya, “Nato Müdahalesi Üzerine: Yeni Bir Uluslararası Hukuk mu?”, “**Tartışma Metinleri**”, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Basımevi, No. 15, Haziran, 1999, s. 13. İlgili makaleye aşağıdaki linkten erişilebilir. Bkz. <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/1999/nato.pdf> (e.t. 08.12.2017).

³³¹ <https://www.nato.int/kosovo/history.htm> (e.t. 06.12.2017).

³³² Savaş esnasında yaşanan kargaşadan dolayı yüz binlerce ölüm ve yaralanma, binlerce tecavüz ve zorla alı koyma vakaları kayda geçirilememiştir. Yüz binlerce insanın Sırp güçleri tarafından öldürüldüğü raporlanmadığı için 225.000 Arnavut kayıp statüsünde gözükmemektedir.

³³³ Türkoğlu, “Balkan Diplomasisi”, op.cit., s. 125.

³³⁴ BMGK 1244 sayılı kararın tam metni için Bkz. United Nations Security Council (UNSC) (1999) Resolution 1244, S/RES/1244(1999) <http://www.unmikonline.org/Documents/Res1244ENG.pdf> (e.t. 08.12.2017).

kısmi anlamda tesis edebilmiştir. Kosova'nın kuzeyinde bulunan Mitroviça kentinde çatışmalar ve katliamlar devam etmiştir. Günümüzde dahi Mitroviça'nın kuzeyindeki sorunlar çözülememiştir.

Kosova'da bağımsızlık mücadelesi adına Rugova ile başlayan siyasi direniş ve akabinde UÇK'nın başlattığı silahlı direniş gerçekleşirken aynı dönemde Arnavutluk'ta komünizmin etkisinden kurtularak demokratikleşme sürecine girildiği görülmektedir. Böylelikle Miroslav Hroch'un belirttiği Üçüncü evredeki (Phase C.) sosyal yapı Arnavutlarda tam anlamıyla oluşmuştur. Bu bağlamda milli bilinç nüfusun çoğunluğunun endişesi hâline gelerek kitlesel bir hareket oluşmuştur. Ayrıca artık bu evrede milliyetçi hareket entelektüel ve politikacılar tarafından değil, büyük kitleler hâlinde halk tarafından yapılmıştır.³³⁵ Adem Jashari ve Ailesi'nin katledilme olayı olan "Dreniça Katliamı" bu kitlelerin oluşmasındaki ulusal kahraman rolünü sağlayan kırılma noktalarından biri olmuştur. Arnavutluk'ta başlayan demokratikleşme hareketi sonrası tekrardan canlanan Büyük Arnavutluk İdeası politik söylemlere yansımıştır. Bu bağlamda Rugova'nın siyasi direnişinde en büyük destekçisi Arnavutluk olmuştur.

Arnavutluk'ta başlayan iç savaş sonucunda, Arnavutluk ordusundan ele geçirilen mühimmatların çoğu UÇK üyelerinin eline geçmesi ve UÇK üyelerinin eğitim alanlarının tahsisi de Arnavutluk tarafından sağlanmıştır. Ayrıca UÇK'nın silah finansmanlığı rolünü Arnavutluk'ta bulunan Arnavut mafyası üstlenmiştir. Kosova'nın bağımsızlık sembelleri olan Rugova ve UÇK unsurlarının Arnavutluk tarafından desteklenmesiyle Büyük Arnavutluk İdeası'nın Kosova'nın bağımsızlığına olan etkisi pozitif yönde olmuştur. Ayrıca savaş esnasında Kosovalı Arnavutlar, Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve Türkiye gibi devletlere göç etmiştir. Bu devletler arasında Arnavutluk, Makedonya ve Karadağ gibi devletlerin ortak özelliği Büyük Arnavutluk sınırlarının içinde olan ve Arnavut nüfusunun yoğun yaşadığı

³³⁵ Hroch, "From National Movement..." ss. 79-85.

devletler olmasıdır. Diğer taraftan birçok Arnavut kökenli insanlara ev sahipliği yapması ve Arnavut diasporasının bu ülkede güçlü olması sebebiyle Türkiye ön plana çıkmaktadır. NATO müdahalesinin ardından Sırp tahakkümünden kurtulan Arnavutlar BM nezdinde farklı bir bağımsızlık mücadelesine girmiştir.

5. Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK)

NATO müdahalesi sonrasında Kosova'nın kuzeyindeki Mitroviça Bölgesi hariç Kosova'nın büyük bir bölümünde barış tesis edilmiştir. BMGK 1244 Sayılı Karar ile "Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu" (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo / UNMIK) 10 Haziran 1999 tarihinde göreve başlamıştır. UNMIK'in ülkede güvenliğin sağlanması, demokratik kurum ve kuruluşların oluşturulması, ekonominin işler hâle getirilmesi, demokrasi ve insan haklarının yükselmesi gibi görevleri yerine getirmesi öngörülmüştür. Bu hedeflere ulaşmak için AB ve AGİT gibi bölgesel Avrupa merkezli örgütlerle çalışan UNMIK daha önce emsali olmayan bir işleyiş ile misyonunu icra etmiştir. Sağlanan işbirliği ile UNMIK 4 dayanak üzerine yapılandırılmıştır. İlk unsur olarak polis ve adli işlemler BM gözetiminde Kosova Polis Gücü'nün kurulması amaçlanmıştır. İkinci unsur ise sivil yönetim üzerine olmuştur. BM tarafından doğrudan gerçekleştirilmesini ve yerel ve merkezi düzeyde temel yönetsel işlevlerin sürdürülmesini kapsamıştır. Üçüncü unsur olarak AGİT denetiminde demokratikleşme ve kurumsallaşma üzerinde durulmuştur. Demokratik kurumların, seçimlerin, bağımsız yargının ve özgür basının oluşturulması ve insan haklarının denetlenme sürecine odaklanmayı kapsamıştır. AB yönetiminde yeniden yapılanma ve ekonomik gelişim ise dördüncü unsur olmuştur. Genel ekonomik kalkınmaya

ilişkin geniş çaptaki faaliyetleri içermekte olan bu unsur Kosova'nın yeniden inşasını hedeflemektedir.³³⁶

UNMIK'in devraldığı savaştan çıkmış harap içinde bulunan Kosova'nın altyapısı tamamen çökmüştür. Savaş sırasında Sırp'ların elektrik kaynaklarını, stratejik yolları ve kanalizasyonları bombalaması sebebiyle ülke bataklık içinde yaşanılmaz duruma gelmiştir. Ayrıca savaş sırasında Kosova'da idari yapı oluşmaması adına devlet hafızasının temel noktalarından biri olan Kosovalı Arnavutlara ait tüm resmi belgeler³³⁷ sistematik bir şekilde yakılarak ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca ekonomik açıdan da berbat durumda olan Kosova'daki işsizlik oranları Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (United Nations Development Programme / UNDP) verilerine göre %50'inin üstüne çıkmıştır. Bunların da birçoğunu gençler oluşturmaktadır.³³⁸ Çatışma sonrası bu durumlar göz önünde bulundurularak istikrarı acil bir şekilde sağlamak için UNMIK'e bağlı organlar görevlendirilmiştir. İlk görev olarak UNMIK düzeni yeniden kurmak için merkezi ve yerel yönetim hizmetleri sunmuştur. Kosova'da idari birimler oluşturularak sağlık, eğitim, çöp toplama gibi kamu hizmetlerini icra edebilmek için merkezi bir birim kurulmuştur. UNMIK'in öncelikli görevleri ise mültecilerin süratle geri dönmesini sağlamak, UÇK'nın silahsızlandırılması, Kosova'nın yeniden inşası, Kosova'daki toplumun demokratikleşmesi ve sivil yönetiminin oluşturulması amaçlanmıştır.³³⁹ UNMIK gerçekleştirecekleri misyonlarda Kosova'daki tüm halklara eşit³⁴⁰ mesafede tüm haklarını gözeticeği teminatında bulunmuştur.

³³⁶ Council of Europe, "Report Submitted by The United Nations Interim Administration Mission In Kosovo (UNMIK) Pursuant to Article 2.2 of The Agreement Between UNMIK and The Council of Europe Related to The Framework Convention for The Protection of National Minorities", Strasbourg, 2 Haziran 2005, ss. 9-12. İlgili raporun tam metni için bkz. <https://rm.coe.int/168008b2b7> (e.t. 11.12.2017).

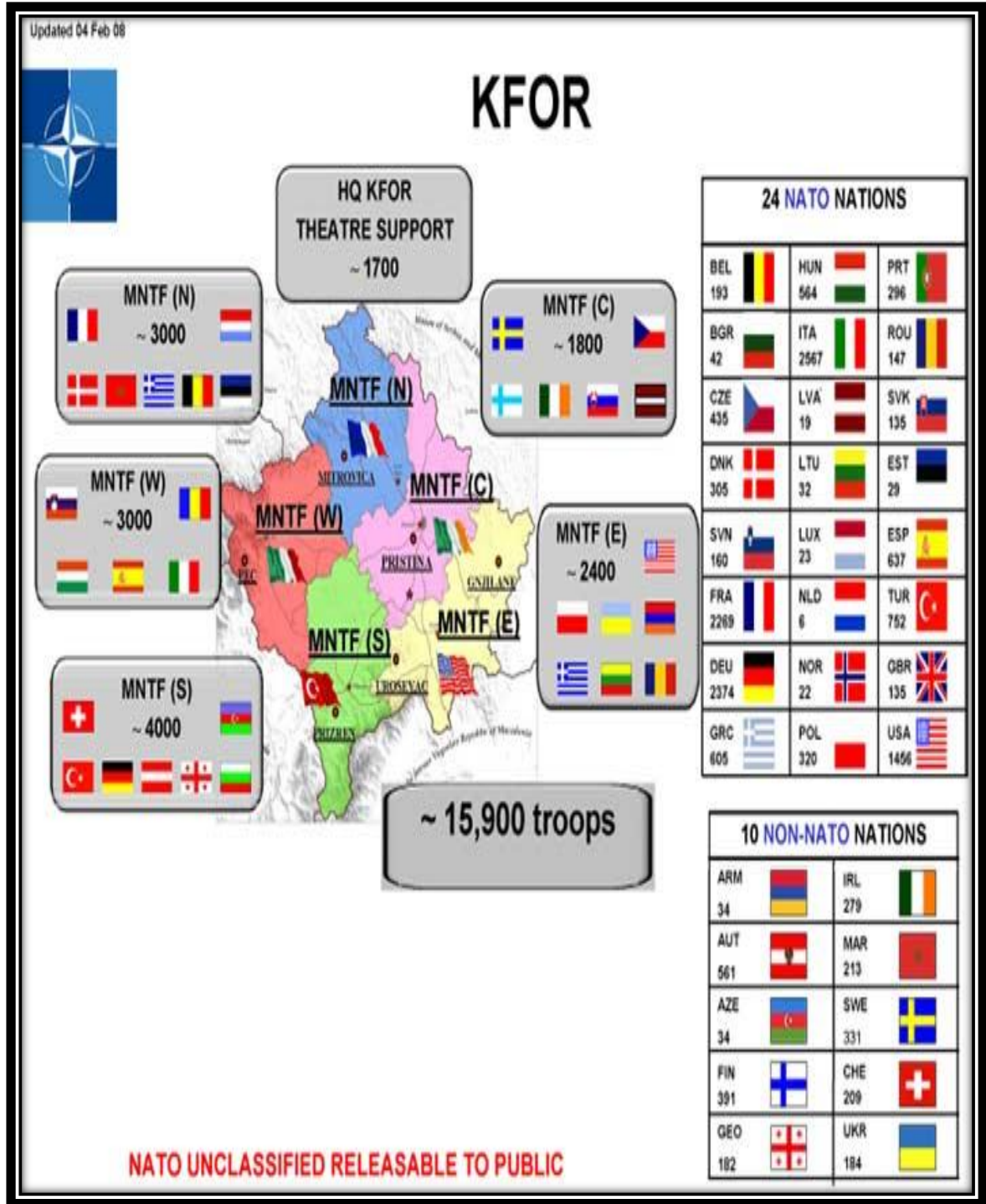
³³⁷ Kosova'da doğup, uzun yıllar yaşamış olan birçok Kosovalı Arnavut belge eksikliğinden dolayı vatandaş dahi olamamıştır. Sorunlar günümüzde halen devam etmektedir.

³³⁸ Özellikle Arnavutlar İsviçre ve Almanya'da çalışan akrabaları tarafından gönderilen yardımlar ile geçimini sağlamaktadır. İşsiz kalan gençlerin çoğu yurtdışına göç etmektedir.

³³⁹ <http://www.unmikonline.org/Documents/Res1244ENG.pdf> (e.t. 08.12.2017).

³⁴⁰ Fakat 1999 yılında göreve gelen UNMIK'in ilk kısıtlaması Türkçeye olmuştur. 1999 yılına kadar Türkçe Kosova'da resmi dil statüsündeyken UNMIK ile birlikte Türkçe sadece yerel yönetimlerde kullanılabilen dil statüsüne düşürülmüştür.

Kosova'nın güvenliğini³⁴¹ sağlama konusunda birçok miltten oluşan UNMIK polisi ve yeni kurulan Kosova Polis Teşkilatı görev almıştır.³⁴²

Harita 3.4.1 NATO Kuvvetleri'nin Kosova'daki Bölgesel Dağılımı

³⁴¹ Harita 3.5.1 için bkz. http://www.army.cz/images/id_6001_7000/6527/kfor_placemap.jpg (e.t. 05.12.2017)

³⁴² <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/natos-role-in-kosovo> (e.t. 11.12.2017).

UNMIK'in Kosova'nın güvenliğini sağlama konusunda en önemli ortağı ise Kosova Barış Gücü (Kosova Force / KFOR) olmuştur. NATO müdahalesi sonrası Kosova'nın güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan KFOR güçleri Kosova'nın 5 farklı coğrafi bölgesine konuşlanmıştır. Mitroviça, Trepça ve çevre bölgelerinin oluşturduğu Kuzey Bölümü'nün güvenliği Fransa askerlerinin önderliğine bırakılmıştır. İpek, Yakova, Deçan ve çevre bölgelerinin oluşturduğu Batı Bölümü'nün güvenliği İtalya askerlerinin önderliğine bırakılmıştır. Priştine ve çevre bölgelerin oluşturduğu Merkez Bölümü'nün güvenliği İngiltere ve İtalya askerlerine bırakılmıştır. Ferizovik, Gilan ve çevre bölgelerin oluşturduğu Doğu Bölümü'nün güvenliği ABD askerlerinin kurduğu "Bondsteel"³⁴³ askeri üstüne bırakılmıştır. Türk nüfusunun yoğun yaşadığı Prizren, Mamuşa, Dragaş ve çevre bölgelerinin oluşturduğu Güney Bölümü'nün güvenliği ise Türkiye³⁴⁴ ve Almanya askerlerine bırakılmıştır.³⁴⁵ KFOR ve UNMIK'in işbirliğiyle Kosova'nın büyük bölümünde barış tesis edilmiştir. Sırp ve Arnavutlar arasında tampon görevi görmüştür. UÇK'nın tamamen silahsızlandırılıp, üyelerinin siyasi alana kaydırılması sağladıkları en büyük başarı olarak öne çıkmaktadır.

Arnavutlara göre Kosova'nın kuzeyindeki Mitroviça Bölgesi'nde KFOR'un başarısız olmasındaki en büyük sebep olarak Fransa gösterilmektedir. Ayrıca UNMIK'in idari yönetimi olan Genel Sekreter Özel Temsilcisi (Special Representative of the Secretary General / SRSG) görevine Fransız Sağlık Bakanı Bernard Kouchner'in getirilmesi Arnavutlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Fransa'nın çoğu zaman Sırbistan'ı kollayan tutum içinde olması, BMGK toplantılarında Fransa'nın Sırbistan'a yönelik önlemlerin yumuşatılmasında çaba sarf etmesi ve o dönem Kosova'nın bağımsızlığına sıcak bakmaması sebebiyle bölge halkı kararı olumlu karşılamamıştır. Ayrıca NATO'nun hava saldırılarının Fransız subaylar

³⁴³ ABD'nin yurtdışındaki en büyük askeri üssüdür.

³⁴⁴ Türk askeri 5 Temmuz 1999 tarihinde Prizren'e girdiğinde binlerce Kosovalı şehrin meydanında ellerinde Türk bayraklarıyla birlikte Türk askerini coşkuyla karşılamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/1999/07/05/dunya/dun00.html> (e.t. 11.12.2017).

³⁴⁵ http://www.army.cz/images/id_6001_7000/6527/kfor_placemap.jpg (e.t. 05.12.2017).

tarafından Sırlara sızdırılması söylentileri dolaşırken UNMIK'in bu kararı almasındaki temel neden Sırbistan'daki olumsuz tepkileri yumuşatmak olmuştur. Sırbistan'ın bölünmesine karşı çıkan Fransa'nın stratejik görevlere getirilmesi Sırp milliyetçilerin Kosova'ya karşı beklentilerini arttırdığı gibi Mitroviça Sorunu çözümsüzlüğe terk etmesini sağlamıştır.³⁴⁶

UNMIK'i siyasi anlamda attığı ilk olumlu adım ise 28 Ekim 2000 tarihinde UNMIK gözetiminde gerçekleşen Kosova'daki yerel seçimler olmuştur. Bu yerel seçimlerde Dr. İbrahim Rugova liderliğindeki LDK, oyların %58'ini alarak birinci parti olmuştur. Hashim Taçi liderliğindeki PDK, oyların % 27.3'ünü, AAK ise oyların %7.7'sini almıştır. Kosovalı Sırlar ise seçimleri boykot ederek tepki göstermişlerdir. Seçimler Kosova'nın siyasi yapılaşması açısından çok önemli bir adım olarak görülmektedir.³⁴⁷

UNMIK bölgede temel düzenlemeleri gerçekleştirdikten sonra anayasa çalışmalarına başlamıştır. Dönemin Genel Sekreter Özel Temsilcisi Hans Hækkerup 15 Mayıs 2001 tarihinde Arnavut ve Sırp temsilcilerle bir araya gelmiştir. Temsilcilerin yaşadığı anlaşmazlıklar dikkate alınmayarak Hans Hækkerup tarafından "Kosova Anayasal Çerçevesi" imzalanmıştır. Kosova Anayasal Çerçevesi'nin imzalanması Kosova'nın önde gelen Arnavut liderleri İbrahim Rugova ve Ramush Haradinaj tarafından siyasi sürecin ilerlemesi amacıyla isteksiz bir biçimde kabul edilirken, Hashim Taçi tarafından reddedilmiştir. Kosova Anayasal Çerçevesi UNMIK yönetmeliği dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu yasal düzenlemeye anayasal çerçevesi adı verilmesinin altında yatan neden Kosova'nın belirsiz statüsüyle yakından alakalıdır. Kosova'daki tüm siyasi liderler bu düzenlemenin "anayasa" olarak anılmasını isterken, Sırların buna kesin bir dille karşı çıkması nedeniyle çerçeve ifadesi eklenmiştir. Kosova Anayasal Çerçevesi'ne göre Kosova'daki meclisin 120

³⁴⁶ <https://unmik.unmissions.org/20-bernard-kouchner-issues-first-unmik-regulation-kosovo> (e.t. 11.12.2017).

³⁴⁷ Julie Kim & Steven Woehrel, "Kosovo and U.S. Policy: Background to Independence", "CRS Report for Congress", Washington D.C., 20 Haziran 2008, s. 5. İlgili rapora aşağıdaki linkten erişilebilir. <https://fas.org/sgp/crs/row/RL31053.pdf> (e.t. 11.12.2017).

milletvekilinden oluşması öngörülmüştür. 120 sandalyeden 100 tanesi Kosova genelinde yapılacak seçimle belirlenirken geriye kalan 20 sandalye azınlık kontenjanı olarak ayrılmıştır. Bu azınlık kontenjanının da 10 sandalye Sırp temsilcileri, 4 sandalye Romlar (Çingenerler) ve Aşkali temsilciler, 3 sandalye Boşnak temsilciler, 2 sandalye Türkler, 1 sandalye ise Gorali temsilciler için ayrılmıştır.³⁴⁸

Kosova Anayasal Çerçevesi'nin hazırlanması Kosova'nın nihai statüsü için önemli bir adım teşkil etmiştir. 17 Kasım 2001 tarihinde Kosova Anayasal Çerçevesi'nde ülke genelinde ilk demokratik genel seçimler yapılmıştır. LDK 47, PDK 26, AAK 8 sandalye kazanmıştır.. Türk, Boşnak ve Rom toplulukları toplamda 13 sandalye kazanmıştır. Sırp'lar ise 2000 yerel seçimlerdeki boykotun aksine 2001 genel seçimlerine katılarak mecliste 22 sandalye elde etmiştir.³⁴⁹ Arnavutların beklediği bağımsızlık gerçekleşme de ümit verici gelişmeler yaşanmıştır.

Hazırlanan Kosova Anayasal Çerçevesi'nde dahi Kosova'nın statüsüyle ilgili görüşmeler sürekli ertelenmiştir. Bu sebeple 10 Aralık 2003 tarihinde Kosova'nın nihai statüsüne ulaşması için izlenmesi gereken aşamaları belirten “Kosova İçin Standartlar” belgesi gibi bir yol haritasının UNMIK tarafından hazırlanması Kosova'nın geleceği için yaptığı ilk önemli çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. 10 sayfadan oluşan bu belgede BM, nihai statü görüşmelerine başlanması için 8 standarda ulaşılması şartını koymuştur. Bu standartlar şu şekildedir;³⁵⁰

1. Demokratik kurumların yerleşmesi,

2. Mültecilerin geri dönüşü, (daha çok Sırp'ların dönüşü anlamını taşımıştır.)

³⁴⁸ UNMIK, “Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi”, 2001/9 Sayılı Yönetmelik, Genel Sekreter Özel Temsilcisi Hans Hækkerup, 15 Mayıs 2001, ss. 16-17. İlgili raporun tamamına aşağıdaki linkten erişilebilir. http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/06turkish/CF_Turkish_Anayasal_Cerceve.pdf (e.t. 11.12.2017).

³⁴⁹ Kim, “CRS Report...”, op.cit., s. 6.

³⁵⁰ Çelik, “Vesayetten Bağımsızlığa...”, op. cit., s. 1. <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/> (e.t. 12.12.2017).

3. *Etnik gruplar arasında diyalogun yerleşmesi,*
4. *Hukukun üstünlüğünün yerleştirilmesi,*
5. *Serbest dolaşım,*
6. *Mülkiyet haklarının güvenliğe kavuşturulması,*
7. *Ekonomik kurumların oluşturulması,*
8. *Kosova Koruma Güçleri (TMK) 'nin ordu görüntüsünden uzaklaştırılmasıdır.*

Kosova'nın bu standartlara ulaşip ulaşılmadığının BM yetkililerin vereceği raporlara göre tespit edilmesi kararlaştırılmıştır. Kosova'nın belirtilen kriterleri yerine getirirse dahi nihai statüsünde fikir birliğine ulaşamamıştır. UNMIK yönetimi daha standartlar açıklanmadan 2003 yılı ortalarında yetkilerinin bir kısmını Kosova kurumlarına devredeceğini ilan etmiştir. Devir sürecini yürütmek üzere oluşturulan "Devir Kurulu" UNMIK ve Kosova Hükümet temsilcilerinden oluşmuştur. Kosovalı Sırp'lar bu kurulda yer almayı reddetmiş ve bu yetki devrini protesto etmişlerdir. UNMIK, hükümet ve diğer geçici kurumlardan Kosova'daki öz yönetime yetki devrini 2003 yılının Haziran ayında resmen başlatmıştır. Yetki devri ve standartların açıklanması Kosova için yeni bir dönemi başlatırken, 2004 yılında Mitroviça Kenti'nde 17-19 Mart olaylarının yaşanması gelişmelere gölge düşürmüştür.³⁵¹

6. Mitroviça (Trepça) Sorunu ve 17-19 Mart 2004 Olayı

Mitroviça'nın kuzeyinde bulunan Trepça (Trepča) Bölgesi zengin kömür yatakları ile birlikte altın, kurşun, çinko, bakır, demir gibi madenlere sahip olması sebebiyle tarih boyunca Balkanlar'da güç mücadelesinin en yoğun yaşandığı yerler arasında bulunmaktadır. Bölgeye hâkim olan birçok imparatorluk gibi Yugoslavya yönetimi için de Trepça, en büyük ekonomik kaynaklardan biri olmuştur. Arnavutlar Büyük Arnavutluk İdeası'nın en yakın fiziksel

³⁵¹ Ibid.

sınırlarına 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası 12 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'ya bağlı olan Kosova Bölgesi'ni Arnavutluk yönetimine bırakmasıyla ulaşmıştır. Fakat Mitroviça'ya bağlı olan Trepça ve Viçitırın Bölgeleri zengin maden kaynakları sebebiyle Nazi Almanyası tarafından işgal edilmiştir. Yugoslavya Dönemi'nde Belgrad Yönetim'ini ekonomik anlamda ayakta tutan³⁵² Trepça Bölgesi, yoğun Sırp kolonizasyon politikalarına maruz kalmış ve Sırplaştırılmaya çalışılmıştır. NATO müdahalesi sonucu Kosova'nın pek çok bölgesinde barış tesis edilirken Mitroviça Bölgesi'nin Sırbistan'ı kollayan tutum içinde bulunan Fransa'ya bırakılması, sorunların derinleşmesine sebep olmuştur. 2000 yılından sonra Mitroviça'daki İber Köprüsü'nün kuzeyinde yaşayan binlerce sivil Arnavut'un katledilmesine ve zorla göç ettirilmesine UNMIK ve KFOR yönetimleri seyirci kalmıştır.³⁵³

17-19 Mart 2004 tarihlerinde Kosova'da yaşanan olaylar Kosova'nın müzakere sürecine girmesi konusunda dönüm noktasını teşkil etmektedir. 1999-2004 yılları arası Kosova'nın geleceğinin belirsizliği ve İber Köprüsü'nün kuzeyinin Arnavutlardan arındırılması ve Sırplaştırılmasına kayıtsız kalınması Arnavutları tekrar silah kullanmaya yönlendirmiştir. 17 Mart 2004 tarihinde Sırp'ların neden olduğu iddia edilen 3 Arnavut çocuğunun trajik bir şekilde boğulması üzerine Mitroviça'da Arnavutlar tarafından protestolar düzenlenmiştir. Aşırılık yanlısı grupların ve medyanın kışkırtmalarıyla birlikte olay şiddete dönüşmüş ve taraflar birbirlerinin mal ve mülklerine de zarar vermeye başlamışlardır. Kosova'da Sırp Ortodoks Kiliseleri'nin yakılmaya başlanmasına misilleme olarak Sırbistan'da bulunan cami ve bazı Müslüman gayrimenkullere de saldırılarda bulunulmuştur. Çatışmalarda UNMIK yönetimine tepki olarak Sırp'lar, UNMIK'in 72 aracına zarar vermiştir. UNMIK'in hazırladığı rapora göre 3 gün süren olaylarda 19 kişi ölmüş, 900'den fazla kişi yaralanmış, 4000'den³⁵⁴

³⁵² "Trepça radi, Belgrad se gradi" (Trepça çalışır, Belgrad kalkınır) sözü durumu ifade etmek için halk tarafından sıkça kullanılmıştır.

³⁵³ <http://torcidatrepc.blogspot.com.tr/p/miniera-e-trepces.html> (e.t. 12.12.2017).

³⁵⁴ Bunların çoğunluğunu Kosovalı Sırp'lar oluşturmaktadır.

fazla kişi evinden olmuştur. Buna ek olarak 30 kilise ve manastır, 800 ev ve 150 araç hasara uğramıştır.³⁵⁵

Yaşanan bu olaylar Arnavut-Sırp gerginliğinin devam etmekte olduğunu göstermiştir. Kosovalı Arnavutların gösterdiği tepki hem Sırbistan'a hem de uluslararası topluma bağımsızlıklarını zedeleyecek olan tüm gelişmelere karşı olduklarının mesajını iletmıştır.³⁵⁶ Kosova'da nihai statü yerine standartlara ulaşılma yolunun güçlüğünü bu olaylar açıkça ortaya koymuştur. Dönemin Genel Sekreter Özel Temsilcisi Harri Holkeri olayları önlemede yetersiz kaldığı için sert eleştirilere maruz kalmıştır.³⁵⁷ UNMIK ve KFOR Arnavutlar tarafından kurtarıcı unsurlar olarak görülse de 2004 yılına gelindiğinde hâlen geleceklerinin belirsiz olması birçok Arnavut milliyetçisi tarafından bu birimler "işgalci güç" olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. UNMIK'in bazı organize suçlara ve kadın ticaretine önlem almaması ve rahatsızlık veren konu olarak bölgede misyonerlik çalışmalarının artmasında etkisiz kalması Arnavutlar tarafından eleştirilmiştir.³⁵⁸

Diğer taraftan Kosova'da bağımsız bir devlete ait kurumlarının oluşturulduğu da görülmektedir. Kosova kendi seçilmiş Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Parlamentosu'na sahip olmuş, bir çeşit geçici anayasal çerçeve ile hukuki düzenlemeye kavuşmuş, adli sistemini geliştirmiş ve polis kuvvetlerini oluşturmuştur. Hatta eski UÇK mensuplarını kontrol altına almak amacıyla oluşturulan Kosova Koruma Güçleri (Trupat e Mbrojtjes së Kosovës / TMK - The Kosovo Protection Corps / KPC) her an bir orduya dönüşebilecek duruma getirilmiştir. Bu kadar yetkileri devralmasına rağmen hâlâ nihai statüsünün belirsiz durumda olması ve UNMIK tarafından yönetilmesi sorun teşkil etmiştir. Kosova'nın nihai statüsünün henüz belirlenmemiş olması, bölgenin potansiyel çatışma alanlarından biri hâline gelmesine neden

³⁵⁵ Kim, "CRS Report...", op.cit., s. 6.

³⁵⁶ Türbedar, "Kosova Sorunu", op.cit., ss. 59-60.

³⁵⁷ Çelik, "Vesayetten Bağımsızlığa", op. cit., s. 1. <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/> (e.t. 12.12.2017).

³⁵⁸ Murat Yılmaz, "Kosova: Bağımsızlık Yolunda", İstanbul, 1. Baskı, İlke Yay., 2005, ss. 93-94.

olmuştur. Uluslararası toplum önce standartlar sonra nihai statü politikasıyla, açıkça zaman kazanmaya çalışmıştır. Standartların istenen seviyede sağlanamamış olmasına rağmen, Arnavutların UNMİK yönetimine yaptıkları baskılar sonucunda Sırbistan ve Kosova arasında, Kosova'nın nihai statüsüne yönelik müzakerelerin başlaması sağlanmıştır. 2005 yılının sonlarında yapılan nihai statü görüşmeleri tüm dünyanın ilgi konusu olmuştur.³⁵⁹

7. Bağımsızlık Müzakereleri

Kosova Anayasa Çerçevesi'nin verdiği haklardan memnun olmayan ve geleceklerinin belirsizliğinden rahatsız olan Kosovalı Arnavutlar, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesi konusunda uluslararası topluma baskı yapmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler üzerine uluslararası toplumun “statüden önce standartlar” stratejisi ile statükocu tavrının artık Kosova toplumunda karşılık bulamaması sebebiyle BMGK savaşın bitiminden 6 yıl sonra Kosova'nın geleceğini belirleme konusunda artık siyasi sürecin başlatılması kararına varmıştır. BMGK 27 Mayıs 2005 tarihinde Kosova'nın standartlarına ilişkin kapsamlı bir rapor sunmuştur. BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından bu rapora onay verilmiş ve Mayıs 2005 tarihinden Aralık 2007 tarihine kadar sürecek müzakere süreci sırasıyla Kai Eide³⁶⁰, Martti Ahtisaari³⁶¹ ve AB, ABD ve Rusya Federasyonu'nun oluşturduğu Troyka gözetiminde devam etmiştir. En kapsamlı gözetim Kasım 2005'den Mart 2007'ye kadar BM Kosova Özel Temsilcisi olan Martti Ahtisaari tarafından gerçekleştirilmiştir.³⁶²

BM dışında müzakerelerde ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, İtalya ve Rusya Federasyonu'ndan oluşan Temas Grubu da önemli rol oynamıştır. 2005 yılının Kasım ayında Temas Grubu Kosova'nın nihai statüsüyle ilgili bir dizi ilke yayınlamıştır. Kosova'daki

³⁵⁹ Ibid. s. 155.

³⁶⁰ Kai Aage Eide Oslo Üniversitesi mezunu olan Norveçli diplomat Kosova ve Afganistan Sorunları'nda BM adına önemli görevler icra etmiştir.

³⁶¹ Fin siyasetçi ve eski Finlandiya Cumhurbaşkanı olan Martti Oiva Kalevi Ahtisaari yakın tarihte başta Kosova olmak üzere, Avrupa, Afrika, Orta Doğu ve Uzak Doğu Asya'da birçok sorunun çözümü sürecinde üstlendiği arabuluculuk görevinden ötürü 2008 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür.

³⁶² Kim, “CRS Report...”, op.cit., ss. 8-12.

durumun 1999 yılı öncesin şartlarına dönülemeyeceği, Kosova'nın başka bir ülke ile birleşemeyeceği³⁶³ ve aynı zamanda parçalanmasının söz konusu olmadığı ilkelerinde mutabık kalınmıştır. Her iki tarafın da şiddetten kaçınması gerektiğini vurgulayan Temas Grubu'nun Kosova konusundaki nihai statü kararları BMGK tarafından da uygun bulunmuştur.³⁶⁴

Ahtisaari gözetiminde Priştine ve Belgrad tarafları Viyana'da 2006 yılında yoğun bir şekilde 15 kez ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. Müzakerelerde daha çok teknik konulara değinilmiştir. Üst düzey görüşmeler 24 Temmuz 2006'da yapılmıştır. Marti Ahtisaari Kosova'nın statü için hazırladığı raporu Sırbistan seçimleri sonrasında bırakmıştır. 2 Şubat 2007 tarihinde öneri paketi sunmuştur. 26 Mart 2007 tarihinde öneri paketini düzenlenmiş ve son hâli BMGK tarafına sunulmuştur.³⁶⁵

Kosova'nın nihai statüsü için öneri paketi: *“Anayasal Hükümler, Toplulukların ve Üyelerinin Hakları, Adem-i Merkezîyetçilik, Adalet Sistemi, Dini ve Kültürel Miras, Uluslararası Borç, Mülkiyet ve Arşivler, Kosova Güvenlik Sektörü, Uluslararası Sivil Temsilcilikler, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politika Misyonu, Uluslararası Askeri Durum, Yasama Gündemi”*³⁶⁶ başlıklar altında toplanmıştır. Kapsamlı öneri paketi ABD ve AB tarafından desteklense de Rusya Federasyonu biraz daha zaman tanınmasını istemiştir. Marti Ahtisaari liderliğinde 2007 yılının Mart ayında taraflar son kez bir araya gelse de liderler arasında uzlaşma sağlanamamıştır. Raporda Kosova'ya “gözetim altında bağımsızlık” verilmesini öngören plan açıklanmıştır. Bu plana göre çok uluslu topluluğa haiz olan Kosova demokratik bir sistemle yönetilecektir. Bu plan Kosova'yı etnik, dini ve ırki fark olmadan

³⁶³ Uluslararası aktörlerin Büyük Arnavutluk ve Büyük Sırbistan idealarına apaçık şekilde karşı olduklarını göstermektedir.

³⁶⁴ Hyseni, “Kosovo...”, op.cit., s. 189.

³⁶⁵ Shefqet Balla, “Yeni Bir Kosova'nın Doğuşu”, Zeus Kitabevi, 2008, ss. 11-13.

³⁶⁶ Marti Ahtisaari, “Comprehensive Proposal For The Kosovo Status Settlement”, “Kuvendi Kosoves”, 2 Şubat 2007, s.1. İlgili raporun tamamına aşağıdaki linkten erişilebilir. <https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Comprehensive%20Proposal%20.pdf> (e.t. 13.12.2017).

herkesin adalet, barış ve hoşgörü içerisinde yaşayabildiği, çalışabildiği ve seyahat edilebildiği bir yer hâline getirmek için oluşturulmuştur. Ayrıca Kosova'nın kendi marşı, kendine özgü bayrağı ve diğer ülkelerde temsilcilik hakkı ve uluslararası örgütlere üye olabileceği gibi hususlar da yer almaktadır. *“Kosova bu süreçten sonra herhangi bir devlete karşı hiçbir toprak iddiasına sahip değildir ve herhangi bir devletle herhangi bir birleşme talep etmez veya herhangi bir devletin bir parçası da olamaz”* şeklindeki madde Büyük Arnavutluk ve Büyük Sırbistan idealarının kesinlikle kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır.³⁶⁷

Ahtisaari Planı'ndan çıkacak olan “gözetim altında bağımsızlık” statüsü BMGK toplantısında Rusya Federasyonu tarafından reddedilmiştir. Sırlar bu planı Kosova'nın bağımsızlığı olarak görmüş ve bu sebeple kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Sırp yönetimi “özerklikten fazla, bağımsızlıktan az” bir statü tanınması gerektiği tezini savunmaya başlamıştır.³⁶⁸ Sırlar ayrıca Mitroviça'daki sorundan faydalanarak Kosova'nın daha fazla taviz vermesini amaçlamış ve Sırbistan tarafı Çin'deki Tayvan, Hong Kong, Macau örneklerine atıfta bulunarak *“Tek Çin, iki sistem”* , *“Tek Sırbistan, iki sistem” niye olmasın?*³⁶⁹ şeklindeki ifadeyle Kosova'nın Sırbistan yönetiminde özerk statüsünde olması gerektiğini savunmuştur.

Arnavutların resmi tezi ise “bağımsız Kosova” seçeneği olmuştur. 17 Kasım 2007 tarihinde Kosova'da düzenlenen seçimlerde Hashim Taçi Başbakanlığa seçilmiştir. Taçi Aralık ayında yapmış olduğu açıklamada eğer uluslararası arabulucuların kendilerine tanıdıkları 120 günlük süre sonunda uzlaşma sağlanmazsa, tek taraflı bağımsızlık ilan edeceğini duyurmuştur. Ancak ABD ve AB'nin telkinleriyle bu ilan, Şubat ayında gerçekleştirilecek Sırbistan'daki seçimlerin sonucu netleşene dek ertelenmiştir.³⁷⁰

³⁶⁷ Ibid. s. 2.

³⁶⁸ Çelik, “Vesayetden Bağımsızlığa...”, op. cit., s. 1. <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/> (e.t. 12.12.2017).

³⁶⁹ <http://www.dw.com/tr/kosova-plan%C4%B1-sunuldu/a-2519815> (e.t. 13.12.2017).

³⁷⁰ <http://www.cctv.com/english/20071120/100992.shtml> (e.t. 13.12.2017).

Kosova'nın Nihai Statüsü Hakkında Arnavut ve Sırp Tezlerinin Karşılaştırılması³⁷¹

ARNAVUT TEZİ	SIRP TEZİ
Bağımsızlık veya hiçbir şey	Bağımsızlık hariç her şey
Self-determinasyon hakkı	Gerçek otonomi
Tek taraflı bağımsızlık ilanı	Diplomasi, görüşmeler ve daha fazla müzakere
Kosova'ya ilişkin durum emsalsizdir.	Dünya çapında benzer durumlar vardır.
Bağımsızlık = Yugoslavya'nın dağılmasındaki son adım	Bağımsızlık = Balkanların istikrarsızlaşması
Milošević soykırımı ve Kosova'yı ahlaki ve hukuki olarak yönetme hakları kaybolmuştur.	Milošević ölmüştür.
Sırbistan Kosova'yı 1912 yılında sömürgeleştirmiştir.	Kosova Ortaçağ'dan beri Sırp ulusunun tarihi ve manevi beşiğidir
Bağımsızlık konusu müzakere edilemez.	Hiçbir şekilde bağımsızlık söz konusu olamaz.
Kosova'nın sınırları değiştirilemez.	Sırbistan'ın toprak bütünlüğü tartışılmaz.
Martti Ahtisaari Planı'nda değişiklik yapılamaz	Martti Ahtisaari Planı'nı temel alan bir anayasa yapılamaz.
120 gün sonra tek taraflı bağımsızlık ilanı	Son gün sınırlaması olmayacağı gibi son kararı BMGK vermelidir.

³⁷¹ Shqipran Kadriaj, "Kosova Sorunu", Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 90.

8. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı

Kosova Başbakanı Hashim Thaçi, 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Meclis Başkanı Jakup Krasniqi'den Pazar günü Meclis'te olağanüstü hâl toplantısı düzenlemesi talebinde bulunmuştur. Kosova Meclis Başkanı Krasniqi Başbakan'ın talebini kabul ederek toplantıyı³⁷² düzenlemiş ve açılıшта Başbakan Thaçi Kosova Meclisi'nde okuduğu tek taraflı bağımsızlık bildirgesi ile Sırbistan'dan ayrılmış ikinci kez Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. 1991 yılındaki bağımsızlık ilanı sadece Arnavutluk nezdinde kabul görmesinden 17 yıl sonra gerçekleşen ikinci bağımsızlık ilanını başta Türkiye³⁷³, Arnavutluk, Kosta Rika, Afganistan, ABD, Fransa, Birleşik Krallık'ın aralarında bulunduğu 112'si BM üyesi olmak üzere 116 devlet tanımıştır.³⁷⁴ Birçok uluslararası organizasyonlarda da tanınmaya başlayan Kosova'yı siyasi anlaşmazlıklar sebebiyle Sırbistan, Rusya Federasyonu³⁷⁵ Yunanistan, İspanya, Romanya gibi devletler tanımayı reddetmiştir. Kendi iç siyaset sorunları ve bölünme kaygısı yaşayan devletler de Kosova'yı tanımakta çekinceler yaşamaktadır.

Martti Ahtisaari'nin önerdiği Plan büyük bir kararlılıkla uygulamaya konulacağı belirtilmiştir. Bağımsızlık ilanına kadar Kosova'da Arnavutların ulusal bayrağı olan kırmızı zemin üzerinde "Shiponja" (çift başlı kartal) kullanılmıştır. Bağımsızlık sonrası ise Kosova Bayrağı, mavi zemin üzerine altı yıldız ve Kosova Haritası'ndan oluşmaktadır. Muammer İbrahim tarafından tasarlanan bayrakta bulunan mavi renk, halkın AB ve Avrupa-Atlantik kurumlarına olan bağlılığını yansıtırken, mavi zemin üzerindeki harita ise ülkenin bölünmez bütünlüğünü ve barışı temsil etmektedir. Ayrıca Arnavutluk'tan ayrı bir ülke olduğunu vurgulamak adına birçok Arnavut milliyetçilerinin eleştirilerine rağmen iki bayrak arasında

³⁷² Sırp milletvekilleri toplantıyı boykot ederek katılmamıştır.

³⁷³ Türkiye tanıma belgesini Kosova makamlarına ileten ilk ülke olmuştur. Ayrıca 1 Eylül 2015 tarihinde Prizren'de faaliyete geçen Türk Başkonsolosluğu ile birlikte Kosova'da başkonsolosluk açan ilk ülke de Türkiye olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (e.t. 14.12.2017).

³⁷⁴ <http://www.mfa-ks.net/?page=2,224> (e.t. 14.12.2017).

³⁷⁵ Rusya Federasyonu fiilen 40 yıldır bağımsız olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) tanımamaları örneğini göstererek Batılı devletleri çifte standart yaklaşımından dolayı suçlamıştır. Bkz. Özlem, "Küresel Riskler...", op.cit., s. 116.

benzerliğin olmamasına dikkat edilmiştir. Bayrak üzerinde bulunan altı yıldız ise Kosova’da yaşayan Arnavutlar, Sırp, Türkler, Romlar (Çingene), Boşnaklar ve Goralılarda oluşan altı etnik grubu temsil etmektedir. Taçi, bağımsızlık konuşmasının bir bölümünü Sırpça gerçekleştirerek Kosova’nın diğer etnik gruplar için de yurt olduğu mesajını vermiştir.³⁷⁶

Bağımsızlık ilanından sonra bölgede istikrarın sağlanması için göreve yeni başlayacak olan “Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu Kosova” (European Union Rule of Law Mission in Kosovo / EULEX), “Uluslararası Sivil Ofisi” (International Civilian Office / ICO), “Uluslararası Sivil Temsilcisi” (International Civilian Representative / ICR) ve “Uluslararası Yönetim Grubu” (International Steering Group / ISG) gibi kuruluşların Kosova’ya destek vereceğini açıklanmıştır. AGİT ve KFOR 1999 yılından beri hizmet ettikleri Kosova’ya bağımsızlık sonrası da hizmet etme kararı almıştır. Kosova’da yer alan uluslararası toplum kuruluşları Kosova’yı devletleşme yolunda hizmetleriyle yardımcı olmaktadır. Kosova’daki bu kuruluşlar belirledikleri görevleri üstlenerek belirlenen standartlara ulaşmak için çaba göstermektedir. Bundan dolayı Kosova tam bağımsızlığına kavuştuğunda ve belirlenen standartlara ulaştığında uluslararası örgütlerin faaliyetlerinin sona ermesi konusunda karara varılmıştır.³⁷⁷

Kosovalı Arnavutların uzun süre gerek siyasi gerek silahlı direnişle bağımsızlık için mücadele ettikten sonra bağımsızlık arzularına ulaşmaları coşkuyla kutlanmıştır. Diğer taraftan Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesi Sırp tarafından tanınmamış hatta diğer ülkelerin tanımaması için lobicilik faaliyetlerine devam edilmektedir. Bunlara örnek olarak Sırp diplomatların girişimiyle Surinam³⁷⁸ ve Gine-Bissau³⁷⁹ devletleri Kosova’yı bağımsız ülke olarak tanımalarına rağmen bu ilanlarını geri çekerek hükümsüz kılmıştır. Ayrıca 2004

³⁷⁶ Albertini, “Kosovo...”, op.cit., 6-7.

³⁷⁷ Kim, “CRS Report...”, op.cit., s. 22.

³⁷⁸ <http://www.mfa.gov.rs/en/press-service/statements/17134-serbias-gratitude-for-surinames-decision-to-revoke-recognition-of-the-unilaterally-declared-independence-of-kosovo> (e.t. 14.12.2017).

³⁷⁹ <http://www.mfa.gov.rs/en/press-service/statements/17193-government-of-the-republic-of-guinea-bissau-revokes-decision-on-recognizing-kosovo> (e.t. 14.12.2017).

yılından beri “Kosovo je Srbija” (Kosova Sırbistan’ındır) sloganını Sırp milliyetçileri tarafından bağımsızlık ilanı sonrası daha çok kullanılmaya başlamıştır.³⁸⁰

Her siyasi gelişmede Kosova’yı dile getiren, politik söylemde sürekli kullanan Sırbistan son olarak ABD Başkanı Donald J. Trump’ın 6 Aralık 2017 tarihinde Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanımasını fırsat bilerek Sırbistan’ın eski Başbakanı ve Dışişleri Bakanı olan Ivica Dačić “*Kosova Sırpların Kudüs’üdür*”³⁸¹ söylemini tekrar dile getirmiştir. Özellikle uluslararası toplumda Rusya Federasyonu ve Sırbistan’ın muhalefetine ve engellemelerine karşın Kosova birçok uluslararası örgüt ve devlet tarafından tanınmaya devam etmektedir.

³⁸⁰ <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2004/03/19/srpski/P04031802.shtml> (e.t. 14.12.2017).

³⁸¹ <http://www.rtklive.com/sq/news-single.php?ID=228954> (14.12.2017).

Kosova'nın Bağımsızlığını Tanıyan Devletler³⁸²

KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI TANIYAN DEVLETLERİN BÖLGESEL DAĞILIMI (Şubat 2018 İtibariyle)				
BALKANLAR	AVRUPA	AFRİKA	KUZEY AMERİKA	ASYA
Türkiye,	Fransa,	Moritanya,	ABD	Japonya,
Arnavutluk,	İtalya,	Senegal,	Kanada	Güney Kore,
Bulgaristan,	Almanya,	Gana,		Afganistan, Brunei,
Hırvatistan,	Birleşik Krallık,	Orta Afrika Cum.,		Pakistan, Malezya,
Makedonya,	Danimarka,	Çad,	ORTA VE	Doğu Timor,
Karadağ,	Lüksemburg,	Nijer,	GÜNEY	Tayland, Singapur,
Slovenya	Belçika,	Malavi,	AMERİKA	Bangladeş, Tayvan
	Polonya,	Gambiya,	Kostarika,	
ORTA DOĞU	Avusturya,	Haiti,	Kolombiya,	OKYANUSYA VE
Suudi Arabistan,	İsveç,	Gine,	Peru,	YAKIN ÇEVRESİ
Birleşik Arap	İrlanda,	Gabon,	Honduras,	Avustralya,
Emirlikleri,	Holanda,	Fildişi Sahili,	Dominik Cum.,	Yeni Zelanda,
Ürdün,	Lihtenştayn,	Cibuti,	Panama,	Tonga,
Bahreyn,	Macaristan,	Uganda,	Belize,	Niue, Cook Adaları,
Umman,	İsviçre,	Benin,	Saint Lucia,	Fiji,
Kuveyt,	Finlandiya,	Komorlar,	Grenada,	Marşal Adaları,
Katar,	Norveç,	Burkina Faso,	Dominika,	Palau, Tuvala,
Yemen,	İzlanda, Estonya,	Svaziland, Libya,	Guyana,	Maldivler, Nauru,
Mısır	Çekya, Monako,	Sierra Leone,	El Salvador,	Vanuatu, Kiribati,
	San Marino,	Liberya, Somali,	Antigua ve	Samoa,
	Litvanya, Letonya,	Burundi, Tanzanya,	Barbuda,	Mikronezya,
	Andora, Malta,	Lesotho, Togo,	Barbados	Papua Yeni Gine,
	Portekiz	Madagaskar	Saint Kitts ve Nevis	Solomon Adaları

³⁸² <https://www.kosovothankyou.com/> (16.02.2018)

9. Bağımsızlık Sonrası Büyük Arnavutluk İdeası

Arnavutluk devletinin komünist dönem sonrası başlayan demokratikleşme hareketi sonrası özellikle Dr. Sali Ram Berisha, Kosova'nın ve Arnavutluk'un demokratik birleşmesi konusunda mücadele edeceğinin propagandasını yapmıştır. Büyük Arnavutluk İdeası siyasi bir malzeme olarak gündeme gelmiştir. Berisha, Dr. Rugova'nın siyasi direnişini koşulsuz bir şekilde desteklemiştir. Ayrıca Arnavutluk yönetimi UÇK'nın silahlı direnişine mühimmat, lokasyon ve ekonomik anlamda yardımcı olup daha aktif bir şekilde hareket etmesini ve büyümesini sağlamıştır. 1998-1999 yıllarında Kosova'da yaşanan savaş durumu nedeniyle yüz binlerce Arnavut Arnavutluk'a ve diğer ülkelere mülteci olarak göç etmek zorunda kalmıştır. Arnavutluk hükümeti ve halkı birçok fedakârlıklarla Kosovalı Arnavutlara evlerini açarak ihtiyaçlarını üstlenmiştir. Arnavutluk'un Komünist, Kosova'nın Sırp tahakkümünden kurtulması Arnavutları birbirine yaklaştıran gelişmeler olmuştur.

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova, tek taraflı bağımsızlık ilanında ise Martti Ahtisaari Planı'na bağlı kalacağını taahhüt etmiştir. Martti Ahtisaari Planı'nda bulunan *“Kosova bu süreçten sonra herhangi bir devlete karşı hiçbir toprak iddiasına sahip değildir ve herhangi bir devletle herhangi bir birleşme talep etmez veya herhangi bir devletin bir parçası da olamaz”*³⁸³ maddesi ve radikal bir biçimde değişen Kosova Bayrağı³⁸⁴ ile uluslararası topluma Kosova'nın bağımsızlığının Büyük Arnavutluk İdeası gütmeyeceği mesajı verilmiştir. Ayrıca ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, İtalya ve Rusya Federasyonu'ndan oluşan Temas Grubu da Kosova'nın başka ülke ile birleşmeyeceği ilkesi konusunda mutabık kalarak Büyük Arnavutluk ve Büyük Sırbistan idealarına karşı olduklarını kesin dille ifade etmiştir.

³⁸³ Ahtisaari, “Comprehensive...”, op.cit., s. 2.

³⁸⁴ Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Kosova'da Arnavutların ulusal bayrağı olan Kırmızı zemin üzerinde siyah “Shqiponja” (çift başlı kartal) kullanılmaktadır. Kosovalı Arnavutlar ulusal bayraklarını 17 Şubat 2008 tarihinde kabul edilen resmi bayraklarından daha çok benimsenmektedir.

Her ne kadar gerek siyasi imkânlar gerek uluslararası konjonktürün Büyük Arnavutluk İdeası'nı mümkün kılmayacağı emarelerini gösterse de bölgede Büyük Arnavutluk İdeası'nı destekleyen gelişmeler de yaşanmaktadır. Kosova'da Arnavutluk ile birleşme görüşünü destekleyen “Kendin Karar Ver Hareketi” (Lëvizja Vetëvendosje / LVV) ve “Birleşme Hareketi” (Lëvizja për Bashkim) gibi oy potansiyeli olan partiler kurulmuştur. Özellikle LVV Partisi kayıtsız şartsız Arnavutluk ile birleşme görüşünü desteklemektedir. Parti logosu olarak Arnavutluk'un ulusal bayrağını kullanmaktadır. Martti Ahtisaari Planı'ndaki ve Sırbistan ile yapılan müzakerelerdeki dayatmalara karşı olan Parti “Jo Negociata – Vetëvendosje!” (Müzakereye Hayır – Kendin Karar Ver!) sloganıyla Arnavutlar arasında yankı uyandırmıştır. Örneğin 11 Haziran 2016 tarihinde gerçekleşen genel seçimde LVV oylarını iki kat arttırarak %27 oy oranında en çok oy alan ikinci parti konumuna gelmiştir.³⁸⁵

Bu bağlamda Arnavutluk Başbakanı Edi Rama'nın Arnavutların AB dışında bırakılmasına yönelik “Büyük Arnavutluk İdeası'na” atıf yaptığı görülmektedir. Rama AB genişlemesinde Balkanlar'da özellikle Arnavutların dışarıda bırakılmasını eleştirmiştir. Arnavutlara karşı vize sorunuyla birlikte Kosovalı Arnavutlara seyahat hakkının tanınmaması ve Avrupa'yla entegrasyonda sorun yaşanması Arnavutları yordugunu dile getirmiştir. Arnavutların AB dışında kalması durumunda AB dışında bölgede küçük birliklerin kurulabileceğini dile getirerek “Büyük Arnavutluk İdeası'na” göndermede bulunmuştur.³⁸⁶ Ayrıca Edi Rama'nın Kosova'nın bağımsızlığının 10. yılında düzenlenen etkinliklerde yaptığı “Tek Lider” açıklaması büyük yankı uyandırmıştır. Edi Rama, Kosova ve Arnavutluk'un iki ayrı devlet olduğunun altını çizerek “*ilerde neden Arnavutluk ve Kosova'nın tek bir Başbakan'ı, tek bir*

³⁸⁵ <http://www.dw.com/tr/kosovadaki-se%C3%A7imleri-ta%C3%A7inin-partisi-kazand%C4%B1/a-39201995> (e.t. 14.12.2017).

³⁸⁶ <http://www.kohajone.com/2017/10/13/edi-rama-shqiptaret-po-humbasin-durimin-me-bashkimin-europian/> (e.t. 14.12.2017).

*Güvenlik Konseyi olmasın?*³⁸⁷ söylemiyle “Büyük Arnavutluk İdeası”na olan desteğini dile getirmiştir.

Diğer taraftan Arnavutluk ile Kosova senede bir Ortak Bakanlar Kurulu toplantıları gerçekleştirerek koordineli bir şekilde çalışmaktadır. Bu toplantılar vasıtasıyla milli eğitimde kullanılacak ortak müfredatlar ve Ortak Gümrük Terminal açılışları gibi iki ülkeyi birbirine entegre edecek kararlar alınmaktadır.³⁸⁸ İki ülke arasında sınır kapıları olmasına rağmen Arnavutluk ve Kosova plakalı araçlar kontrol edilmediği gibi pasaportlara mühür dahi basılmamaktadır.

Ayrıca 14 Ekim 2014 tarihinde Sırbistan ile Arnavutluk arasında gerçekleşen futbol müsabakasında “Büyük Arnavutluk” bayrağının açılması³⁸⁹ gibi gelişmeler “Büyük Arnavutluk İdeası’nın” Arnavut halkı tarafından hâlâ benimsendiğinin bir diğer göstergesidir. Anket şirketi Gallup tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen “Büyük Arnavutluk İdeası’nı destekliyor musunuz?” sorusuna Kosova’da %81 oranında olumlu, Arnavutluk’ta %62 oranında olumlu, Makedonya ise %51.9 oranında çıkan olumlu cevap çıkmıştır.³⁹⁰

Kosova’daki olumsuz oyların bir kısmı uluslararası sistemde iki aynı görüşlü devletin “iki oy” ile daha etkili olacağını düşünmektedir. Muhafazakâr görüşte olan Kosovalı Arnavutlar ise Arnavutluk’ta bulunan farklı dinden (Ortodoks ve Katolik) ve mezhepten (Bektaşî) insanlara önyargıyla yaklaşımlarından dolayı olumsuz düşünmektedirler. Arnavutluk’taki olumsuz oyların bir kısmı ise aynı şekilde uluslararası sistemde iki aynı görüşlü devletin “iki oy” ile daha etkili olacağını düşünmektedir. Ekonomik kaygıyla bakan kesim ise Kosova’daki ekonominin çok kötü ve işsizliğin çok fazla olmasından tedirginlik duyması bunun iyi olmayan Arnavutluk ekonomisini olumsuz yönde daha da etkileyeceğini düşünmektedir.

³⁸⁷ <https://www.kosovalı.org/ramadan-kosovaya-cagri-neden-tek-liderimiz-olmasin.html> (19.02.2018)

³⁸⁸ <https://www.haberler.com/kosova-ile-arnavutluk-arasinda-ortak-gumruk-6973386-haberi/> (e.t. 14.12.2017).

³⁸⁹ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141014_sirbistan_arnavutluk_bayrak (e.t. 14.12.2017).

³⁹⁰ <http://www.balkaninsight.com/en/article/survey-greater-albania-remains-popular> (e.t. 14.12.2017).

Ayrıca Müslüman olmayan Arnavutlar, Kosova'dan Arnavutluk'a gelebilecek Müslüman Arnavutların nüfus dengelerini kendileri açısından olumsuz etkileyeceğini düşünerek olumsuz düşünmektedir.

Sonuç olarak her iki devlette yaşayan Arnavutların büyük çoğunluğunun olumlu yöndeki oyları bölgedeki Arnavutların "Büyük Arnavutluk İdeası"ndan vazgeçemediklerinin göstergesidir.

SONUÇ

Birçok millete ev sahipliği yapan Balkanlar'da sınırlar ve politikalar milliyetçilik ile şekillenmektedir. Her Balkan milletleri gibi Arnavutların da başından beri var olma ve kadimciliği savunan İlkçi Yaklaşım (Primordialism) Teorisi'ni benimsediği görülmektedir. İlirler ve Pelasglar (Pëllasget) konusunda Arnavut milliyetçiliği, milletlerin köklerini yüzyıllarca geçmişe bağlayarak, Sürekli Daimicilik (Continuous Perennialism) Yaklaşımı'nı benimsemiştir. Bilindiği üzere Balkanlar'da birçok millet aynı topraklar üzerinde hak iddia etmektedir. Bu sebeple tartışılan topraklara ilk hangi topluluğun geldiği konusu kendi milliyetçiliklerini güçlendirme konusunda önem arz ettiği gibi psikolojik üstünlüğü sağlamak açısından da çok önemli görülmektedir. Arnavut milliyetçiliğinin gerek teorilerle gerek tarihsel süreç bakımından incelenmesi çalışmada "Arnavutlar (İlirler) Balkanlar'ın yerli milletlerinden biridir." hipotezine ulaşmamızı sağlamıştır.

Balkanlar'ın en kadim topluluklarından biri olan İlirler'in kökeninden gelen Arnavutlar uzun bir süre Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmıştır. Ardından 6. ila 12. yüzyıl arasında Slav ve Bulgar istilalarından olumsuz etkilenerek, Bölgede etkinliklerini kaybettikleri ve Ortaçağ Sırp Krallığı Dönemi'nde milli benliklerini kaybetme ve tarihten silinme tehlikesi yaşadıkları gözlemlenmiştir. Kosova Ovası'nda gerçekleşen 28 Haziran 1389 tarihli 1. Kosova Savaşı başta Balkanlar tarihi olmak üzere gerek Türk tarihinin gerek Arnavut tarihinin gerekse Sırp tarihinin en büyük kırılma anlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu yenilgi Sırp tarihçiliği açısından bir mite dönüşmüş ve Sırp'ların milli bilincinin oluşmasında dayanak nokta olmuştur. Arnavutlar için ise Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi tüm Balkan milliyetçiliklerini olduğu gibi Kosova'da da Arnavut milliyetçiliğini şekillendiren unsur olmuştur. Arnavut milliyetçiliği de Osmanlı İmparatorluğu'nun Bölgede belirlediği şartlar ve uyguladığı politikalar üzerinde ilerleyerek gelişebilmiştir. Yaşanılan savaşlar, göçler ve imparatorlukların yönetim sistemleri

Arnavutların sosyolojik yapısını ve Arnavut milliyetçiliğini doğrudan etkilemiştir. Bu çerçevede Arnavutlar dil (Tosk-Geg) ve din (Katolik, Ortodoks, Müslüman ve Bektaşî) bakımından bölünmüştür. Dolayısıyla “Arnavutların dil ve din bakımından bölünmüş olmaları milli uyanışlarının diğer Balkan uluslarına göre farklı şekilde gelişmesine sebep olmuştur.” hipotezine ulaşılmıştır.

10 Haziran 1878 tarihinde Kosova’da Prizren Birliği (Lidhja e Prizrenit)’nin kurulması Arnavut milliyetçiliğinin siyasi boyuta ulaşmasını sağlayan en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Büyük Arnavutluk İdeası her ne kadar 19. yüzyıldan itibaren Arnavutlar tarafından dile getirilse de kökeni antik çağlara kadar dayanmaktadır. Sistemsel ve sosyolojik çeşitlilikler hasebiyle Balkanlar’da gerçekleşen en geç milliyetçi hareketlerden biri olmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğunun yönetim sistemi ideanın tarihsel arka planını oluşturduğu gibi sınırlarını da belirleyen unsur olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Arnavutların yegâne amacı olan Büyük Arnavutluk İdeası’nın temelleri Osmanlı İmparatorluğu’nun belirlediği vilayet sınırlarına dayanmaktadır. Yaşanan tarihsel gelişmelerin incelenmesiyle “Arnavutların Büyük Arnavutluk kurma idealleri bulunmaktadır.” hipotezi ortaya çıkmıştır.

Çalışmada Arnavut milliyetçiliğinin entelektüel kişilerden halka doğru “tepeden inme” (top-down) şeklinde geliştiği saptanmıştır. Milliyetçiliğin ana aktörü olan sosyal yapının incelenmesinde Miroslav Hroch’un “üç evre (phase)” teorisi kullanılmıştır.

Birinci evrede (Phase A.), aktivistler etnik gruplarının dilsel, tarihsel ve kültürel niteliklerine ilişkin bilimsel araştırmalara kendilerini adanmışlardır. Bu dönemde bağımsızlık isteği gibi açık olarak radikal istekler bulunmamaktadır. Arnavut milliyetçiliği bu ilk evreyi Tanzimat sonrası dönemden itibaren etnik köken araştırmaları, tarihsel mitler oluşturma, dil

bilinci, alfabe ve sözlük çalışmalarıyla birlikte 1878-1881 Prizren Birliği'nin kurulmasına kadar olan süreçte yaşamıştır.

İkinci evrede (Phase B.), kendi etnik gruplarından birçoğunu bir ulus yaratma projesini kazanmayı amaçlayan yeni bir dizi eylemci ortaya çıkmaktadır. Bu dönem uyanış (awaken) ve milli bilincin oluşumu olarak da anılmaktadır. Arnavut milliyetçiliği bu evreye Prizren Birliği sürecinde geçmiştir. Arnavutlarda milli uyanışının önderliğini yapacak Vassa Efendi, Şemseddin Sami ve İsmail Kemal Bey gibi isimler ortaya çıkmıştır. Siyasal reaksiyonlar bağlı oldukları Osmanlı İmparatorluğu'na karşı değil yayılcı (irredentist) politikalar izleyen Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ gibi komşularına karşı olmuştur. Bu evre, Arnavutluk ülke yapısının bulunmaması sebebiyle bağımsızlık sonrası dönemde dâhil olmak üzere 1. Dünya Savaşı sonrasına kadar devam etmiştir.

Üçüncü evrede (Phase C.), milli bilinç, nüfusun çoğunluğunun endişesi hâline geldiği zaman kitlesel bir hareket oluşmaktadır. Artık bu evrede milliyetçi hareket entelektüel ve politikacılar tarafından değil büyük kitleler hâlinde halk tarafından yapılmaktadır. Sadece bu aşamada tam bir sosyal yapı oluşabilmektedir. Arnavutluk, 21-31 Ocak 1920 tarihleri arası gerçekleştirilen Leşne Kongresi ile birlikte uygun devlet yapısını ve siyasi istikrarını ancak 1920'lerde sağlayabilmiştir. Bu yapılar Arnavutluk'ta Ahmet Zogu Dönemi'nde yapılan katkılar ile kuvvetlendirilmiştir. Enver Hoxha Dönemi'nde ise tam anlamıyla üçüncü evreye geçilmiştir. Kosovalı Arnavutlar ise üçüncü evreye (Phase C.) Yugoslavya'da Tito ve sonrasındaki dönemde geçebilmiştir.

Arnavut milliyetçiliğinin siyasi bir harekete dönüşmesi ve Büyük Arnavutluk İdeası'nın temellerinin atıldığı Kosova, Sırp milliyetçiliği için de çok büyük önem arz etmektedir. Sırp'ların Kosova'ya hâkim olduğu Ortaçağ Dönemi'nde ilk Ortodoks manastırlarının bu bölgede inşa edildiği inancı Sırp'lar açısından bölgeyi kutsal kılmıştır. Ayrıca 1. Kosova

Savaşı'yla Sırp bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu yenilgi olay Sırp tarihçiliği açısından bir mite dönüşmüş ve Sırp millî bilincinin oluşmasında dayanak nokta olmuştur. Böylelikle gerek dini gerek millî açıdan Kosova Sırp milliyetçiliği açısından merkezi konumda bulunmaktadır. Bu noktada “Kosova, Ortodoks Sırp milliyetçiliği açısından “Metohija (Kutsal Bölge)” niteliği taşımaktadır.” hipotezine ulaşılmıştır.

Arnavut milliyetçiliğinin merkez bölgesi olan Kosova Tito Dönemi'nde siyasi çekişmelerin odak noktasında bulunurken Tito'nun ölümü sonrası yükselen Sırp milliyetçiliği ile ekonomik kırılmalar sonucu Yugoslavya'nın dağılma sürecinde silahlı çatışmaların merkezi durumuna gelmiştir. Tito Dönemi'nde Arnavutluk ile Yugoslavya arasında imzalanan Kültür Antlaşması'na bağlı olarak Tiran Üniversitesi'nden profesörlerin Priştine Üniversitesi'nde eğitim hizmeti vermeye başlamıştır. Bu kapsamda Arnavutlar arasında etkileşim artmış, her iki taraf da millî bilincin gelişmesinde ve ulusal kimliklerin inşasında ortak hareket etmeye başlamışlardır. Bu dönemden itibaren Kosovalı Arnavutlar için millî bilinç halkın çoğunluğunun endişesi haline gelmiş 1981'de başlayan protestolarla birlikte kitlesel bir harekete dönüşerek Arnavut milliyetçiliği üçüncü evreye (Phase C.) ulaşmıştır. Arnavut milliyetçiliğiyle beraber Dr. İbrahim Rugova, Kosova'nın bağımsızlık mücadelesi için örnek duruşuyla siyasi direnişte başrol oynamıştır. Rugova'nın faaliyetlerinin uluslararası toplum nazarında beklenen başarıyı sağlayamaması sonucu Kosovalı Arnavutlar, UÇK ile birlikte Sırp tahakkümüne karşı silahlı bir direniş başlatarak kısa sürede uluslararası toplumun dikkatini çekmişlerdir. Kosova'daki silahlı çatışmaların büyümesi ve katliamların artması sonrası Batı'nın tüm uyarılarını dikkate almayan Milošević'in ordusuna karşı NATO kuvvetleri 78 gün sürecek NATO hava harekâtını başlatmıştır. NATO müdahalesi sonrası Mitroviça Kenti hariç Kosova'nın büyük bir bölümünde barışın tesis edilmesi sonrasında Kosova BM gözetiminde devletleşme sürecine girmiştir. 2005 yılından itibaren 2 yıl boyunca BM liderliğinde Arnavut ve Sırp temsilcilerin yaptığı müzakerelerin sonuçsuz kalması

nedeniyle 17 Şubat 2008 tarihinde Batı'nın desteğiyle Kosova tek taraflı bağımsızlık ilan etmiştir. Bu konuda gerçekleşen tarihsel süreç “Arnavut milliyetçiliği Kosova'nın bağımsızlık sürecinde hayati bir rol üstlenmiştir.” hipotezini kurmamızı sağlamıştır.

10 Haziran 1878 tarihinde Kosova'nın Prizren Kenti'nde temelleri atılan “Büyük Arnavutluk İdeası”, Arnavut milliyetçiliğinin siyasi bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır. Her ne kadar “Büyük Arnavutluk İdeası” somut olarak uzun süreli bir şekilde gerçekleşmese de Kosova'nın bağımsızlık sürecine etkisi büyük olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede etkisini kaybetmesiyle Arnavutluk topraklarının yarısını dışarıda bırakarak bağımsızlığını kazanmıştır.

Bu süre zarfında gerek Zogu Dönemi'nde gerek Enver Hoxha Dönemi'nde kendi siyasi çıkarları sebebiyle “Büyük Arnavutluk İdeası” benimsenmemiştir. Bu tarihsel çerçevede Arnavutluk'taki Arnavutlar diktatörlük ve komünist tahakkümü altında yaşarken Kosova'daki Arnavutlar federasyon sisteminde siyasi hakları olmadan Sırp tahakkümü altında yaşamıştır. Bu süreçte tek millet olan Arnavutlar birbirlerinden kopuk bir şekilde baskı altında yaşamak zorunda kalmıştır. Komünist Dönem sonrası Arnavutluk'ta başlayan demokratikleşme süreci ve Rugova liderliğinde Kosova'da başlayan bağımsızlık hareketi sonrası bu anlayış değişmiştir. Sali Berisha Kosova ve Arnavutluk'un demokratik birleşmesi konusunda mücadele edeceğinin propagandasını yapmış ve Büyük Arnavutluk İdeası'nı siyasi bir malzeme olarak 1992 seçimlerinde gündeme getirmiştir. Berisha Dr. Rugova'nın siyasi direnişini koşulsuz bir şekilde desteklemiştir. 1991 yılındaki bağımsızlık ilanı sadece Arnavutluk tarafından tanınmıştır. Ayrıca Tiran yönetimi UÇK'nın silahlı direnişine mühimmat, lokasyon ve ekonomik anlamda yardımcı olup daha aktif bir şekilde hareket etmesini ve büyümesini sağlamıştır.

1998-1999 yıllarında Kosova’da gerçekleşen silahlı çatışmaların ve katliamların artmasıyla yüz binlerce Arnavut da mülteci olarak Arnavutluk’a göç etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle birbirinden kopuk yaşayan Arnavutlar tekrardan etkileşim içine girmiştir. Arnavutluk Kosova’nın devletleşme sürecini sürekli desteklediği gibi 2008 yılındaki bağımsızlık sonrasında da uluslararası toplumda en büyük destekçisi olmuştur. Bu çerçevede Büyük Arnavutluk İdeası’nın Kosova’nın bağımsızlığına pozitif anlamda büyük bir etkisi olmuştur. “Büyük Arnavutluk İdeası” bölgedeki Arnavut siyasi oluşumlar ve halk tarafından günümüzde de benimsenip desteklenmektedir. Buna rağmen Arnavutluk-Kosova birleşmesinin gerek bu aktörlerin kapasite yetersizliği gerek uluslararası sistemdeki aktörlerin çıkarları sebebiyle karşı olmasından dolayı gerçekleşmesi kısa ve orta vadede olası görülmemektedir.³⁹¹ Bu bağlamda “Olası Arnavutluk-Kosova birleşmesinin uluslararası sistemdeki aktörler tarafından tanınması mümkün değildir.” hipotezine varılmıştır.

³⁹¹ Uluslararası hukukta “Rebus sic stantibus” (Koşullar değişmediği sürece) ilkesine dayanarak mevcut şartlarda köklü ve öngörülemeyen değişiklikler olmadığı sürece gerçekleşmesi kısa ve orta vadede olası görülmemektedir.

KAYNAKLAR

Kitaplar

ALPAN, Necip P. “**Tarih Işığında Bugünkü Arnavutluk**”, Ankara: Kardeş Yay., 1975.

ALPAN, Necip P. “**Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal**”, Ankara, 1. Baskı, Kişisel Yay., 1982 .

ALTER, Peter. “**Nationalism**”, 1. Baskı, Londra, Edward Arnold, 1989.

ANZULOVIC, Branimir. “**Heavenly Serbia: From Myth To Genocide**”, New York, New York Üniv. Press, 2001.

ARMAOĞLU, Fahir. “**20. Yüzyılın Siyasi Tarihi**”, Ankara, Cilt: 2, Türkiye İş Bankası Yay., 1992.

BALABAN, Mustafa Rahmi. “**Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**”, 5.cilt, Ankara, TDV, 1992.

BALLA, Şefqet. “**Yeni Bir Kosova'nın Doğuşu**”, Zeus Kitabevi, 2008.

BAYHAN, Şakir. “**Sırpça Sözlük: Türkçe-Sırpça, Sırpça-Türkçe**”, Ankara, Devran Matbacılık Yay.San. ve Tic.Ltd.Şti., 2004.

BIBERAJ, Elez. “**Albania in Transition: The Rocky Road to Democracy**”, WestView Press, 1993.

BİLGE, Mustafa L. “Arnavutluk”, “**Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**”, 3.cilt, Ankara, TDV, 1991.

BORA, Tanıl. “**Yugoslavya Milliyetçiliğinin Provakasyonu**”, İstanbul, Birikim Yay., 1995.

BOZBORA, Nuray. “**Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri**”, Ankara, ASAM Yay., 2008.

BRZEZINSKI, Zbigniew. “**The Grand Chess Board: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**”, New York, Basic Books, 1997.

CANBOLAT, İbrahim S. “Tarihsel Bir Perspektif: Balkanlarda Zaman ve İnsan”, **“Uluslararası İlişkilerde Türkiye: Savaş ve Barış Arasında Dünya”**, Bursa, 4. Baskı, Aktüel Yay., Alfa Akademi Ltd. Şti., Kasım 2012.

CASTELLAN, Georges. **Balkanlar’ın Tarihi**, Cev. Aysegul Yaraman-Basbuğu, İstanbul: Milliyet Yay., 1995.

CLARK, Howard. **“Civil Resistance in Kosovo”**, London, Pluto Press, 2000.

CLAYER, Nathalie. “Education and The Integration of The Province of Gjirokastër in Interwar Albania”, **“Albania: Family, Society and Culture in The 20th Century”**, ed. Andreas Hemming, Gentiana Kera, and Enriketa Pandelejmoni, LIT Verlag, 2012.

COHEN, Philip J. **“Serbia’s Secret War: Propaganda and The Deceit of History”**, Texas, Texas A&M Üniv. Press, 1996.

ÇELA, Blerim. **“Shqiptarët Ndër Shekuj”**, Tiranë, Koha Yay., 2001.

ÇETİNER, Yılmaz. **“Şu Bizim Rumeli”**, Milliyet Yay., İstanbul, 1994.

DAVUTOĞLU, Ahmet. **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 51. Baskı, İstanbul, Küre Yay., 2010.

DİŞÇİ, Rian. **“Türkçe-Arnavutça / Arnavutça-Türkçe Sözlüklü Konuşma Kılavuzu”**, İstanbul, 2. Baskı, FONO Açıköğretim, 1997.

DRAGOJ, Nuri. **“Prapaskenat e Konferencës së Londrës (1912-1913)”**, Tiranë, Iceberg, 2014.

ELSIE, Robert. “Historical Dictionary of Albania”, **Historical Dictionary of Europe**, 2. Baskı, No. 75, Scarecrow Press, Plymouth, 2010.

EMECEN, Feridun. “Kosova Savaşları”, **“Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”**, 26.cilt, Ankara, TDV, 1992.

EMİROĞLU, Hüseyin. **“Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu”**, Ankara, Orient Yay., 2006.

FINE, John V. A. **“The Early Mediaval Balkans: A Critical Survey From The Sixth To The Left Twelfth Century”**, Michigan: Ann Arbor, 1987.

FINLAN, Alastair. "Background to War", **"Essential Histories - The Collapse of Yugoslavia 1991-1999"**, Oxford, Osprey Publishing, 2004.

FRASHËRI, Sami "Reziket e Shqipërisë", **"Shqipëria: Ç'ka Qënë, Ç'është E Ç'do Të Bëhetë?"**, der. Metin&Rejnald Lleshi, Reklama Yay., Tiranë, 2010.

GAWRYCH, George. **"The Crescent and Eagle, Ottoman Rule, Islam and Albanians, 1874-1913"**, I.B. Tauris, New York, 2006.

GELLNER, Ernest. **Nations and Nationalism**, 1. Baskı, Ithaca, New York, Cornell Üniv. Press, 1983.

GREENFELD, Liah. **"Nationalism: Five Roads To Modernity"**, 1. Baskı, Londra, Harward Üniv. Press, 1994.

GÖYÜNÇ, Nejat. **Pax Ottomana / Studies In Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç**, ed. Kemal Çiçek, 1. Baskı, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2001.

HROCH, Miroslav. "From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe", **Mapping the Nation**, ed. Gopal Balakrishnan, Londra, Verso, 1999.

HUPCHICK, Denis P. **"The Balkans: From Constantinople to Communism"**, New York, Palgrave, 2002.

HYSENI, Skender. **"Kosovo In The International Court of Justice"**, Priştine, 2010.

İLGÜREL, Mücteba. "Yeniçeriler", **İA**, C. 13, İstanbul, 1986.

İNALCIK, Halil. "State, Land and Peasant: The Çift-hane System: the Organization of Ottoman Rural Society", **"An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914"**, ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert, New York, Press Syndicate of the University of Cambridge The Pitt Building, 1. Baskı, 1994.

İNALCIK, Halil. "Eyalet İdaresi: Cizye ve Gayrimüslimler", **"Osmanlı İdare ve Ekonomik Tarihi"**, İstanbul, İSAM Yay., 2011.

JELAVÍCH, Barbara. **History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries**, Melbourne, Cambridge University Press, 1983.

JOHNSTONE, Diana. “**Ahmakların Seferi: Yugoslavya, Nato ve Batı'nın Aldatmacaları**”, Çev. Emre Güven & Engin Bulut, Ankara, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, 2004.

KALLIOPI, Nikolopoulou. “**Tragically Speaking: On the Use and Abuse of Theory for Life**”, Nebraska, Nebraska Üniv. Press, 2013.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri. “**Zoraki Diplomat**”, İstanbul, İletişim Yay., 2012.

KARATAY, Osman. “**Kosova Kanlı Ova**”, İstanbul, İz Yay., 1998.

KOLA, Paulin. “**The Search for Greater Albania**”, Londra, C. Hurst & Co. Publishers, 2003.

KONİCA, Faik. **Vepra 3**, 1. Baskı, Tirana, Dudaj, 2001.

KRIEGER, Heike. “The Kosovo Conflict and International Law: An Analytical Documentation 1974-1999”, “**Cambridge International Document Series**”, Vol.11, Cambridge University Press, 2001.

KULLASHI, Muhammet. “**The Kosovo Problem and The Disintegration of Yugoslavia**”, Balkans, A Mirror of International Order, ed. Günay Göksu Özdoğan & Kemali Saybaşıllı, İstanbul, 1995.

KUTLU, Sacit. “**Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**”, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2007.

KÜPELİ, Yusuf. “**Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD**”, Ankara, 1. Baskı, Öncü Kitap Yay., 2000.

MALCOLM, Noel. “Orientation: Places, Names and People”, “**Kosovo: A Short History**”, New York, New York Üniv. Press, 1998.

MERTUS, Julia A. “**Kosovo How Myths and Truths Started A War**”, Birleşik Krallık, University of California Press, 1999.

MILO, Paskal. “Themelimi I Shtetit Të Pavarur, Njohja Dhe Marrëdhëniet E Tij Ndërkombëtare: Nacionalizmi Shqiptar. Rrënjët Dhe Natyre E Tij.”, “**Politika E Jashtme E Shqipërisë, Vëllimi I Parë (1912-1939)**”, Tiranë, Botimet Toena, 2013.

MISHA, Pirro. “Invention of Nationalism: Myth and Amnesia”, **“Albanian Identities: Myth and History”**, ed. Stephanie Schwandner-Sievers, Bernd Jürgen Fischer, Londra, C. Hurst&Co ,2002.

ÖZDAL, Barış. “2. Dünya Savaşı’nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca (Ed.), **“Diplomasi Tarihi II – Ders Notları”**, 3. Baskı, Bursa: Dora Yay., 2016.

ÖZLEM, Kader. “19. Yüzyılda Balkanlar’da Yaşanan Bazı Önemli Olayların Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, Barış Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), **“Diplomasi Tarihi 1”**, 1. Baskı, Bursa, Dora Yay., 2015.

ÖZKIRIMLI, Umut. “Milliyetçilikten önce Milletler: İlkçi Yaklaşım”, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, 1. Baskı, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.

ÖZKIRIMLI, Umut. “Chapter 3: Primordialism/Perennialism” **Theories of Nationalism: A Critical Introduction**, 3. Baskı, Londra, Palgrave, 2017.

PEPA, Pjetër . **“Tragjedia Dhe Lavdia E Kishës Katolike Në Shqipëri Vëll I”**, Botimet 55, 1. Baskı, Tiranë, 2007.

POULTON, Hugh. “Balkan Halkları; Osmanlıların ve Habsburgların Mirası; ve Yerel Ulusçuluğun Yükselişi”, **“Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler”**, çev. Yavuz, Alagon,1. Baskı, İstanbul, Sarmal Yay., 1993.

RECEPOĞLU, Altay Suroy. “Kosova’da Türk Dernekleri ve Kuruluşları”, **“Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı: Kosova”**, Hazırlayan: Osman Baymak, Prizren, 1. Baskı, Grafix Basımevi, 2008.

SİPAHİOĞLU, Bahtiyar. **“Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova”**, Prizren, Balkan Aydınları ve Yazarları Yay., 2009.

Sloane, William M. **“Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar”**, Çev.: Sibel Özbudun, İstanbul, 2008.

SMITH, Anthony, D. **“Milli Kimlik”**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

TILIÇ, Lütü Doğan. “Kosova Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal”, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1999.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. “Uluslar arası İlişkilere Giriş”, İstanbul, DER Yay., 2005.

TRANSCHEL, Kate. “The End of Yugoslavia”, “**The Breakup of Yugoslavia: Conflict in the Balkans**”, Ed. James I. Matray, Broomall, Chelsea House Publishers, 2006.

TODOROVA, Maria. **Imagining Balkans**, New York, Oxford University Press, 2009.

TODOROVA, “**Balkanları Tahayyül Etmek**”, Çev. Dilek Şendil, Ed. Tansel Güney, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2010.

TÜRBEDAR, Erhan. “Kosova Sorunu”, “**Balkanlar El Kitabı**”, der. Osman Karatay & Bilgehan A. Gökdağ, 2. Cilt, Ankara, 2007.

TÜRKOĞLU, Emir. “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, “**Balkan Diplomasisi**”, der. Ömer E. Lütem & Birgül Demirtaş Çoşkun, Ankara, ASAM Yay., 2001.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. “**Osmanlı Tarihi**”, TTK Yay. 10. B, C.1, Ankara, 2011.

ÜLGER, İrfan Kaya. “**Yugoslavya Neden Parçalandı?**”, Ankara: Seçkin Yay., 2003.

YAVUZ, Celalettin. “Balkanlaşan” Eski Yugoslavya’daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova”, **2023 Dergisi**, Ankara, Sayı 83, 15 Mart 2008.

YILMAZ, Murat. “**Kosova: Bağımsızlık Yolunda**”, İstanbul, 1. Baskı, İlke Yay., 2005.

Makaleler ve Raporlar

AKMAN, Halil. “Arnavutluk ve Balkanlar: Kosova”, **“Paylaşılamayan Balkanlar”**, Ed. Deniz Saraç, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay.,1. Baskı, 2006.

ARI, Tayyar & Prinççi, Ferhat. “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası: Kosova Krizi ve Amerikan Politikaları”, **“Alternatif Politika”**, Cilt: 3, Sayı: 1, Mayıs 2011.

CAKA, Eduart. **“Millet Sisteminde Arnavutların Durumu”**, “Osmanlı Millet Sisteminde Arnavutların Konumu (XVII-XIX. Asırlar)”, Balkan Araştırmaları Dergisi, ed. Muhammed Ahmetaj, C.6, 1. Sayı, 2015.

FISCHER, Bernd. **“A Brief Historical Overview of the Development of Albanian Nationalism”**, Indiana, EES Meeting Report 313, 2005.

HROCH, Miroslav. “From Ethnic Group Toward The Modern Nation: The Czech Case”, **“Nations and Nationalism”**, Vol.10, No:1/2, 2004.

HUNTINGTON, Samuel. “Clash of the civilizations?”, **Foreign Affairs**, Vol. 72, No. 3,1993.

IKONOMI,I. **“Pavarësia: Udhëtimi i Paharruar i Ismail Qemalit”**, UET Press, Tiranë, 2012.

KARAKOÇ, Julide. “ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO’nun Kosova Müdahalesi”, **Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi** 8/1, Ankara, 2006.

LUBONJA, Fatos. **“Nga Nacional-Komunizmi në Nacional-Evropianizëm”**, Korrieri, 5 Şubat, 2009.

MAJESKA, George P. **“Religion and Atheism in the U.S.S.R. and Eastern Europe”**, The Slavic and Eastern Europe Journal Vol. 20, No.2, 1976.

MEŞE, Bahri. “Kosova’nın Statü Sorunu”, **“Harp Akademileri Dergisi”**, İstanbul, Harp Akademiler Basımevi, 2007.

MILLAS, Iraklis. **“Tourkokratia: History and the Image of Turks in Greek Literature”**, South European Society and Politics, ed. Dimitrios Theodosopoulos, vol.11, 2009.

ÖZDAL, Barış. “Yugoslavya Dağılma Süreci Çerçevesinde Avrupa Birliğinin Balkanlar Politikası: Yugoslavya’nın Dağılma Süreci”, **“Küreselleşen Dünyada Avrupa Birliği: Entegrasyon, Kimlik ve Güvenlik”**, ed. Rasim Özgür Dönmez & Gökhan Telatar, Ankara, Phoenix Yay., 2008.

ÖZLEM, Kader. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin ve Türkiye’nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi”, **“Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi”**, Edirne, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2012.

ÖZLEM, Kader. “Kosova Sorunu Ekseninde Küresel Aktörlerin Politikalarının Analizi”, **“Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler”**, Ed. Atilla Sandıklı & Elnur İsmayıl, İstanbul, Bilgesam Yay., 2017.

RRAPAJ, Jonilda ve Kolasi, Klevis. “Theoretical Framework: Modernist Theories of Nationalism and Structural Transformation”, **“The Curious Case of Albanian Nationalism: the Crooked Line from a Scattered Array of Clans to a Nation-State”**, Ankara Üniv., The Turkish Year Book of International Relations, Vol. 44, 2013.

SAVAŞ, Hüseyin. “Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu II.”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, No:1, 2001.

SHILS, Edward. “ Primordial, Personal, Sacred, and Civil Ties”, **British Journal of Sociology**, 8. Sayı, 2. Baskı, 1957.

ZERNATTO, Guido ve Alfonso, G. Mistretta. “Nation: The History of a Word”, **The Review of Politics** 6. Baskı, No. 3, 1994.

WALLERSTEIN, Immanuel. **“The Ottoman Empire and the Capitalist World-Economy: Some Questions for Resarch”**, Review (Fernand Bruadel Center), Vol. 2, No. 3, 1979.

WELLER, Marc. “The Ramboulliet Conference”, **“International Affairs”**, Vol. 75, No. 2, 1 Nisan 1999.

DİĞER

Elektronik Yayınlar

ABAZI, Enika. “The Role of International Community in Conflict Situation: Which Way Forwards? The Case of the Kosovo/a Conflict”, **“Balkanologie”**, Vol. VIII, No: 1, 2004. <https://balkanologie.revues.org/511> (e.t. 02.12.2017).

ADILI, Gafur. “Alternativat e Ribashkimit Kombëtar të Shqiptarëve Dhe të Shqipërisë Etnike..!”, **“Gazeta Ditore: Opinion”**, 24 Ocak 2013. <https://archive.is/20130124112221/http://gazetaditore.com/2012/12/10/alternativat-e-ribashkimit-kombetar-te-shqiptareve-dhe-te-shqiperise-etnike/> (e.t. 12.11.2017).

AHTISAARI, Martti. **“Comprehensive Proposal For The Kosovo Status Settlement”**, “Kuvendi Kosoves”, 2 Şubat 2007. <https://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Comprehensive%20Proposal%20.pdf> (e.t. 13.12.2017).

AKŞİN, Sina. “The Classical Ottoman Era: The Classical Ottoman Social Structure”, **“Turkey From the Empire to Revolutionary Republic: The Emergence of the Turkish Nation from 1789 to the Present”**, New York, New York Üniv. Press, 2007. <https://books.google.com.tr/books?id=rt4TCgAAQBAJ&pg=PA11&lpg=PA11&dq=reaya+the+flock&source=bl&ots=N6DiIPLFVK&sig=ntciDNSgf3Ind9ON9T6uGaB9VKQ&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiTiomb78fWAhWla5oKHXJEBA8Q6AEIOzAD#v=onepage&q=reaya&f=false> (e.t. 28.09.2017).

ALBERTINI, Matteo. “Introduction: Identities in a Globalized World”, **“Kosovo: An Identity Between Local and Global”**, ed. Annemarie Peen Rodt, Exeter, University of Exeter, Ethnopolitics Papers, No.15, February 2012. https://www.academia.edu/1467491/Kosovo_An_Identity_between_Local_and_Global (e.t.17.10.2017).

ALPKAYA, Gökçen. “Nato Müdahalesi Üzerine: Yeni Bir Uluslararası Hukuk mu?”, **“Tartışma Metinleri”**, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Basımevi, No. 15, Haziran, 1999. <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/1999/nato.pdf> (e.t. 08.12.2017).

ANDREJEVICH, Milan. “Hashim Thaçi: President of Kosovo”, **“Encyclopædia Britannica”**, 10 Aralık 2017. <https://www.britannica.com/biography/Hashim-Thaci> (e.t. 06.12.2017).

AYDIN, Adil. **“Son Çağın Canisi Miloşeviç”**, “manav.de.vu”, 24 Mayıs 2007. <https://adilaydin.wordpress.com/2007/05/24/son-cagin-canisi-milosevic/> (e.t. 27.11.2017).

BABUNA, Aydın. **“Albanian National Identity and Islam in The Post-Communist Era”**, Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2003. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/AydinBabuna.pdf> (e.t. 05.10.2017).

BABUNA, Aydın. “Kosova Sorunu Üzerine”, **“Psikoloji”**, 1997. <http://psikoloji.fisek.com.tr/makale/kosova.htm> (e.t. 04.11.2017).

BYTYQI, Enver. **“Coercive Diplomacy of Nato in Kosovo”**, Cambridge Scholars Publishing, 2015. https://books.google.com.au/books?id=IgzNBwAAQBAJ&pg=PA8&dq=Serb+historiography+kosovo&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=snippet&q=wholeheartedly%20&f=false (e.t. 07.10.2017).

CLAYER, Nathalie. “La Production D’imprimés”, **“Aux Origines Du Nationalisme Albanais: La Naissance D’une Nation Majoritairement Musulmane En Europe”**, Paris, Editions Karthala, 2007. <https://books.google.com.tr/books?id=umotBF3KFWgC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> (e.t. 08.10.2017).

ÇAKIRÖZER, Utku. “Barış Bekçileri Prizren’de”, **“Milliyet Gazetesi”**, 5 Temmuz 1999. <http://www.milliyet.com.tr/1999/07/05/dunya/dun00.html> (e.t. 11.12.2017).

ÇELİK, Bilgin. “Geleneksel Yapı İle Modernite Arasındaki Gerilime Bir Örnek: Arnavutluk’ta Kan Davaları ve II. Meşrutiyet Döneminde Soruna Çözüm Arayışları”, **“Studies of The Ottoman Domain”**, Samsun, C.4, No.7, 2014. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/113502> (e.t.02.11.2017).

ÇELİK, Bilgin. **“Vesayetten Bağımsızlığa Mı? Kosova’nın Geleceğini Belirleyecek Müzakere Süreci Yakında Başlıyor”**, 2005. <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/> (e.t. 04.12.2017).

DEMİREL, Nuri. “Kosova’nın Temel Dinamikleri”, “**DergiPark**”, 2004.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100970> (e.t. 14.12.2017).

EGRO, Dritan. “**Arnavut Milliyetçi Doktrininde Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Avrupa’nın Algılanışı**”, OTAM, Ankara, 2013.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1859/19544.pdf> (e.t. 05.10.2017).

ENGELBERG, Stephen. “Carving Out a Greater Serbia”, “**The New York Times: Magazine**”, 1 Eylül 1991. <http://www.nytimes.com/1991/09/01/magazine/carving-out-a-greater-serbia.html?pagewanted=all> (e.t. 11.11.2017).

ESER, Ümit. “Milletlerin Varlığı ve Özerkliği Hakkındaki Tartışmalar”, “**Millet Sisteminin Tarihi Arka Planı: Gayrimüslim Cemaatler İçin Özerk Bir Alan**”, Balıkesir Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ed. Mehmet Aça, Tamer Bolat, 13. Cilt, 24. Sayı, Aralık 2010, s.208. <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c13s24/makale/c13s24mk.pdf> (e.t. 26.09.2017).

FİCO, Agron. “**Beteja e Kosovës 1389, Në Një Vështrim Të Ri**”, Zemra Shqiptare, 18 Eylül 2010. http://www.zemrashqiptare.net/news/id_17075/Agron-Fico:-Beteja-e-Kosov%C3%ABs-1389,-n%C3%AB-nj%C3%AB-v%C3%ABshtrim-t%C3%AB-ri.html (30.10.2017)

FISCHER, Bernd. “**Albanian Nationalism and Albanian Independence**”, De Gruyter Open, Seeu Review, DOI: 10.2478/seeur-2014-0005, 2014.
<https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/seeur.2014.10.issue-1/seeur-2014-0005/seeur-2014-0005.pdf> (e.t. 28.09.2017).

İNALCIK, Halil. “Osmanlı Fütuhatının Sonuçları”, **Türkler ve Balkanlar**, <http://www.inalcik.com/images/pdfs/15810373TURKLERVEBALKANLAR.pdf> (e.t. 25.09.2017).

İNALCIK, Halil. “**Ahmedî’s “Ghazânâme” on the Battle of Kosova**”, Les Annales de l’Autre Islam, No.7, Inalco Reism, Paris, 2000.
<http://www.inalcik.com/images/pdfs/65979440AHMEDiSGHAZANAMEONTHEBATTLEOFKOSOVA.pdf> (e.t. 30.10.2017).

JUDAH, Tim “Kosovo and the Region”, “**Kosovo: Whats Everyone Needs to Know?**”, New York, Oxford University Press, 2008. https://books.google.com/books?id=WjTRCwAAQBAJ&pg=PA120&dq=Albanian+nationalists&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Albanian%20nationalists&f=false (e.t. 02.10.2017).

KADRIAJ, Shqipran. “**Kosova Sorunu**”, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

KARTAL, Nazım. “**İl Sistemine Geçiş Sorunsalı: Türkiye’de 1864 Vilayet Nizamnamesi ile İl Sistemine Geçilmiş midir?**”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 10. Cilt, 23. Sayı, 2014. http://ijmeh.org/index.php/zkesbe/article/viewFile/17/pdf_1 (e.t. 02.10.2017).

KIM, Julie & Woehrel, Steven. “Kosovo and U.S. Policy: Background to Independence”, “**CRS Report for Congress**”, Washington D.C., 20 Haziran 2008. <https://fas.org/sgp/crs/row/RL31053.pdf> (e.t. 11.12.2017).

KORYBKO, Andrew. “Greater Albania” Is A Myth To Preserve The Country’s Unity (I)”, **Oriental Review.org**, 4 Kasım 2015. <https://orientalreview.org/2015/11/04/greater-albania-is-a-myth-to-preserve-the-countrys-unity-i/> (e.t. 05.10.2017).

KUZIO, Taras. “Historic Myths in Civic States”, “**The Myth of The Civic State: A Critical Survey of Hans Kohn’s Framework for Understanding Nationalism**”, Toronto, York Üniv. Ethnic and Racial Studies, Taylor & Francis Ltd Vol.25, No.1, Ocak, 2002. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.549.108&rep=rep1&type=pdf> (e.t. 30.09.2017).

LIKMETA, Besar. “Poll Reveals Support for “Greater Albania”, “**BalkanInsight**”, Tirana, 17 Kasım 2010. <http://www.balkaninsight.com/en/article/survey-greater-albania-remains-popular> (e.t 15.10.2017).

NEMBACH, Eberhard. “Kosova Planı Sunuldu”, “**DW: Deutsche Welle**”, 2 Şubat 2007. <http://www.dw.com/tr/kosova-plan%C4%B1-sunuldu/a-2519815> (e.t. 13.12.2017).

ORBAY, Kayhan. “**Osmanlı Çift-hane Sistemi**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011. https://www.academia.edu/27999598/Osmanli%C4%B1_%C3%A7ift-hane_sistemi (e.t.30.09.2017).

ORTAYLI, İlber. **“Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”**,
<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=381989> (e.t. 28.09.2017).

ÖZDAL, Barış. **“Herkes İçin Güvenlik: Balkanlar ve Avrupa’nın Ortak Güvenliği”**,
TASAM, 2008, s.1.
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/14_Bar%C4%B1%C5%9F_%C3%96zdal_makale_pdf_e7195b2a-9eab-4df4-ab59-5e7470ffa190.pdf (e.t. 22.11.2017).

ÖZLEM, Kader. **Avrupa’nın Ali Cengiz Oyunu: “Balkanlar” Yerine “Güneydoğu Avrupa”**,
Batı Trakya Online, Aralık 2008, <https://www.batitrakya.org/yazar/kader-ozlem/avrupanin-ali-cengiz-oyunu-balkanlar-yerine-guneydogu-avrupa.html> (e.t. 06.09.2017).

PENGFEL, Zhang. **“Kosovo Opposition Leader Wins Election”**, **“CCTV.com”**, 20 Kasım
2007. <http://www.cctv.com/english/20071120/100992.shtml> (13.12.2017).

PUTO, Artan. **“The Idea of The Nation during The Albanian National Movement (1878-1912)”**,
Yayınlanmayan Doktora Tezi, Floransa: European University Institute, 2009.

SÜSLÜ, Ufuk. **“Bosna Savaşı’nın ve Soykırım’ının Anatomisi: Podrinje Projesi”**,
Ankara, Balkan Türkleri, E-Dergi& İğman TV, 29 Nisan 2014. <http://www.igman.tv/232/> (e.t. 11.11.2017).

ULQINI, Kahreman. **“Prejardhja Dhe Zhvillimi i Topnimit Dukagjin”**, Tiranë, 1969.
<http://puka.shqiperia.com/index/artikull/artID/319/titulli/Prejardhja%20dhe%20zhvillimi%20i%20topnimit%20DUKAGJIN> (e.t. 12.11.2017).

“Primordial” kelimesinin anlamı için Bkz. **“Oxford Living Dictionaries”**, 2017.
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/primordial> (e.t. 27.08.2017).

“Balkan” kelimesinin anlamı için Bkz. **“Türk Dil Kurumu”**, Ankara.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a2d6846005478.60251008 (e.t. 05.09.2017).

“Batı Balkanlar” (Western Balkans), **“European Commission”**, 9 Mart 2017.
<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans/> (e.t. 07.09.2017).

“Balkanlar”, **“Türkçe Bilgi”**. <https://www.turkcebilgi.com/balkanlar> (e.t. 09.09.2017).

“İlirya ve İlirler”, “**Arnavut.com**”, 29 Şubat 2012. <http://www.arnavut.com/ilirya-ve-ilirler/> (e.t. 11.09.2017).

“İlirya”, “**Türkçe Bilgi**”. <https://www.turkcebilgi.com/illirya> (e.t. 21.09.2017).

“Reaya Sınıfına Genel Bir Bakış”, “**Tarih Haber**”, 26 Ekim 2010. <http://www.tarihhaber.net/reaya-sinifina-genel-bir-bakis/> (e.t. 28.09.2017).

“Millet Nedir?”, “**Yüce Devlet.com**”, 13 Ocak 2012. <http://www.yucedevlet.com/millet-nedir.html> (e.t. 28.09.2017).

“Tevbe Suresi 29. Ayet Tefsiri”, “**Diyanet İşleri Başkanlığı: KUR’AN-I KERİM**”. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1264/29-ayet-tefsiri> (e.t. 30.09.2017).

“1878 yılındaki eyaletlere göre Büyük Arnavutluk (Shqipëria Etnike) haritası”, “**Panoramio:Google Haritalar**”, 15 Eylül 2007. <https://www.panoramio.com/photo/4673989> (e.t. 02.10.2017).

“Summary of Genocide in Chameria”, Instute of Chameria Studies, **SCRIBD**. <https://tr.scribd.com/document/168616807/summary-of-genocide-in-chameria> (13.10.2017).

“Büyük Arnavutluk”, “**Türkçe Bilgi**”. https://www.turkcebilgi.com/b%C3%BCy%C3%BCk_arnavutluk (13.10.2017) .

“Kosovo”, “**Central Intelligence Agency: The World Factbook**”, 14 Kasım 2017. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (16.10.2017).

“Türkiye – Kosova Siyasi İlişkileri”, “**Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (e.t. 17.10.2017).

“International recognitions of the Republic of Kosovo”, “**Rebuplic of Kosovo Ministry of Foreign Affairs**”. <http://www.mfa-ks.net/?page=2,224> (e.t. 17.10.2017).

“Sırbistan – Arnavutluk Maçında Bayrak Krizi”, “**BBC: Türkçe**”, 14 Ekim 2014. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141014_sirbistan_arnavutluk_bayrak (e.t. 15.10.2017).

“Bosna Kasabı’na Türk yargıç!”, “**Gazete Vatan**”, 27 Mayıs 2011. <http://www.gazetevatan.com/-bosna-kasabi-na-turk-yargic--379824-dunya/> (e.t. 30.10.2017).

“MAPA JUGOSŁAWII W LATACH 1929-1939”, “**RAZ DWA TRZY CZTERY**”
<http://www.raz.nowaruda.pl/sec,Modu%C5%82:Mapa/dane/Jugos%C5%82awia.HTML>
(05.11.2017).

“Memorijalni Centar Srebrenica – Potočari Spomen Obilježje i Mezarje za Źrtve Genocida iz 1995 godine”, “**Internet Archive: Way Back Machine**”, Srebrenica, 18 OcaK 2015.
https://web.archive.org/web/20140418221608/http://www.potocarimc.ba/_ba/liste/nestali_a.php (e.t. 11.11.2017).

“Büyük Sırbistan Haritası”. “**HercegBonsa.org**”. <http://hercegbosna.org/forum/chat/dartov-sobicak-za-druzenje-t10050-1775.html> (e.t. 11.11.2017).

“**The International Criminal Tribunal For The Former Yugoslavia**”, 7 Aralık 2007.
<http://www.icty.org/x/cases/seselj/ind/en/seslj3rdind071207e.pdf> (e.t. 11.11.2017).

“Balkanolog” Jovan Cvijić i Velika Srbija”, “**Bigbanitu/Prometej.ba**”, 23 Ağustos 2008.
<http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/balkanolog-jovan-cvijic-i-velika-srbija-648>
(e.t. 11.11.2017).

“Kosova ve Metohiya Özerk Bölge Haritası”, “**Voyages.ideoz**”, 1 Temmuz 2014.
<https://voyages.ideoz.fr/bbpress/discussion/tourisme-kosovo-que-voir-et-visiter-au-kosovo/>
(e.t. 12.11.2017).

“Kosovo je Srbija” (Kosova Sırbistan’ındır) sloganı”, “**Glas Javnosti**”, 19 Mart 2004.
<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2004/03/19/srpski/P04031802.shtml> (e.t. 12.11.2017).

“İbrahim Rugova’nın (Kosova’nın İlk Cumhurbaşkanı) Biyografisi”, “**biyografi.net**”.
<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3148> (e.t. 01.12.2017).

“Ushtria Çlirimtare e Kosovës”, “**Shoqata e Invalidëve të Luftës**”, Prishtine, 30 Aralık 2008. <http://www.shiluck.org/ushtria-clirimtare-e-kosoves-3/> (e.t. 4.12.2017).

“NATO Kuvvetlerinin Kosova’daki Bölgesel Dağılımı”, “**14th ACR Contingent in KFOR**”, 18 Temmuz 2009. http://www.army.cz/images/id_6001_7000/6527/kfor_placemap.jpg (e.t. 05.12.2017).

“**NATO's role in relation to the conflict in Kosovo**”, 15 Temmuz 1999.
<https://www.nato.int/kosovo/history.htm> (e.t. 06.12.2017).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararın tam metni için Bkz. United Nations Security Council (UNSC) (1999) Resolution 1244, S/RES/1244(1999) <http://www.unmikonline.org/Documents/Res1244ENG.pdf> (e.t. 08.12.2017).

“Sırp Kiril alfabesi”, “**Türkçe Bilgi**” https://www.turkcebilgi.com/s%C4%B1rp_kiril_alfabesi (e.t. 10.12.2017).

Council of Europe, “**Report Submitted by The United Nations Interim Administration Mission In Kosovo (UNMIK) Pursuant to Article 2 .2 of The Agreement Between UNMIK and The Council of Europe Related to The Framework Convention for The Protection of National Minorities**”, Strasbourg, 2 Haziran 2005. İlgili raporun tam metni için Bkz. <https://rm.coe.int/168008b2b7> (e.t. 11.12.2017).

“NATO’s Role in Kosovo”, “**KFOR**”, 9 Mart 2017. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/natos-role-in-kosovo> (e.t. 11.12.2017).

“UNMIK”, “**Bernard Kouchner Issues First UNMIK Regulation in Kosovo**”, 25 Temmuz 1999. <https://unmik.unmissions.org/20-bernard-kouchner-issues-first-unmik-regulation-kosovo> (e.t. 11.12.2017).

UNMIK, “**Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi**”, 2001/9 Sayılı Yönetmelik, Genel Sekreter Özel Temsilcisi Hans Hækkerup, 15 Mayıs 2001. http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/06turkish/CF_Turkish_Anayasal_Cerceve.pdf (e.t. 11.12.2017).

“Miniera e TREPÇËS”, “**Torcida & Trepça**”, Mart 2016. <http://torcidatrepc.blogspot.com.tr/p/miniera-e-trepces.html> (e.t. 12.12.2017).

“Serbia’s Gratitude For Suriname’s Decision to Revoke Recognition of The Unilaterally Declared Independence of Kosovo”, “**Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Serbia**”, 2 Kasım 2017. <http://www.mfa.gov.rs/en/press-service/statements/17134-serbias-gratitude-for-surinames-decision-to-revoke-recognition-of-the-unilaterally-declared-independence-of-kosovo> (e.t. 14.12.2017).

“Government of The Republic of Guinea-Bissau Revokes Decision on Recognizing Kosovo”, “**Ministry of Foreign Affairs of The Republic of Serbia**”, 21 Kasım 2017. <http://www.mfa.gov.rs/en/press-service/statements/17193-government-of-the-republic-of-guinea-bissau-revokes-decision-on-recognizing-kosovo> (e.t. 14.12.2017).

“Daçiq: Kosova Është Jerusalemı i Serbisë”, “**RTK Live**”, 14 Aralık 2017.
<http://www.rtklive.com/sq/news-single.php?ID=228954> (14.12.2017).

“Kosova ile Arnavutluk Arasında "Ortak Gümrük Terminali" Açıldı”, “**Haberler.com**”, 16 Şubat 2015. <https://www.haberler.com/kosova-ile-arnavutluk-arasinda-ortak-gumruk-6973386-haberi/> (e.t. 14.12.2017).

“Kosovo”, “**Central Intelligence Agency: The World Factbook**”, 14 Kasım 2017.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (e.t. 14.12.2017).

“Kosova'daki seçimleri Taçi'nin partisi kazandı”, “**Deutsche Welle Türkçe**”, 11 Haziran 2017.
<http://www.dw.com/tr/kosovadaki-se%C3%A7imleri-ta%C3%A7inin-partisi-kazand%C4%B1/a-39201995> (e.t. 14.12.2017).

“Edi Rama: Shqiptarët po humbasin durimin me Bashkimin European”, “**Koha Jone**”, 13 Ekim 2017. <http://www.kohajone.com/2017/10/13/edi-rama-shqiptaret-po-humbasin-durimin-me-bashkimin-european/> (e.t. 14.12.2017).

<https://www.kosovothanksyou.com/> (e.t. 16.02.2018)

“Rama’dan Kosova’ya Çağrı: “Neden Tek Liderimiz Olmasın!”, “**Kosovalı.Org**”, 19 Şubat 2018. <https://www.kosovali.org/ramadan-kosovaya-cagri-neden-tek-liderimiz-olmasin.html> (19.02.2018)

EKLER

EK-1a Tablo 1 Arnavutça – Türkçe Sözlük³⁹²

Arnavut Alfabeti	Türkçe Okunuşu
A-a	“a”
B-b	“bı”
C-c	“ts”
Ç-ç	“çı” (sert “ç” olarak söylenir.)
D-d	“dı”
Dh-dh	dil ucu diş ucuna değdirip “d” sesi gibi İngilizcedeki “this” kelimesindeki “th” sesi çıkartılır.
E-e	“e”
Ë-ë	“ı” (sözcüğün sonuna gelirse “ı” yumuşatılır.)
F-f	“fı”
G-g	“gı”
Gj-gj	“cyı”
H-h	“hı”
I-i	“i”
J-j	“yı”
K-k	“kı”
L-l	Türkçede ince ünlülerle (e,i,ö,ü) kullanılan “elma” kelimesindeki “l” sesi gibi çıkar.
Ll-ll	Türkçede kalın ünlülerle (a,ı,o,u) kullanılan “solak” kelimesindeki “l” sesi gibi çıkar.
M-m	“mı”
N-n	“nı”
Nj-nj	“nyı”
O-o	“o”
P-p	“pı”
Q-q	“çı” (yumuşak “ç” olarak söylenir.)
R-r	“rı”
Rr-rr	daha güçlü ve vurgulu “rı” sesi olarak söylenir.
S-s	“sı”
Sh-sh	“şı”
T-t	“tı”
Th-th	dil ucu diş ucuna değdirip sözcüğe göre “t” veya “f” sesine yakın, İngilizcedeki “think” kelimesindeki “th” sesi çıkartılır.
U-u	“u”
V-v	“vı”
X-x	“dz”
Xh-xh	“cı”
Y-y	“ü”
Z-z	“zı”
Zh-zh	“jı”

³⁹² Rian Dişçi, “Türkçe-Arnavutça / Arnavutça-Türkçe Sözlüklü Konuşma Kılavuzu”, İstanbul, 2. Baskı, FONON Açıköğretim, 1997, ss. 13-14.

EK-1b Tablo 2**Sırpça- Türkçe Sözlük³⁹³**

Sırp Alfabeti Kiril	Sırp Alfabeti Latin	Türkçe Okunuşu
А-а	A-a	“a”
Б-б	B-b	“b”
Ц-ц	C-c	“ts”
Ч-ч	Č- č	“ç”
Ѓ-ѓ	Ć- ć	“çi”
Д-д	D-d	“d”
Џ-џ	Dž-dž	“c” (sert “c” olarak söylenir.)
Ђ-ђ	Đ- đ	“c” (yumuşak “c” olarak söylenir.)
Е-е	E-e	“e”
Ф-ф	F-f	“f”
Г-г	G-g	“g”
Х-х	H-h	“h”
И-и	I-i	“i”
Ј-ј	J-j	“y”
К-к	K-k	“k”
Л-л	L-l	“l”
Љ-љ	Lj-lj	“ly” (“y” sesi çok kısa ve belirsiz söylenir.)
М-м	M-m	“m”
Н-н	N-n	“n”
Њ-њ	Nj-nj	“ny” (“y” sesi çok kısa ve belirsiz söylenir.)
О-о	O-o	“o”
П-п	P-p	“p”
Р-р	R-r	“r”
С-с	S-s	“s”
Ш-ш	Š-š	“ş”
Т-т	T-t	“t”
У-у	U-u	“u”
В-в	V-v	“v”
З-з	Z-z	“z”
Ж-ж	Ž-ž	“j”

³⁹³ Alfabedeki sıralama Latin alfabesine göre yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Bayhan, “Sırpça Sözlük...”, op.cit., s. V. ; https://www.turkcebilgi.com/s%C4%B1rp_kiril_alfabesi (e.t. 10.12.2017).

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

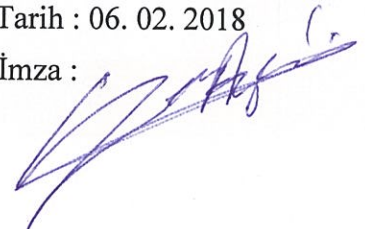
TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Seçkin ARPALIER
Tez Adı	Büyük Arnavutluk İdeası'nın Kosova'nın Bağımsızlık Sürecine Etkisi (1981-2008)
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 06. 02. 2018

İmza :

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN
KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK
SÜRECİNE ETKİSİ (1981-2008)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seçkin ARPALIER

BURSA - 2018

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

BÜYÜK ARNAVUTLUK İDEASI'NIN
KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNE
ETKİSİ (1981-2008)
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seçkin
ARPALIER

BURSA
2018